

Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi

Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) sağladığı fon desteği ile yürütülen Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı, kadınların ve çocukların korunmasını sağlayan ulusal mekanizmaların güçlendirilmesi ile çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere son vermeye yönelik olumlu sosyal normların desteklenmesi amacıyla hem önleme hem de müdahale faaliyetlerini, çok sektörlü ve bütüncül bir yaklaşımla sürdürüyor. Program kapsamında birincil hedefi çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik yerel kurumsal kapasitenin güçlenmesini desteklemek olan UNFPA, 1971 yılından bugüne Türkiye'de, anne ve çocuk sağlığının teşviki, üreme sağlığı ve haklarını iyileştirme, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi, kadınlara yönelik şiddetle mücadele ve insani yardım alanlarında çalışmalar yürütüyor. UNFPA her gebeliğin istenilen gebelik olduğu, her doğumun güvenli gerçekleştiği ve her gencin potansiyelinin tamamını kullanabildiği daha eşit ve güvenli bir dünya için çalışıyor.

1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nın analiz ve yorumlarından Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün bu raporu yazan öğretim elemanları sorumludur. Rapordaki bilgiler, araştırmaları destekleyen kuruluşlar ile yararlanıcı kurumların görüşlerini yansıtmaz. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi www.hips.hacettepe.edu.tr adresinde yer almaktadır.

Araştırmayı yürütenler ve raporu hazırlayanlar (Alfabetik sıra ile):

A. Banu Ergöçmen*
Faruk Keskin**
İlknur Yüksel-Kaptanoğlu***

Yayına Hazırlayanlar (UNFPA - Alfabetik sıra ile):

Cansu Oba Erdoğan   Meltem Ağduk
Emine Kuzutürk Savaş   Tuna Çakmur
Gökhan Yıldırımkaaya   Zeynep Başarankut Kan

Yayına Katkıda Bulunanlar (Alfabetik sıra ile):

Ahmet Sinan Türkyılmaz*
Akya Akarsu****
Alanur Çavlin***

Aralık, 2020

© Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)

Bu yayının tüm hakları Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA) aittir. UNFPA'nın yazılı izni alınmadan kısmen veya tamamen kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

UNFPA, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
Turan Güneş Bulvarı No: 180 Park Oran Ofis E Blok
Kat: 12 No: 37-38-39 Oran-Çankaya/Ankara – Türkiye
<https://turkey.unfpa.org/en>

Kapak ve Sayfa Düzeni: Burak Elmas
Basım: Nüans Kitabevi

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) finansal desteğiyle yürütülmektedir. Bu içerik herhangi bir biçimde İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) görüşlerini yansıtmamaktadır.

* Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

** Ar. Gör. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

*** Doç.Dr. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

**** 2018-TNSA Bursiyeri, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	4
Tablolar	4
Şekiller	5
Sunuş	7
Önsöz	8
GİRİŞ	10
I. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin (ÇEZE) Arka Planı	12
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler	13
Küresel Düzeyde ÇEZE Yaygınlığı	16
Türkiye’de Evlenme Yaşı ve ÇEZE	16
II. Türkiye’de ÇEZE ile İlgili Seçilmiş Çalışmalar	18
III. Veri Kaynakları ve Yöntem	22
Veri Kaynakları	24
Çalışma Yöntemi	25
IV. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler	26
Türkiye’de ÇEZE Yaygınlığı	27
Üreme Sağlığı ve Hakları	30
▪ Gebeliğin Sonlandırılması	33
▪ Doğurganlık Tercihleri	34
▪ Doğurganlık	34
▪ Doğum Öncesi Bakım, Doğum ve Doğum Sonrası Bakım	36
Çocuk Sağlığı	38
Sosyal ve Kültürel Faktörler	40
▪ Evlilik Öncesine İlişkin Özellikler	40
▪ Evliliklerin Kuruluşu	42
▪ Kadınların Özellikleri	44
▪ Kadınların Eşleriyle İlişkileri	46
▪ Kadınların Tutumları	48
V. TNSA Analizlerinin Ön Plana Çıkardıkları	50
Ek Tablolar	54
Referanslar	70

KISALTMALAR

AÇSHB Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	RIA Rahim İçi Araç
CEDAW Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	SK Soru Kâğıdı
ÇEZE Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler	TMK Türk Medeni Kanunu
DHS Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (Demographic and Health Surveys)	TNSA Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
DÖB Doğum Öncesi Bakım	TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu
DSÖ Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)	UN WOMEN Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
HH Hane Halkı	UNFPA Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund)
HÜNEE Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü	UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
IOM Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)	UNICEF Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
NUTS İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması	

TABLolar

Sayfalar

Tablo 1	TNSA'lar Hakkında Bilgi, 1993-2018	24
Tablo 2	Sonlandırılan Gebelikler	33
Tablo 3	Ortalama Canlı Doğum ve Yaşayan Çocuk Sayıları	35
Ek Tablo 1	ÇEZE ve Yerleşim Yeri, Bölge ve Refah Endeksi	55
Ek Tablo 2	ÇEZE ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı	56
Ek Tablo 3	ÇEZE ve Sonlandırılmış Gebelikler	57
Ek Tablo 4	ÇEZE ve Doğurganlık Tercihleri	58
Ek Tablo 5	ÇEZE ve Doğurganlık	59
Ek Tablo 6	ÇEZE ve Doğum Öncesi Bakım, Doğum ve Doğum Sonrası Bakım Hizmetleri	60-61
Ek Tablo 7	ÇEZE ve Çocuk Sağlığı	62-63
Ek Tablo 8	ÇEZE ve Evlilik Öncesine İlişkin Özellikler	64
Ek Tablo 9	ÇEZE ve İlk Evliliklerin Kuruluşu	65
Ek Tablo 10	ÇEZE ve Kadınların Temel Özellikleri	66
Ek Tablo 11	ÇEZE ve Kadınların Eşleriyle İlişkisi	67
Ek Tablo 12	ÇEZE ve Kadınların Tutumları	68-69

ŞEKİLLER

Şekiller	Sayfalar	
1	İlk Evlilikler İçinde 16-19 Yaş Grubunun Oranı	17
2	15 Yaşından Önce Evlenme Oranı	27
3	18 Yaşından Önce Evlenme Oranı	27
4	Yerleşim Yerine Göre ÇEZE Yaygınlığı	28
5	5 Bölgeye Göre ÇEZE Yaygınlığı	28
6	12 Bölgeye Göre ÇEZE Yaygınlığı	29
7	Refah Endeksine Göre ÇEZE Yaygınlığı	29
8	Gebe Kalınacak Döneme Dair Doğru Bilgi	30
9	Herhangi Bir Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı	30
10	İlk Kullanılan Gebeliği Önleyici Yöntem	31
11	Halen Kullanılan Gebeliği Önleyici Yöntem	31
12	Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kaynağına Dair Bilgi	32
13	Aile Planlaması Talebi	32
14	Sonlandırılmış Gebelik	33
15	İstemli Düşüğün Onaylanması	33
16	İdeal Çocuk Sayısı	34
17	Kadınların Daha Fazla Çocuk İsteği	34
18	İlk Doğum Yaşı	35
19	Gebeliğin İlk 3 Ayında DÖB	36
20	Uzman Sağlık Personelinden Alınan DÖB	36
21	Doğumun Yapıldığı Yer	36
22	Doğumun Sağlık Personeli Tarafından Yapılması	37
23	Sezaryen Doğum	37

Şekiller	Sayfalar	
24	Doğum Sonrası Bakımın Zamanı	37
25	Doğum Ağırlığı <2,5 kg	38
26	Doğumdan Sonraki İlk 1 Saat İçinde Emzirilme	38
27	Yaşa Uygun Emzirme 0-23 Ay	39
28	Çocukluk Dönemindeki Yerleşim Yeri	40
29	Annenin Eğitim Düzeyi	41
30	Babanın Eğitim Düzeyi	41
31	Kadının Ebeveynleri Arasında Akrabalık İlişkisi	42
32	Evlilik Kararı	42
33	Nikâh Biçimi ve Sırası	43
34	Akraba Evliliği	43
35	Başlık Parası	44
36	Ortalama Eğitim Yılı	45
37	Kadınların İstihdamı	45
38	Çalışmama Nedenleri	45
39	Gelir ve Mal Sahipliği	46
40	Eşler Arasındaki Yaş Farkı	47
41	Eşler Arasındaki Eğitim Farkı	47
42	Sınırlayıcı Davranış	48
43	Kadınların Evlenme Yaşı Tercihi	48
44	Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Tutumlar	49
45	Fiziksel Şiddete İlişkin Tutumlar	49

SUNUŞ

Çocuk yaşta evlilikler, insan hakları ihlali olmakla birlikte kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesinin önünde çok önemli bir engeldir. Her yıl 12 milyon kız çocuğu çocuk yaşta evlendirilmekte ve bu nedenle eğitim, sağlık ve yaşam başta olmak üzere pek çok temel haklarından yoksun bırakılmaktadır. Çocuk yaşta evlilikler, özellikle kız çocuklarının şiddetten uzak, sağlıklı, nitelikli ve parlak bir gelecek yaşamalarının önünde bir engel olarak durmaktadır. Bu engeli aşmak adına, başta Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi imzacısı devletler olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, Birleşmiş Milletler ajansları, bilim insanları ve bağımsız ağlar ve oluşumlar hız kesmeksizin çalışmalarına devam etmelidir.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), hem Türkiye’de hem de dünya çapında çocuk yaşta evliliklere son vermeye ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’na ulaşmaya yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. 2018 yılından itibaren ise Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve UNFPA işbirliğiyle **Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı** yürütülmektedir. Bu program doğrultusunda UNFPA Türkiye, ülke çapında hizmet sağlayıcılara yönelik kapasite güçlendirme çalışmaları ve toplum temelli faaliyetler gerçekleştirmekte ve aynı zamanda çocuk yaşta evliliklerin sağlık sonuçlarına ilişkin veri temelli, nitel ve nicel araştırmalara öncülük etmektedir.

UNFPA ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ortaklığıyla hazırlanan **Türkiye’de Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi** raporu, Türkiye’de çocuk yaşta evliliklerin güncel durumunu analiz etmek amacıyla yürütülmüş nicel verilere dayalı bir çalışmadır. Çalışmanın temelinde, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen ve bu alanda en kapsamlı, uzun soluklu ve karşılaştırmalı demografik veri kaynağı olan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları serisinin son 25 yıla ait betimsel veri analizleri yer almaktadır. Rapor kapsamında, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin yaygınlığına, üreme sağlığı ve haklarına ve sosyokültürel faktörlere ilişkin analizlere odaklanılmıştır. Üreme sağlığı hakları çerçevesinde, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, doğurganlık tercihleri, ilk doğum yaşı, doğum biçimi ile doğum öncesi ve sonrası bakım konuları yer almaktadır. Ayrıca, çocukların beslenmesi ve sağlığına ilişkin analizler de bulunmaktadır. Sosyal ve kültürel faktörler başlığı altında ise çocuk yaşta evliliğe maruz kalan kadınların temel özellikleri, evlilik öncesine dair özellikleri, ilk evliliklerinin kuruluş biçimi, eşleriyle ilişkileri ile toplumsal cinsiyet eşitliği, evlilik ve fiziksel şiddete ilişkin tutumları değerlendirilmiştir.

Bu raporun çocuk yaşta evliliklerin önlenmesini amaçlayan çalışmalar ve programlar için bir temel dayanak olacağını umuyor, bu vesile ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’ne, UNFPA Türkiye Ofisi’nden çalışma arkadaşlarıma ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı’na (SIDA) teşekkürlerimi sunuyorum.

Hassan Mohtashami
UNFPA Türkiye Temsilcisi, Ankara, Türkiye

ÖNSÖZ

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, çağımızın tüm gelişmeleri ile çelişen bir bakış açısıyla, bazı toplumlarda daha yaygın, bazılarında daha az olmakla beraber küresel bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

Evlenmek için yetişkin olmak gerekir ve evlenme yaşı yasalar ile belirlenmiştir. Ne var ki toplumsal kabulün yasaların önüne geçtiği durumlarda çocukluk dönemi, bazı çocuklar için erken sonlanmaktadır. Kişinin, reşit olmadığı için sosyal ve ekonomik pek çok kısıtının olduğu, fizyolojik ve sosyal gelişmesinin henüz tamamlanmadığı ve öğretim sistemi içinde olması gerektiği çocukluk döneminde evlendirilebiliyor olması paradoksal bir durumdur. Bir insan hakkı ihlali olan bu durumda, toplumsal hayatı bir arada yaşayan iki cinsiyetten kadın, böyle bir evlilik ile hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması ve hatta çoğu zaman bunlardan yoksun kalması nedeniyle daha fazla etkilenmekte ve evliliğin olumsuz yansımalarını ömür boyu taşıyarak toplumda dezavantajlı bir konumda yer almaktadır.

Kadını eğitim hakkından mahrum ederek eğitimsiz kalmasına yol açan, dolayısıyla sosyal ve ekonomik olarak güçsüz konumda bırakan çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla evlilikler Türkiye'nin de üzerinde hassasiyetle durması gereken bir konudur. Türkiye'de ilk evlenme yaşının zaman içinde artma eğiliminde olması ve 15 yaşın altında yapılan evliliklere nadir rastlanması gerçeğinin yanında, 20-24 yaş grubu içinde 18 yaşından önce evlenenlerin oranının yüzde 15 olması, konunun hâlâ dikkate değer olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi çalışması, son 25 yıldaki araştırmaların verisi kullanılarak yapılmıştır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA), Enstitümüzün kuruluşundan itibaren her beş yılda bir yapılan ve geriye dönük olarak yarım asrın üzerinde bir dönemi kapsayan veri seti sayesinde, evlenme ve evlilik ile ilgili göstergelerin hesaplanmasına ve nedensel ilişkilerin çalışılmasına olanak sağlamaktadır. Sadece resmi nikâh ile yapılan evlilikler ile sınırlı olan resmi istatistiklerden farklı olarak TNSA'lar, kişinin beyanını esas alan yaş ve evlilik temelinde çalışma olanağı sağlamaktadır. Politika ve program geliştirmenin, uygulamanın ve değerlendirmenin temelinde veri vardır. Bu bağlamda, Türkiye nüfusunu temsil eden örnekleriyle TNSA, çocukluk dönemi tamamlanmadan yapılan evlilik olgusu için zengin, güvenilir ve hem ulusal hem de uluslararası karşılaştırma yapılabilecek bir veri kaynağını oluşturmaktadır.

21'inci yüzyıl, insan haklarına küresel bir boyut kazandırmanın hedeflendiği, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve 2019 Nairobi Zirvesi (ICPD+25) çerçevesinde ulaşılması gereken hedeflerin belirlendiği ve geleceğe yönelik olarak ayrımcılığın yok edilmesinin öncelendiği bir çağdır. Bu bağlamda, TNSA kullanılarak yapılan bu incelemenin, kız çocuklarının fiziksel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen, beden gelişimi tamamlanmadan gerçekleşen gebelik/doğum nedeniyle anne ölümlülüğü ve çeşitli sağlık sorunlarının yaşanma riskini beraberinde getiren çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunacağına inanıyorum.

Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi çalışması, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye Ofisi'nin işbirliği ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) finansal desteği ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya verdikleri katkı ve destek için UNFPA Türkiye Ofisi'nin temsilcisi nezdinde bu projede yer alan tüm uzmanlarına teşekkür ederim.

Bu çalışmanın yapılabilmesini olanaklı kılan TNSA'lardır; bu araştırmaları gerçekleştirmiş olan Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün tüm öğretim elemanlarına kıymetli katkıları için teşekkür ederim. **Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi** çalışmasını özverili emekleri ile gerçekleştiren Doç. Dr. İlknur Yüksel Kaptanoğlu'na, Faruk Keskin'e ve Akya Akarsu'ya ayrıca çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. A. Banu Ergöçmen
Hacettepe Üniversitesi,
Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü

GİRİŞ

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler (ÇEZE) küresel ölçekte önemli toplumsal sorunlardan biridir. Çocuk haklarının açık bir şekilde ihlali olan bu sorun, özellikle insan haklarına yönelik ihlaller arasında da yer almaktadır. Aynı zamanda, sonuçları itibarıyla kadınların yaşamlarında daha belirgin olmak üzere olumsuzluklara neden olmaktadır.

ÇEZE, kadınların eğitim ve iş yaşamına katılım hakkı, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları ve şiddetsiz yaşama hakkı gibi sahip oldukları birçok hakkı kullanmalarını engelleyen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirir. Çok boyutlu bir konu olan ÇEZE, bir ayrımcılık biçimi ve halk sağlığı sorunu, uluslararası alanda kabul gören bir suç olmanın yanı sıra sürdürülebilir kalkınmanın engeli ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet biçimlerinden biri olarak da tanımlanmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’de ÇEZE’nin önlenmesine yönelik çaba ve çalışmalara, üreme sağlığı alanı öncelikli olacak biçimde veri temelli bir analiz ile katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Analizlerde, **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA)** verisi kullanılmıştır. **TNSA’lar, 15-49 yaş grubundaki kadınların üreme sağlığına, sosyo-ekonomik durumlarına, evliliklerine, çalışma yaşamları ve tutumlarına yönelik kapsamlı ve ayrıntılı bilgi toplayan önemli veri kaynaklarıdır.**

ÇEZE’nin önlenmesine yönelik çalışmalara yön vermesi hedeflenen bu raporda, güncel duruma ilişkin bilgi 2018-TNSA verisinin detaylı analizlerinden elde edilmiştir. Ayrıca, 1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013 yıllarında gerçekleştirilen TNSA verileri analiz edilerek, **Türkiye’nin son 25 yılı için bir kesit sunulmuştur.**

Raporda:

- I. ÇEZE konusunun arka planına ayrılan bu bölümde, kavramlar ve küresel istatistikler ile Türkiye’nin yasal mevzuatı ve mevcut istatistikler yer almaktadır.
- II. Türkiye’de ÇEZE ile ilgili yapılmış çalışmalara ilişkin seçilmiş bir kaynakça sunulmaktadır.
- III. Araştırmanın veri kaynakları ve yönteminin aktarıldığı bölümde, 1993 yılından itibaren yürütülen altı TNSA verisine ilişkin bilgi yer almaktadır.
- IV. 1993-2018 TNSA verilerinin analizlerini içeren bölümde, ÇEZE olgusuyla ilgili zaman içindeki değişimlere odaklanılmıştır. Analiz sonuçları, Türkiye’de ÇEZE yaygınlığı, üreme sağlığı ve hakları, çocuk sağlığı ile sosyal ve kültürel faktörler başlıkları altında verilmektedir.
- V. Son bölümde, betimsel analizler temelinde son 25 yıl içindeki değişime ilişkin kısa bir değerlendirme yer almaktadır.

I.

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin (ÇEZE) Arka Planı

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

Çocuk yaşta evlilik, erken yaşta evlilik ve zorla evlilik kavramları bazen birbirlerinin yerine kullanılsa da, sorunun farklı boyutlarına dikkat çekmektedir.

□ Çocuk Yaşta Evlilik

Eşlerden en az birinin 18 yaşından küçük olduğu resmi nikâh ya da dini nikâh ile gerçekleşen evliliklerdir.

□ Erken Evlilik

Taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu ya da 18 yaşından büyük olsalar da eşlerin fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişim düzeyleri ve yaşam seçenekleri hakkında bilgi eksikliği gibi nedenler ile rıza göstermeye hazır olmadığı evliliklerdir.

□ Zorla Evlilik

İki kişiden birinin ya da her ikisinin tam ve özgür rızası ile gerçekleşmeyen evliliklerdir.

ÇEZE, birbiriyle ilişkili olan bu kavramları birleştirmektedir. 18 yaşından önce, çocukluk döneminde gerçekleşen bu evlilikler, çocukların birçok açıdan hazır olmaları ve rıza göstermeleri kabul edilemeyeceğinden erken evliliktir. Ayrıca, büyük oranda ailelerin kararıyla gerçekleşen bu evlilikler, evlilik için olması gereken tam ve özgür irade ile karar verme mümkün olmadığından, zorla evlilik biçimlerinden biri olarak ele alınır.

ÇEZE, çocukların temel haklarına yönelik ihlallerden biridir. Çocukların eğitimlerini engeller; sosyal, psikolojik, fiziksel ve kültürel gelişimlerini sınırlandırır ve özgürlüklerini kısıtlar.

ÇEZE belirli bir bölgeye ait olmayan, küresel bir sorundur ve dünyanın her köşesinde yaşanmaktadır.

Düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde daha yaygın olmakla birlikte, yüksek gelir düzeyindeki ülkelerde de

yaşanmaktadır. Mevcut veri, daha çok standart araştırmaların uygulandığı ülkelere ilişkin bilgi sunmaktadır. Örneğin, Sahraaltı Afrika'da 20-24 yaş grubundaki kadınların %38'i 18 yaşından önce evlenmiştir. Nijer, 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin en yüksek olduğu ülkedir (%76) (UNICEF, 2019b). Yüksek gelir düzeyindeki ülkelerde ise sorunun daha çok zorla evlilikler boyutu gündeme gelmektedir.

ÇEZE bir eğitim sorunudur. Çocuk yaşta evlilikler, eğitimin yarıda kalmasına neden olur. Oğlan çocuklarının iş yaşamına erken katılmalarına, kız çocuklarının ise annelik ve ev içi sorumluluklara hazır olmadıkları bir zaman diliminde bu sorumlulukları yüklenmelerine neden olur. Dünya genelinde 2,5 milyon çocuğun eğitimine devam etmediği tahmin edilmektedir.

ÇEZE bir yoksulluk sorunudur, ekonomik sorundur.

Ekonomik sorunlar ve yoksullukla baş etme yöntemi olarak aileler çocuklarını evlendirme ve kız çocuklarının evliliği karşılığında başlık parası isteme yolunu kullanmaktadır. Evden bir kişinin eksilmesi ve kız çocuğunun daha rahat bir evde yaşaması da bu motivasyonlar arasında yer alırken, ekonomik nedenlere bağlı olduğu belirtilen gerekçeler toplumsal ve kültürel normlar ile desteklenmektedir.

ÇEZE, eğitim imkânlarını sınırlayarak çocukların ileri yaşlarda istihdama katılımlarını olumsuz yönde etkiler.

Eğitim düzeyinin düşük olmasına bağlı olarak özellikle kız çocuklarının yetişkin olduklarında istihdama katılımlarını azaltır.

ÇEZE, çocukların gelişimini, sosyal yaşama katılımlarını engeller. Çocuğun yüksek yararı ve çocuğun özel olarak korunmasının göz ardı edilmesine neden olur. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme başta olmak üzere birçok uluslararası sözleşmede gündeme getirilen bu konu, çocukluk döneminin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal

gelişimleri açısından en elverişli ve dolayısıyla önemli bir dönem olmasını vurgular.

ÇEZE, kız çocuklarına yönelik ayrımcılık biçimlerinden biridir. Kadınların ve erkeklerin maruz kaldıkları bu evlilikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine işaret eder.

Çocuk yaşta gebelik ve annelik, kız çocuklarının yaşamlarının daha fazla sınırlanmasına neden olur. Dünya genelinde, 20-24 yaş grubundaki genç kadınların %21'i 18 yaşından önce evlenmiştir. Bu oran, 650 milyon kadının çocuk yaşta evlenmesi ve her yıl 12 milyon kız çocuğunun evlilik hayatına başlaması anlamına gelmektedir (UNICEF, 2019a). ÇEZE, daha çok kız çocukları açısından gündeme gelse de oğlan çocukları açısından da sorundur. UNICEF, 115 milyon erkeğin çocuk yaşta evlendiğini ve bu erkeklerin 3 milyonunun evlendiklerinde 15 yaşından küçük olduğunu belirtmektedir (UNICEF, 2019b).

ÇEZE bir cinsel sağlık ve üreme sağlığı sorunudur.

ÇEZE, özellikle kız çocuklarının cinsel ve üreme sağlığında ciddi olumsuz sonuçlar doğurur. Bu konu, 1994 yılında Kahire'de gerçekleşen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'ndan itibaren cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları çerçevesinde gündeme getirilmektedir. Özellikle adölesan gebelikler; çocuk yaşta annelik, anne ölümleri ve çocuk yaşta anne olan kadınların bebeklerinin sağlığı açısından önemli riskler taşımaktadır.

ÇEZE, toplumsal cinsiyet temelli şiddet biçimlerinden biridir.

Kadınların çocuk yaşta evlenmeleri/evlendirilmeleri psikolojik ve fizyolojik olarak hazır olunamayan cinsel ilişkiye, istenmeyen gebeliklere ve psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu tür evliliklerde, kız çocuklarının, eşlerinin ailesi tarafından şiddete maruz bırakılma riski daha fazladır.

ÇEZE, bir insan/kadın ticareti sorunudur.

Kız çocuklarının para karşılığı evlendirilmeleri, özellikle zorla evlendirme biçimlerinin bir çeşidi olarak önemlidir.

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı'nın başlangıç raporunda da belirtildiği gibi, zorla evlilik biçimleri arasında "insan ticareti, görücü usulü ile yapılan geleneksel evlilikler, kız kaçırma, vatandaşlık elde etmek amacıyla yapılan evlilikler ve mağdurun tam ve bilgilendirilmiş olarak rıza gösterme kapasitesinden yoksun olduğu evlilik biçimleri" de yer almaktadır (Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı, 2018).

ÇEZE, sürdürülebilir kalkınmanın önündeki engellerden biridir.

Konunun önemi küresel ölçekte değerlendirilerek ilgili ölçütler 2015-2030 dönemini kapsayan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na dahil edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile kadınlar ve kız çocuklarının güçlenmesi amaçlarına ilişkin göstergeler arasında 18 ve 15 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin yaygınlığı da yer almaktadır.

ÇEZE, uluslararası sözleşmelerde ve belgelerde sorun olarak tanımlanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nden başlayarak Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Pekin Dördüncü Dünya Konferansı ve İstanbul Sözleşmesi gibi birçok uluslararası sözleşmeye aykırı bir uygulamadır.

ÇEZE, varlığını toplumlarda yerleşmiş geleneklerle devam ettirmektedir.

ÇEZE'nin önlenmesine dikkat çeken ve dünyada en çok sayıda ülkenin imzaladığı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye ve CEDAW'a rağmen, ÇEZE toplumsal normlara dayanarak devam eden bir uygulamadır.

Çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla gerçekleşen her evliliğin farklı nedeni/nedenleri vardır. Bu nedenler genellikle birbiri içine geçer ve çoğunlukla birbirini destekler.

ÇEZE'nin Gerçekleşmesinde Bu Alandaki Çalışmaların Ortaklaştığı Nedenler:

- Yoksulluk ve ekonomik koşullar
- Eğitim eksikliği
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği
- Kültürel normlar, gelenekler
- Toplumsal cinsiyet temelli şiddet
- Çatışma ve kriz ortamları

(Plan International UK, 2020)

ÇEZE çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle ÇEZE ile mücadelede eğitim, sağlık, ekonomi, sosyoloji ve hukuk gibi birçok disiplini içeren çoklu ve disiplinlerarası bir bakış açısı gereklidir. İlgili tüm disiplinler açısından ortaklaşan bir konu olarak toplumsal cinsiyet eşitliği de gözetilmelidir.

Küresel Düzeyde ÇEZE Yaygınlığı

Küresel düzeyde ÇEZE yaygınlığını ölçmek için kullanılan gösterge, bu evliliklerdeki yaş ölçütünü esas almaktadır. UNICEF ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilen bu gösterge, 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 ve 15 yaşından önce gerçekleşen evlilik oranıdır. UNICEF, Birleşmiş Milletler 52 Minimum Toplumsal Cinsiyet Gösterge Seti ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ilişkin göstergeler arasında da aynı gösterge ÇEZE yaygınlığını ortaya koymak için kullanılmaktadır (UNICEF, 2005; UN, 2015; UNSD, 2019).

Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5

Alt Hedef 5.3.

Çocuk yaşta evlilikler, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması

Gösterge 5.3.1.

20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen ya da birlikte yaşayan kadınların oranı

Dünya genelinde, 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin oranı yavaş da olsa azalmaktadır. 2000 yılında, 20-24 yaş grubundaki kadınların üçte biri 18 yaşından önce evlilik yaşamına başlarken, 2017 yılında bu oran beşte bire düşmüştür. Son 10 yıl içinde çocuk yaşta evliliklerinin azalmasına ilişkin çabalar sonucunda 25 milyon kız çocuğunun evlenmesi önlenmiştir. Bu azalma, en fazla çocuk yaşta evliliğin görüldüğü Güney Asya'da gerçekleşmiştir. 10 yıl içinde 18 yaşından önce evlenmiş olan kadınların oranı %49'dan %30'a gerilemiştir. UNICEF'in açıkladığı veriye göre, bugün çocuk evlilikleri %37 ile en fazla Sahraaltı Afrika'da yaygındır. UNICEF, bu konuda alınan önlemler hızlandırılmaz ise 2030 yılına kadar 120 milyondan fazla kız çocuğunun 18 yaşını tamamlamadan evlenme riski altında olduğunu belirtmektedir (UNICEF, 2019b).

Türkiye'de Evlenme Yaşı ve ÇEZE

Türkiye'de evlilik, Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Evlendirme Yönetmeliği'ne göre düzenlenmektedir. TMK'da 2002 yılında yapılan değişiklikten itibaren yasal evlenme yaşı kadınlar ve erkekler için eşitlenerek 17 yaş olarak belirlenmiştir.

TMK Madde 124

“Erkek ve kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir”.

Evlendirme Yönetmeliği'nde de, 2003 tarihinde yapılan değişiklikler ile evlenme koşulları yeniden tanımlanmıştır.

Evlendirme Yönetmeliği Madde 14

18 yaşını doldurmuş, mahkemece vesayet altına alınmamış olan erkek ve kadın başka bir kimsenin rızası veya iznine bağlı olmaksızın evlenir:

- a) 17 yaşını tamamlayan erkek ve kadın velinin izni, veli yoksa vasi veya vesayet makamının izni ile,
- b) 16 yaşını dolduran kadın ve erkek hakim izni ile evlenebilir.

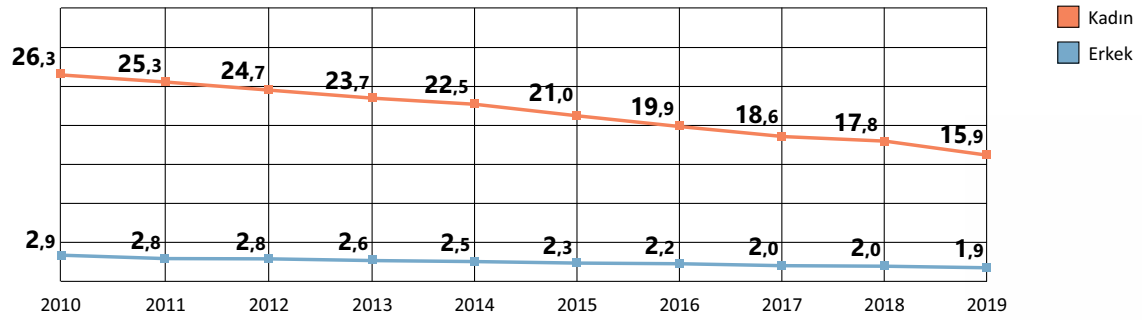
Evliliğin yaygın olduğu Türkiye'de, zaman içinde ilk evlenme yaşlarında az da olsa bir yükselme ve 18 yaş altındaki evliliklerde bir azalma görülmektedir. **Türkiye genelinde ortalama ilk evlenme yaşı zaman içinde yavaş da olsa artmaktadır.** Sadece resmi nikâh ile yapılan evlilikleri dikkate alan resmi istatistiklere göre, 2010 yılında kadınlar için 23,7 olan ortalama ilk evlenme yaşı 2019 yılında 24,8'e yükselmiştir. Aynı süre içinde, erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı ise 27,0'dan 27,8'e çıkmıştır (TÜİK; 2020).

Sadece resmi nikâh ile gerçekleşen evlilikleri dikkate alan resmi istatistiklere göre, 16-19 yaş grubundaki kadınların toplam evlilikler içindeki oranı 2010-2019 yılları arasında %26,3'ten %15,9'a düşmüştür. Erkeklerde ise aynı süre içinde 16-19 yaş grubundaki evliliklerin oranı %3'ten %1,9'a gerilemiştir (Şekil 1).

Resmi istatistikler tüm evlilikleri kapsamadığından bu konuda daha ayrıntılı bilgi için genellikle araştırma sonuçları kullanılmaktadır. Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları ve TNSA, Resmi İstatistik Programı'na dahil olan ve sonuçlarından en çok yararlanan araştırmalardır.

Şekil 1. İlk Evlilikler İçinde 16-19 Yaş Grubunun Oranı 16-19 yaş grubundaki kadınlar ve erkeklerin toplam evlilikler içindeki oranı (%) TÜİK

Kaynak: Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2019, TÜİK

II. Türkiye'de ÇEZE ile İlgili Seçilmiş Çalışmalar

Özellikle kız çocuklarının ve kadınların hayatlarının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynayan ÇEZE konusuna küresel düzeydeki ilgi son 10 yılda artmıştır. Konunun nedenleri ve sonuçlarına odaklanan çalışmaların yanı sıra UNICEF başta olmak üzere Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN WOMEN), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi Birleşmiş Milletler kuruluşlarının çalışmaları güncel istatistiklerin kullanımına yer vermektedir. Türkiye’de kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve araştırma şirketleri bu alana ilişkin bilgi üretmektedir. 2000-2019 yıllarına ilişkin alanyazın taraması¹, yayın sayılarının son iki yıla yoğunlaştığını göstermektedir. Konunun çok boyutlu yapısı, ÇEZE ile ilgili çalışmalarda çok disiplinli bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Kamu kurumları arasında T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (AÇSHB) bağlı genel müdürlükler, ülke genelinde ÇEZE yaygınlığına ilişkin bilgiyi de içeren araştırmaları gerçekleştirmiş veya desteklemiştir. Bu araştırmalar arasında 2006 ve 2011 yıllarında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları², 2008 ve 2014 yıllarında yürütülen Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları³ sayılabilir (ASPB, 2006; ASPB, 2011; HÜNEE, 2009b; 2015).

ÇEZE konusunda 2013 yılından itibaren artan ve büyük oranda saha çalışmasına dayanan akademik çalışmalar, ÇEZE’nin çok boyutlu yapısına dikkat çekmektedir. Sorunun çözümü için çok disiplinli bir yaklaşım kullanılması gerekliliği, akademik çalışmaların ortak paydalarından biridir (TÜBAKKOM, 2015; Gök, 2016; Anık ve Barlin, 2017). Sosyoloji, sağlık ve hukuk disiplinlerinin öne çıktığı bu çalışmalara, psikoloji, sosyal hizmet, ekonomi, iletişim, tarih, film ve müzik alanlarından da katkı olmaktadır. Farklı disiplinlerin çalışmalarının çoğunda disiplinin bakış açısı baskın olsa da ÇEZE’nin nedenleri, sonuçları ve

hukuki boyutları hakkında bilgi, değerlendirme ve yoruma yer verilmiştir.

ÇEZE nedenleri arasında birbirinin içine geçerek, bu evlilikleri pekiştiren yoksulluk, düşük eğitim düzeyi, yasal düzenlemelerin eksikliği, şiddet ve istismar, kültürel uygulamalar, gelenek ve görenekler ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve göç gündeme getirilmektedir (Gök, 2016; Anık ve Barlin, 2017; Kahraman ve Şenates, 2018). Birçok araştırmada, özellikle yoksul aileler arasında maddi sorunlarla baş etme yöntemi olarak kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmesinden bahsedilmektedir. Çalışmalarda konunun sosyal ve kültürel faktörler ile ilişkisine dikkat çekilmektedir (Anık ve Barlin, 2017; Boran vd., 2013; Mıhçıokur vd., 2010). Anık ve Barlin’in yürüttüğü nitel araştırma bulgularına göre ailelerin, özellikle babaların kız çocuklarının evlilik kararını vermelerinde ve kız çocuklarını bu evliliğe zorlamalarında ÇEZE’nin ekonomik bir kazanç olarak görülmesi belirleyicidir. Benzer biçimde, başlık parası da geleneksel olarak aileler için önemli olabilmektedir (Kara, 2015). Bu evlilikler bir yandan ekonomik yükü hafifletmenin bir yolu olarak görülürken, öte yandan “namus” yükümlülüğünün ve sorumluluğunun diğer aileye geçmesi anlamına da gelmektedir (Burcu vd., 2015; Kıran, 2017). Maddi koşullar ile kültürel pratiklerin birleşmesi sonucunda teşvik edilen ÇEZE’nin önlenmesine ilişkin programlarda, yoksulluğu sona erdirmeye yönelik programlar olmadan alınan önlemlerin yeterli olmayacağını dile getiren çalışmalar da mevcuttur (Çakmak, 2009). Öte yandan, akraba evliliklerinin çocuk yaşta gerçekleşen evliliklerde önemli bir rol oynadığı, ekonomik nedenlerden ötürü ve kültürel olarak yaygın olduğu da belirtilmektedir (Altuntek, 2001; 2006; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Baykara-Krumme, 2016; Kahraman ve Şenates, 2018; Kayı vd., 2018).

ÇEZE’nin eğitim düzeyi düşük ailelerde daha yaygın olması ve kız çocuklarının eğitim hakkının engellenmesi,

1 Alanyazın taramasında çocuk yaşta evlilik, erken evlilik ve zorla evlilik kavramları ile bu kavramların kombinasyonları anahtar kelimeler olarak kullanılmıştır. Makalenin odağı, araştırma metodolojisi -hedef grup, araştırma yöntemi vb.-, yayın biçimi -makale, rapor-, akademik disiplin biçiminde kategorize edilmiştir.

2 AÇSHB’ye bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve TÜİK tarafından yürütülmüştür.

3 AÇSHB’ye bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün desteklediği Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün yürütücü ekipte yer aldığı araştırmalardır.

eğitim düzeyinin bu evliliklerin nedenleri ve sonuçları açısından önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir (Malatyalı, 2014; Yüksel ve Yüksel, 2014; Edirne vd., 2010; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Yavuz, 2012; Yağbasan ve Tekdemir, 2017; Boran vd., 2013; Aktepe ve Atay, 2017; Ertem vd., 2008). Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, ailelerin eğitim düzeylerinin, özellikle babaların düşük eğitim düzeylerinin bu evliliklerdeki etkisine değindikleri çalışmalarında, EZE'nin önlenmesinde kız çocukları için minimum ortaöğretim düzeyinde eğitim gerektiğini belirtmişlerdir. Kız çocuklarının eğitim haklarının desteklenmesi, çocuk yaşta evliliklerin ve ergen gebeliklerinin önlenmesine yönelik araştırmaların çoğunun ortaklaştığı öneridir (Edirne vd., 2010; Yavuz, 2012; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012 ; Boran vd., 2013; Aktepe ve Atay, 2017; Mihıokur vd., 2010; Kıran, 2017).

şiddet ve istismar, hem EZE'nin oluşmasına ortam yaratmakta hem de bu evlilikler sonucunda maruz kalınan şiddet riskini artırmaktadır. Aile içinde yaşanan şiddet ve cinsel istismar, kız çocuklarının evlerinden evlilik yoluyla kaçmalarını teşvik edebilmektedir (Kardam ve Yüksel, 2009; Güler ve Küçüker, 2010; Anık ve Barlin, 2017). Araştırmalar, çocuk, erken yaşta ve/veya zorla evlendirilen kadınların daha fazla baskı ve şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir (şen ve Kavlak, 2011; HÜNEE, 2015; Adalı, 2020). Çocuk yaşta evlilikler aynı zamanda çocukla cinsel ilişki eylemini de beraberinde getirdiği için çocuk istismarı ve çocuğa yönelik cinsel şiddet eylemlerinden biridir (Yüksel ve Yüksel, 2014).

Çok küçük yaşlarda yaşanan istismar, şiddet ve sosyal dışlanma nedeniyle, çocuk yaşta evlenen çocuklar depresyon, riskli davranışlar ve intihar eğilimleri yaşamaktadır (Eyüboğlu ve Eyüboğlu, 2018).

EZE ile ilgili çalışmalarda, gelenek ve göreneklerin, kültürel uygulamaların ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı rollerin bu evlilikleri etkilediğine ve çocukları temel haklardan mahrum bıraktığına dikkat çekilmektedir (Gök,

2016; Kıran, 2017; Anık ve Barlin, 2017; Kahraman ve şenateş, 2018). Kültürel olarak sınırlı sayıda olan edebiyat, müzik, sinema alanındaki çalışmalarda, toplum tarafından çocuk evliliklerinin meşrulaştırılması gündeme getirilmektedir (aycı, 2014; Ünal 2017).

Sağlık alanındaki çalışmalar, konuyu üreme sağlığı hakları perspektifinden ele alarak, büyük oranda adölesan gebelikler, adölesan annelerin sağlık hizmetlerine erişimi ve sağlık personelinin bu konuya yaklaşımına odaklanmaktadır. Kadınların ruh sağlığına ve bu evliliklerin neden olduğu travmaya odaklanan çalışmalar vardır. Adölesan gebeliklerinin nedenlerine ilişkin çalışmaların çoğu, bu dönemdeki gebelikleri tetikleyen ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerden bahsetmektedir. Örneğin Nasiroğlu ve Semerci (2017), işsizlik, sosyal güvencenin olmaması ve kalabalık hanelerde yaşamayı adölesan gebelikleri etkileyen risk faktörleri arasında saymaktadır. Ayrıca, kadınları evlilikten hemen sonra çocuk sahibi olmaya zorlayan geleneksel yapının etkisiyle oluşan sosyal baskıya da değinilmiştir (Ertem vd., 2008). Kırsal kesimde adölesan gebelikleri etkileyen faktörler arasında aile yapısı, ailede şiddet öyküsü veya adölesan gebeliği olan büyük kardeşlerin varlığı da yer almaktadır (Gökçe vd., 2007). Adölesan gebelikler açısından eşler arasındaki yaş farkının da önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Yavuz, 2012).

Adölesan gebelikler ile sağlık hizmetleri arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalar, sağlık personelinin bu konudaki tutum ve bilgileri ile sorumluluklarına odaklanmaktadır (Yakıt ve Coşkun, 2014; Aydın ve Akay, 2017; Kavlak vd., 2018). Örneğin, adölesan gebelikler erken doğum ve düşük doğum ağırlığı ile ilişkilendirilmiş ve bu sorunların yetersiz doğum öncesi bakım hizmeti ile ilgili olabileceği belirtilmiştir (Edirne vd., 2010). Adölesan gebelikler için hemşirelik bakımının önemini vurgulayan şen ve Kavlak (2011), doğum öncesi, sırası ve sonrasında verilen hizmetlerin kalitesinin yanı sıra adölesan annelerin gebelik ve bebek bakımı hakkındaki bilgi düzeylerinin iyileşmesinin önemine değinmiştir. Çocuk yaşta anne olan kız çocuklarının hem

üreme sağlığı hem de bebek bakımı konusunda yetersiz bilgileri, ergenlik dönemindeki gebeliklerde bebekler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Kadın ve çocuk ölüm riski, 18 yaşından önceki gebeliklerde artmaktadır (Edirne vd., 2010; Şen ve Kavlak, 2011; Boran vd., 2013; Ertem vd., 2008). Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kürtçe konuşan kadınlar arasında yapılan bir çalışmada, ÇEZE'nin olumsuz etkileri konusunda farkındalık yaratmada sağlık çalışanlarının önemi vurgulanmıştır (Ertem ve Koçtürk, 2008). Yavuz (2012), eşlere yönelik üreme sağlığı ile ilgili programların oluşturulmasının önemine dikkat çekmiştir.

Ayrıca, özellikle üreme sağlığı açısından aile planlaması uygulamaları ve gebeliği önleyici yöntem kullanımı konusundaki bilgi eksikliğinin, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar için önemli bir risk faktörü oluşturduğuna da değinilmiştir (Yavuz, 2012; Özcebe vd., 2013; Uslu, 2018). Üreme sağlığı için risk faktörlerinin yanı sıra çok erken yaşlarda cinsel ilişkinin zihinsel ve fiziksel gelişimi henüz tamamlanmayan kız çocuklarında psikolojik sorunlara yol açtığı belirtilmiştir (Soylu vd., 2014; Koçtürk ve Bilginer, 2019). Çocuk yaşta evlilikler, çocukları her türlü istismara açık hale getirmekte ve çocuk ve ergenlerin omuzlarına büyük miktarda sorumluluk yüklemektedir (Aktepe ve Atay, 2017; Anık ve Barlin, 2017). Bu bağlamda bazı araştırmalar, erken yaşta evlilikler ve adölesan gebeliklerin neden olduğu ruhsal sorunları ayırt etmeyi ve bu sorunlara çözüm bulmayı amaçlamaktadır. Örneğin Yağbasan ve Tekdemir (2017), çocuk yaşta evlenen ve adölesan gebelerde anne-çocuk ilişkisine odaklanarak, çocuk yaşta anne olmanın sorumluluğundan kaynaklanan sorunlar ve yaşanan zorluklardan bahsetmiştir.

Düşük eğitim düzeyi ve yoksulluk ile artan ÇEZE, bölgelere ve kırsal yerleşim yerlerine göre farklılaşmaktadır. Birçok çalışmada ÇEZE'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Orçan ve Kar, 2008; Dağdelen, 2011; KAMER Vakfı, 2016; Yağbasan ve Tekdemir, 2017; Altay, 2017; Subaşı-Kırıkçı, 2018; Boğucu, 2018; Kahraman ve Şenates, 2018). Öte yandan, sorunun sadece belirli bir bölge

ile sınırlı olmadığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Köse, 2014; Anık ve Barlin, 2017; Wringe vd., 2019).

2011 yılından itibaren Suriye'den Türkiye'ye gelen kız çocukları ve kadınlar arasında ÇEZE'nin yaygın olması, bu alanda göçmenlere yönelik çalışmaları artırmıştır. Bu çalışmalar, ailelerin yeni bir yaşam kurarken kız çocuklarını evlendirmeyi bir geçim kaynağı olarak gördüklerini, dini nikâh aracılığıyla kız çocuklarının ikinci eş olarak evlendirilebildiğini ve kız çocuklarının seks işçisi olmaya zorlandıklarını gündeme getirmiştir. Ayrıca, ÇEZE yaygınlığı ile üreme sağlığı hizmetleri de dahil olacak biçimde sağlık hizmetlerine erişim ile çocuk ve kadın hakları gündeme gelmiştir (TTB, 2014; Süt, 2017; Şenol ve Dinç, 2017; Ördek, 2017; Şimşek vd., 2018, Yücel vd., 2018; Çelik ve Vural, 2018; Wringe vd., 2019; MAZLUMDER, 2014; Badael Derneği, 2019).

Sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ise çocuk hakları, kadın hakları ve insan hakları ihlali açısından konuyu gündeme getiren çalışmalardır (Uçan Süpürge, 2010; UNICEF, 2011; Göç Vakfı, 2012; Göç Vakfı, 2013, Demirdirek ve Şener, 2014; Güney vd., 2014; Göç ve İnsani Yardım Vakfı, 2015; KAMER Vakfı, 2016; Çocuk Vakfı, 2016; Rittersberger-Tılıç ve Çelik, 2016; Damarlı ve Kuyucu, 2017; Arkadaş-Thibert vd., 2017; Sakallı vd., 2017; UNICEF, 2018).

Beş yılda bir yapılan ve ulusal temsiliyeti olan TNSA'lar bu konuya ilişkin veri üreten araştırmalar arasındadır (HÜNEE; 1994, 1999, 2004, 2009a, 2014, 2019a). Bu çalışmada, TNSA verisi temelinde yapılan analizlere yer verilmektedir.

III. Veri Kaynakları ve Yöntem

Bu çalışmada, ÇEZE'ye ilişkin Türkiye'nin güncel durumu ile zaman içindeki değişimi TNSA verisinin analizlerine dayanarak ortaya konmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), 1968 yılından itibaren beşer yıllık aralıklar ile demografi alanında ülke genelini temsil eden 11 araştırma yürütmüştür. 1993 yılından itibaren yürütülen TNSA'lar, küresel ölçekte yürütülen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (DHS⁴) Programı standartları kapsamındadır. DHS Programı, 1984 yılından itibaren, gelişmekte olan ülkelerde sağlık ve nüfus ile ilgili değişimlerin küresel düzeyde anlaşılmasını artırmak amacıyla 90'ın üzerinde ülkede 400'den fazla araştırmaya teknik destek sağlamaktadır. DHS Programı'nın teknik desteği, veri kalitesinin kontrolü ve analizlere katkı biçimindedir.

DHS Programı, doğurganlık, aile planlaması, anne ve çocuk sağlığı, toplumsal cinsiyet, HIV/AIDS, sıtma ve beslenme konularında ülke genelini temsil eden güvenilir verinin toplanması ve yaygınlaştırılmasında dünya genelinde itibarı olan bir programdır.

Uluslararası karşılaştırılabilirliği olan bu araştırmalar kesitsel düzeyde zaman içindeki değişimi göstermektedir. Hane halkı araştırması olan bu araştırmalarda, 15-49 yaş grubundan üreme çağındaki kadınlar ile yüz yüze görüşmeler aracılığıyla doğurganlık, bebek ve çocuk ölümlülüğü, gebeliği önleyici yöntemler, aşılama, doğum öncesi ve sonrası bakım ile kadınların sosyo-demografik özellikleri ve evliliklerine ilişkin bilgi toplanmaktadır.

TNSA'lar, ÇEZE'ye ilişkin evlilik tarihçesi, çalışma tarihçesi gibi ülke özelinde genişletilen modüller aracılığıyla bu konuda zengin bir veri kaynağı konumundadır. TNSA'larda evlilik tanımı, resmi nikâh ile yapılan evliliklerin yanı sıra dini nikâh ve birlikte yaşamayı da içerdiğinden, evlilikle ilgili konulara ilişkin kapsamlı veri üretilmektedir.

⁴ The DHS Program, <https://dhsprogram.com/Who-We-Are/About-Us.cfm>

Veri Kaynakları

Çalışmada HÜNEE'nin 1993-2018 yılları arasında beş yıllık aralar ile gerçekleştirdiği 1993-TNSA, 1998-TNSA, 2003-TNSA, 2008-TNSA, 2013-TNSA ve 2018-TNSA verisi kullanılmıştır. Araştırmaların örneklem büyüklüğü, örneklem tasarımı, tahmin alanları ve soru kâğıtlarına ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmektedir (HÜNEE, 2019a; 2014; 2009a; 2004; 1999; 1994).

Hane halkı araştırması olan bu araştırmalarda hane halkı soru kâğıdı (SK) ile 15-49 yaş grubundaki kadınlara yönelik bireysel (kadın) SK uygulanmıştır. Sadece 1998 yılındaki araştırmada, kadınların eşlerine uygulanan erkek SK kullanılmıştır. Kadın SK, kadınların temel özellikleri, göç tarihçesi, gebelik, doğum tarihçesi ve doğurganlık tercihleri, doğum öncesi ve sonrası bakım, emzirme ve beslenme, aşılanma, evlilik tarihçesi, eş ile ilgili bilgiler, kadının statüsü ve kadınların ve çocukların antropometrik ölçümlerine ilişkin bölümlerden oluşmaktadır.

2018-TNSA kapsamında, Suriyeli göçmen kadınlara aynı SK'ların uygulandığı ayrı bir saha çalışması yürütülmüş ve rapor olarak basılmıştır (HÜNEE; 2019b).

Tablo 1. TNSA'lar Hakkında Bilgi, 1993-2018

	1993-TNSA	1998-TNSA	2003-TNSA	2008-TNSA	2013-TNSA	2018-TNSA
Örneklem büyüklüğü	8.619 HH 6.519 kadın	8.059 HH 8.576 kadın 1.971 erkek (eş)	10.836 HH 8.075 kadın	10,525 HH, 7,405 kadın	11.794 HH 9.746 kadın	11.056 HH 7.346 kadın
Örneklem Tasarımı	Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme	Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme	Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme	Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme	Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme	Ağırlıklı çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme
Tahmin Alanları	Türkiye, Kent/kır 5 bölge*	Türkiye, Kent/kır 5 bölge*	Türkiye, Kent/kır 5 bölge* NUTS 1 Bölgeleri**	Türkiye, Kent/kır 5 bölge* NUTS 1 Bölgeleri** En büyük 7 metropol kent***	Türkiye, Kent/kır 5 bölge* NUTS 1 Bölgeleri** En büyük 7 metropol kent***	Türkiye, Kent/kır**** 5 Bölge* NUTS 1**
Soru Kağıtları	HH soru kağıdı, Kadın soru kağıdı (15-49 yaş grubu, evlenmiş kadınlar)	HH soru kağıdı, Kadın soru kağıdı (15-49 yaş grubu, evlenmiş/ hiç evlenmemiş) Erkek soru kağıdı (Eş)	HH soru kağıdı, Kadın soru kağıdı (15-49 yaş grubu, evlenmiş kadınlar)	HH soru kağıdı, Kadın soru kağıdı (15-49 yaş grubu, evlenmiş kadınlar)	HH soru kağıdı, Kadın soru kağıdı (15-49 yaş grubu, evlenmiş/ hiç evlenmemiş kadınlar)	HH SK Kadın SK (15-49 yaş, evlenmiş/hiç evlenmemiş)

* Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu bölgeleri, ** 12 İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması. Tahminler yeterli sayıda gözleme ulaşılabilen seçilmiş bazı değişkenler için verilmiştir.

*** Nüfusu bir milyondan fazla metropol kentler: İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Konya, Gaziantep

**** İdari tanımlardaki değişiklik nedeniyle kent/kır ayrımı, bu alanların eski idari tanımları ve her kümenin nüfus büyüklüklerine bakarak araştırma değişkeni olarak tanımlanmıştır.

Çalışma Yöntemi

Bu çalışmada, son 25 yıl içinde gerçekleştirilen altı TNSA verisi ÇEZE açısından betimsel düzeyde analiz edilmiştir. ÇEZE'nin ölçülmesinde genellikle 20-24 yaş grubundaki kadınların 18 ve 15 yaşından önce yaptığı evlilikler kullanılmaktadır. Çocukluk yaşı olarak kabul edilen 18 yaş ve sağlık sonuçları açısından daha fazla risk barındırması nedeniyle üreme çağıının başlangıcı olan 15 yaş, bu ölçümlerde kullanılan evlenme yaşı kriterleridir. UNICEF başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, ÇEZE yaygınlığının güncel durumu yansıtması açısından yakın dönemde gerçekleşen evlilikler hakkında bilgi veren 20-24 yaş grubundaki kadınların evliliklerine odaklanmaktadır. Öte yandan, yakın dönemdeki evliliklerin yanı sıra geçmiş dönemlere ilişkin bilgi vermesi açısından ÇEZE yaygınlığı daha geniş yaş grupları temelinde de ele alınabilmektedir. TNSA verisi ÇEZE açısından betimsel düzeyde analiz edilmiştir. ÇEZE'nin ölçülmesinde genellikle 20-24 yaş grubundaki kadınların 18 ve 15 yaşından önce yaptığı evlilikler kullanılmaktadır. Çocukluk yaşı olarak kabul edilen 18 yaş ve sağlık sonuçları açısından daha fazla risk barındırması nedeniyle üreme çağıının başlangıcı olan 15 yaş, bu ölçümlerde kullanılan evlenme yaşı kriterleridir. UNICEF başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, ÇEZE yaygınlığının güncel durumu yansıtması açısından yakın dönemde gerçekleşen evlilikler hakkında bilgi veren 20-24 yaş grubundaki kadınların evliliklerine odaklanmaktadır. Öte yandan, yakın dönemdeki evliliklerin yanı sıra geçmiş dönemlere ilişkin bilgi vermesi açısından ÇEZE yaygınlığı daha geniş yaş grupları temelinde de ele alınabilmektedir.

Bu çalışma, zaman içindeki değişimi kesitsel düzeyde ortaya koyan 1993-2018 yılları arasındaki son altı TNSA verisinin 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce yapılan evliliklerin betimsel analizlerine odaklanmaktadır. En son araştırma olan 2018-TNSA verisinin analizleri ise 20-24 yaş grubunun yanı sıra 20-49 yaş grubunda 18 ve 15 yaşından önce yapılan evlilikleri de içermektedir. Şekiller, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların özelliklerine ilişkin zaman içindeki değişimi kesitsel düzeyde yansıtmaktadır. Tablolarda ise 20-24 ve 20-49 yaş grubuna ilişkin betimsel analizler yer almaktadır. 15 yaşından önce evlenen kadınlarla ilgili veri analizleri, gözlem sayısının azlığı nedeniyle 20-24 yaş grubu dahil edilmeden, sadece 20-49 yaş grubu özelinde sunulmuştur.

ÇEZE örüntüsünü araştırabilmek için mevcut değişkenlerin kategorileri yeniden düzenlenmiş ve yeni değişkenler oluşturulmuştur. Tüm yüzdeler karmaşık örneklem tasarımı dikkate alınarak hesaplanmıştır. Tablolardaki yüzdeler ağırlıklıdır, gözlem sayıları ise ağırlıksız olarak verilmiştir. 2018-TNSA verisine ilişkin tabloların son iki sütunu, yaş gruplarının karşılaştırılmasını kolaylaştırmak için tüm kadınlara ilişkin değerleri içermektedir.

ÇEZE'nin çok boyutlu yapısına rağmen, çalışmadaki analizler TNSA kapsamında ÇEZE ile ilişkili mevcut veri ile sınırlıdır. Bu kapsamda, ÇEZE yaygınlığı, üreme sağlığı ve hakları, çocuk sağlığı ile kadınların ve evliliklerin özelliklerini içeren sosyal ve kültürel faktörlere ilişkin analizlere odaklanılmıştır. Sosyal ve kültürel faktörler başlığı altında, kadınların temel özellikleri, evlilik öncesine ait özellikleri, ilk evliliklerinin kuruluşu, eşleriyle ilişkileri, toplumsal cinsiyet eşitliği, evlilik ve fiziksel şiddete ilişkin tutumları, ÇEZE ile ilişkisi açısından değerlendirilmiştir.

IV. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

Türkiye’de ÇEZE Yaygınlığı

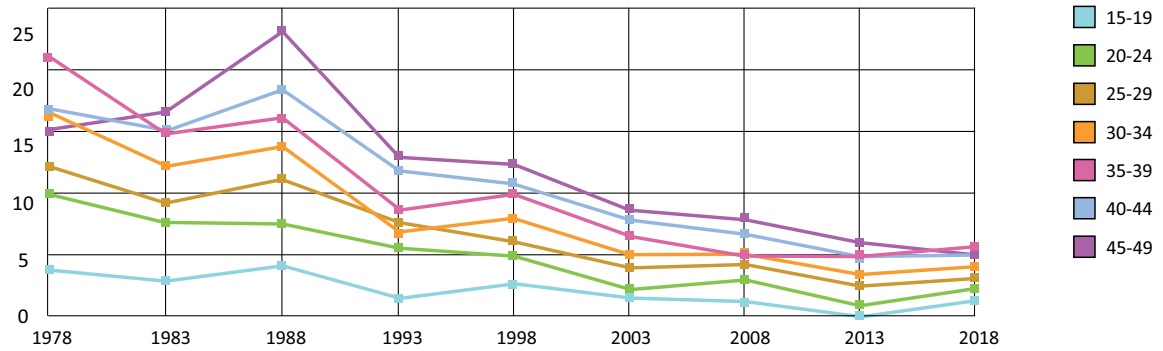
Türkiye’de ÇEZE yaygınlığına ilişkin değişim, 1978 yılından itibaren yürütülen 11 demografik araştırma verisine dayanarak son 40 yıllık dönem için kesitsel olarak hesaplanmıştır. Şekil 2 ve 3, yaş gruplarına göre üreme çağındaki kadınların 15 ve 18 yaşından önce evlenme oranlarını göstermektedir. Sonuçlar, son 40 yıllık dönem içinde, 20-24 yaş grubundaki kadınların 15 yaşından önce evlenme oranının %10’dan %2’ye düştüğüne işaret etmektedir (Şekil 2). Benzer biçimde, 1978 yılında 20-24 yaş grubundaki kadınların %41’i 18 yaşından önce evlenmiş iken, 2018 yılında bu oran %15’tir (Şekil 3).

Son 40 yıl içinde, her yaş grubunda 15 ve 18 yaşından önce evlenme oranlarında bir azalma gözlenmiştir. Ancak, son iki araştırma verisi bu azalma eğilimini takip etmemiştir.

2018-TNSA sonuçlarına göre, araştırma tarihinde 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenenlerde, 18 yaşından önce evlenme yaygınlığı %14,7, 15 yaşından önce ise %2,0’dır. Beklendiği gibi, çocuk yaşlarda evlenme oranı, 20-49 yaş grubundaki kadınlar arasında daha yüksektir; bu yaş grubundaki kadınların 18 ve 15 yaş öncesinde evlilik oranları %19,9 ile %3,6’dır.

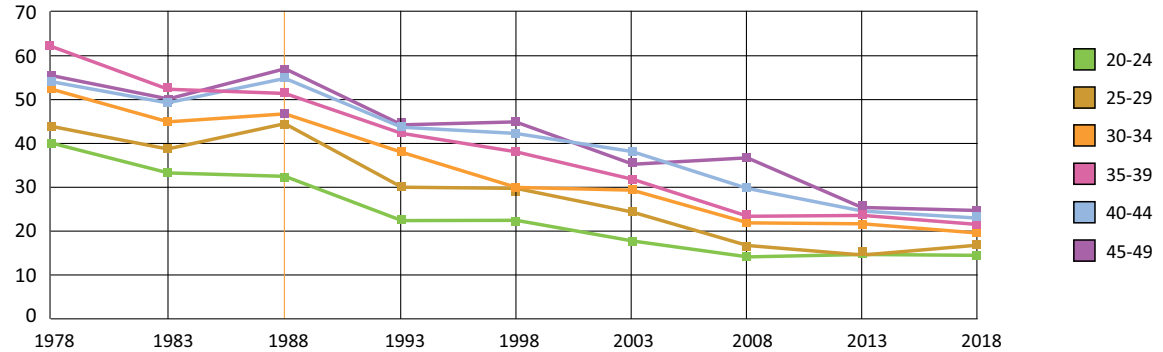
Şekil 2. 15 Yaşından Önce Evlenme Oranı 5’li yaş gruplarına göre üreme çağındaki kadınlar (%) HÜNEE

Kaynak: Demografik araştırmalar, HÜNEE

Şekil 3. 18 Yaşından Önce Evlenme Oranı 5’li yaş gruplarına göre üreme çağındaki kadınlar (%) HÜNEE

Kaynak: Demografik araştırmalar, HÜNEE

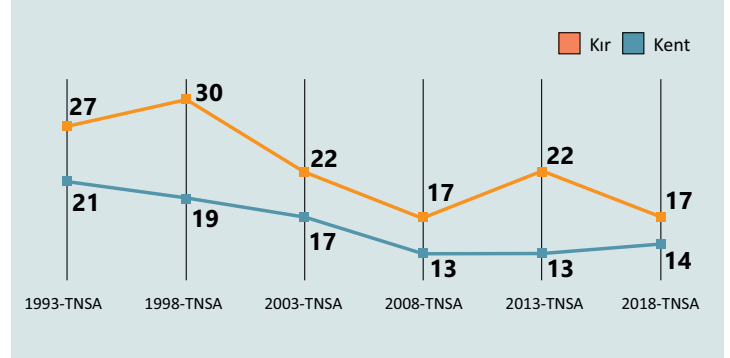
2018-TNSA kapsamında, 2018-TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemleri ile ayrı bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, 1.826 Suriyeli göçmen hane halkında, 15-49 yaş grubunda 2.216 Suriyeli göçmen kadın ile görüşülmüştür. Aynı soruların kullanıldığı 2018-TNSA Suriye Örneklemleri'nde Suriyeli⁵ göçmen kadınların evliliklerine ilişkin bilgiden üretilen ÇEZE oranları, Suriyeli göçmen kadınların daha fazla çocuk yaşta evliliğe maruz kaldıklarını göstermektedir (HÜNEE, 2019b). 2018-TNSA Suriye örneklemlerine göre, 20-24 yaş grubundaki Suriyeli göçmen kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenme oranı %44,8, 15 yaşından önce ise %9,2'dir.

ÇEZE sonucunda evlenmiş olan kadınların yaşadıkları bölge, yerleşim yeri (kent/kır) ve refah endeksi ile incelenmiştir. Bölge iki tanıma göre verilmiştir; beş bölge tanımı geleneksel olarak TNSA'larda kullanılan bölge tanımına, 12 bölge ise TÜİK'in İstatistik Bölge Sınıflaması'ndaki NUTS-1'e karşılık gelmektedir. Refah endeksi ise hane halkında sahip olunan dayanıklı mallar kullanılarak hesaplanan ekonomik düzeye ilişkin bir göstergedir (Ek Tablo 1).

Yerleşim Yeri

Kırsal ve kentsel yerleşim yerlerinde son 25 yıl içinde 18 yaşından önce yapılan evliliklerin 1990'ların başından günümüze kadar olan sürede bir azalma eğilimi içinde olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle kırsal yerleşim yerlerinde zaman içinde dalgalanmalar yaşanmıştır. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında 20-24 yaş

Şekil 4. Yerleşim Yeriine Göre ÇEZE Yaygınlığı (%) 1993-2018-TNSA

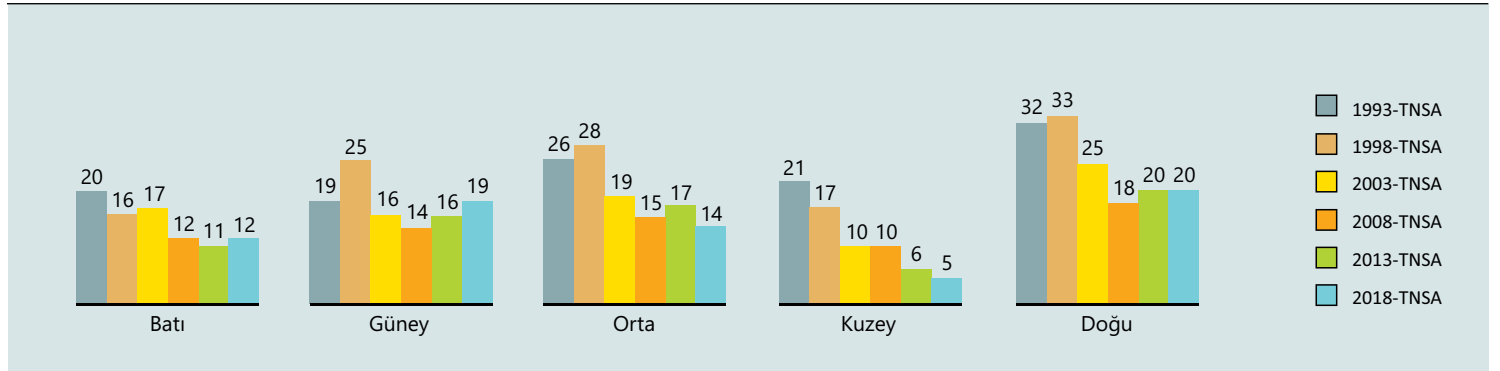
grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların oranının halen daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Bölgeler

Bölgeler açısından bakıldığında, ÇEZE 1993 yılından itibaren azalmaya başlamışsa da, bu azalma eğilimi 2008 sonrasında her bölgede devam etmemiştir. Beş bölge arasında, 20-24 yaş grubundaki kadınların çocuk yaşta evliliklerindeki en istikrarlı azalma, 1993 yılında %21'den 2018'de %5'e gerileyen Kuzey bölgesinde görülmüştür. Öte yandan, başlangıç düzeyinde daha fazla ÇEZE'nin olduğu Doğu ve Güney bölgelerinde azalma yavaşlamıştır ve hatta her iki bölgede de ÇEZE'nin artma eğilimi görülmektedir (Şekil 5).

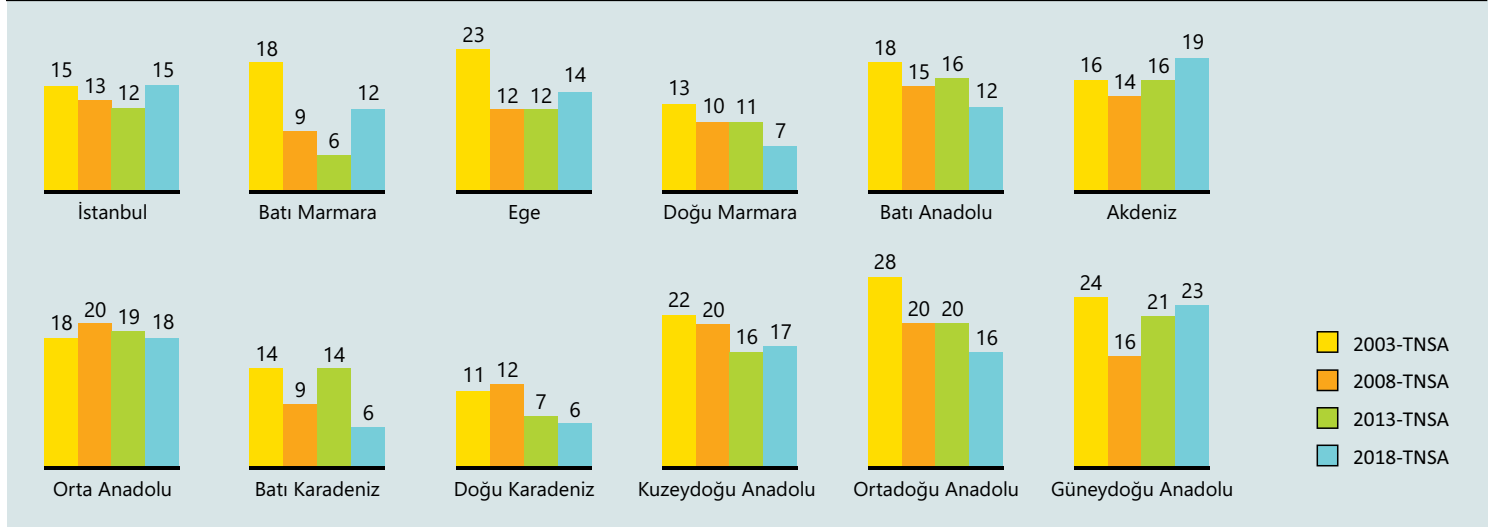
12 bölge açısından da bölgeler arasındaki ÇEZE oranlarında farklılıklar söz konusudur. Batı Marmara, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde özellikle 2008'den sonra

Şekil 5. 5 Bölgeye Göre ÇEZE Yaygınlığı (%) 1993-2018-TNSA

⁵ 2018-TNSA Suriyeli Örneklemleri'nden elde edilen verilerin kullanıldığı ÇEZE konusundaki analizler için bkz. Yüksel-Kaptanoğlu ve Dayan, 2020.

Şekil 6. 12 Bölgeye Göre ÇEZE Yaygınlığı (%) 2003-2018-TNSA

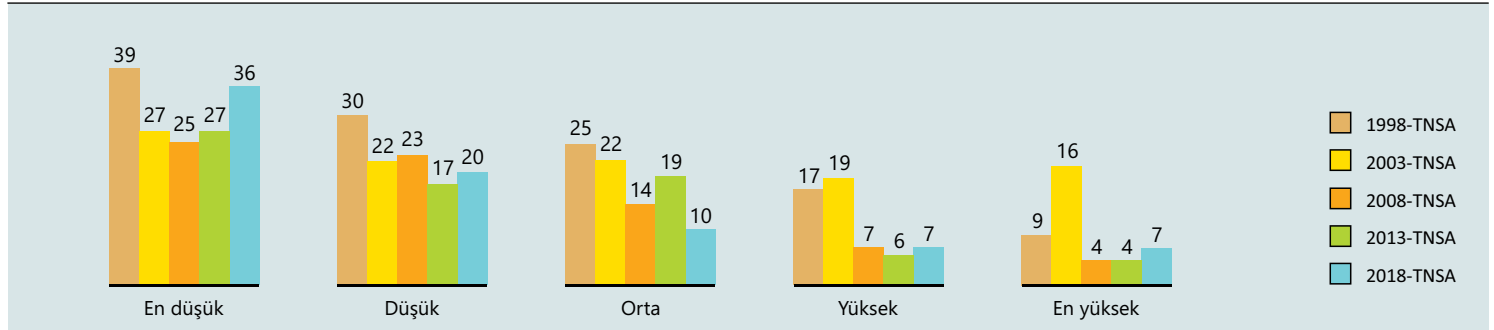
bir artış gözlenmiştir. Örneğin, Batı Marmara bölgesinde 2013 yılında %6 oranındaki ÇEZE, 2018 yılında iki katına ulaşmıştır. 20-24 yaş grubundaki genç kadınların çocuk yaşta evlilikleri İstanbul'da az da olsa artma eğilimi gösterirken, Orta Anadolu'da sabit kalmış görünmektedir.

Diğer bölgelerde ise zaman içinde azalma eğilimi devam etmiştir (Şekil 5). 2018-TNSA sonuçlarına göre Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınlar arasında ÇEZE yaygınlığı %23 ile en yüksek düzeydedir. Bu bölgeyi Akdeniz (%19), İç Anadolu (%18), Kuzeydoğu Anadolu (%17) bölgeleri takip etmektedir. ÇEZE'nin en düşük düzeyde olduğu bölge, %6 ile Batı Karadeniz bölgesidir (Şekil 6).

Refah Düzeyi

ÇEZE ile refah düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınlar, refah düzeyi en düşük hanelerde yaşamaktadırlar. Zaman içinde değişmeyen bir örüntü ile refah düzeyi yükselmesi ile ÇEZE oranları azalmaktadır. En yoksul hanelerde yaşayan kadınların %36'sı, en zengin hanelerde yaşayanların ise %7'si 18 yaşından önce evlenmişlerdir. Dikkat çekici olan, 2018-TNSA'da en yoksul hanelerde yaşayanlar arasındaki ÇEZE oranlarında belirgin bir artış yaşanmasıdır (Şekil 7).

Şekil 7. Refah Endeksine Göre ÇEZE Yaygınlığı (%) 1998-2018-TNSA

Üreme Sağlığı ve Hakları

Çocuk yaşta yapılan evliliklerin en önemli sonuçlarından biri çocuk yaşta gebeliklerdir. Üreme sağlığı ve hakları çerçevesinde, çocuk yaşta evlenmiş kadınların gebe kalınacak dönem hakkındaki bilgileri ile gebeliği önleyici yöntemlere ilişkin bilgileri ve bu yöntemleri kullanımları değerlendirilmiştir (Ek Tablo 2).

Gebe Kalınacak Döneme Dair Doğru Bilgi

Kadınların gebe kalınacak döneme dair bilgileri, cinsellik ile bilgi düzeylerini yansıtmaktadır. Araştırma sonuçları, gebe kalınabilecek dönem bilgisine sahip kadınların oranının zaman içinde arttığını gösterse de 1993'ten 2018'e gelindiğinde, kadınların sadece dörtte birinin bu konuda bilgisi olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 8). 20-24 yaş grubunda

olup 18 yaşından önce evlenen kadınların büyük bir bölümünün (%76) gebe kalınacak döneme ilişkin bilgisi yoktur.

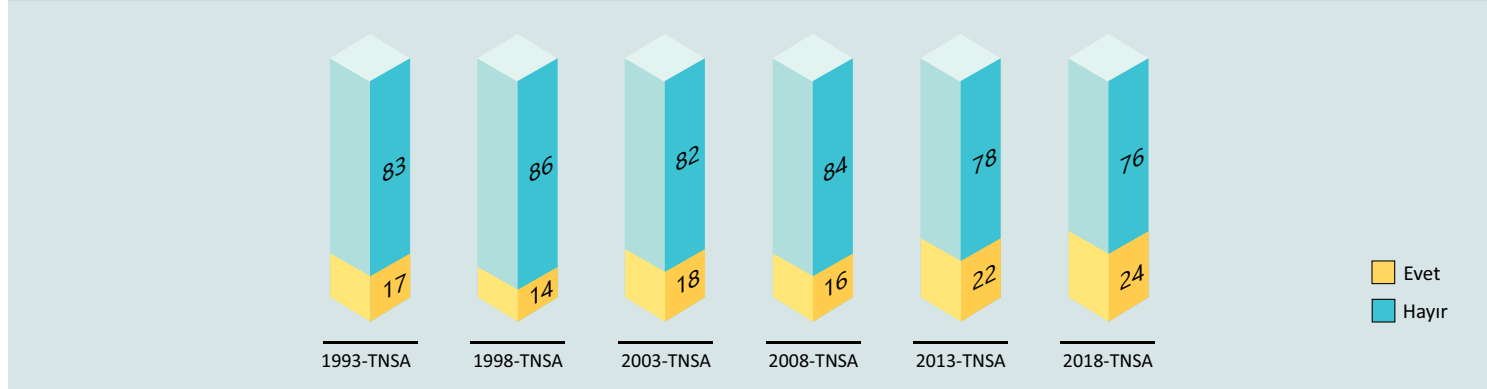
Aile Planlaması Hakkında Konuşma

Gebelik dönemine ilişkin bilginin yanı sıra aile planlaması hakkında biriyle konuşmanın yaygın bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. 20-24 yaş grubundaki kadınların %71'i aile planlaması hakkında kimse ile konuşmadıklarını belirtirken bu oran aynı yaş grubunda olup çocuk yaşta evlenmiş kadınlarda %79'a çıkmaktadır (Ek Tablo 2).

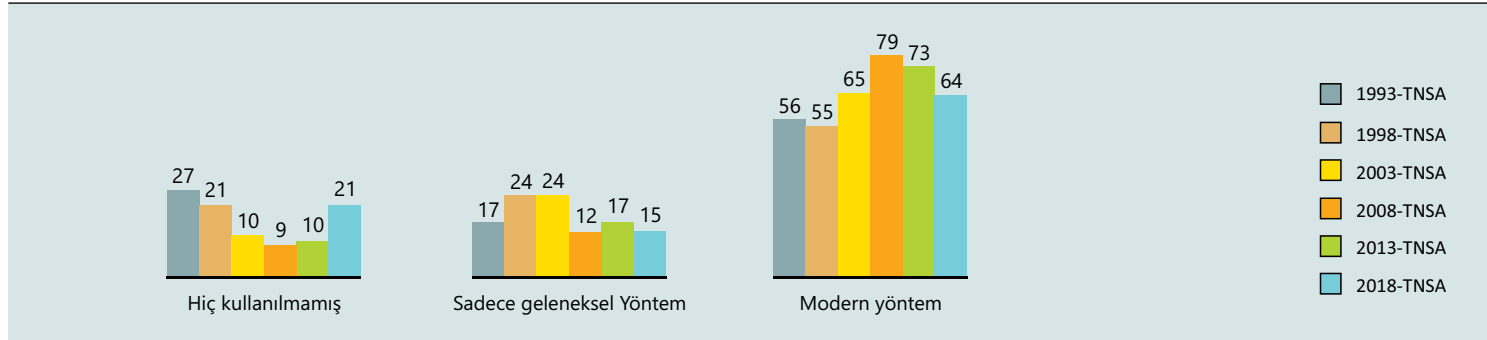
Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı

Doğurganlığın düzenlenmesine yönelik olarak gebeliği önleyici yöntem kullanma örüntüsü, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınlarda zaman içinde değişim göstermektedir. Bu yaş grubundaki çocuk yaşta evlenmiş kadınlarda hiç yöntem kullanmayanların oranı

Şekil 8. Gebe Kalınacak Döneme Dair Doğru Bilgi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Şekil 9. Herhangi Bir Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

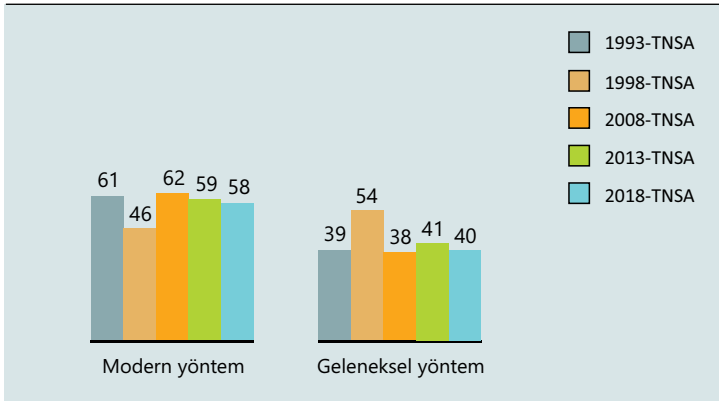

1993'ten 2008'e kadar azalma eğilimi içindeyken, 2008 yılından sonra değişmiştir. 2018-TNSA sonuçlarına göre, ÇEZE'ye maruz kalmış olan her beş kadından biri hiç yöntem kullanmamıştır. Buna paralel olarak tüplerin bağlanması, hap, Rahim içi Araç (RİA), kondom, diyafram/köpük/jel gibi modern yöntem kullanımındaki artış 2008'den sonra azalmaya başlamış, 2018 yılında %64 düzeyine inmiştir. Benzer bir örüntü, büyük oranda geri çekme yönteminden oluşan geleneksel yöntemler için de geçerlidir (Şekil 9).

2018-TNSA'da 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında modern yöntem kullanımı %25, geleneksel yöntem kullanımı %7 düzeyindedir. Aynı yaş grubundaki kadınlardan 18 yaşından önce evlenenlerde ise bu oranlar sırasıyla %64 ve %15'tir. Benzer bir örüntü 20-49 yaş grubundaki kadınlar arasında, çocukluk döneminde evlenmiş kadınlar açısından da geçerlidir (Ek Tablo 2). Çocuk yaşta evlenmiş ve herhangi bir yöntem kullanmış kadınlardan ilk olarak modern yöntem kullanan kadınların payı, 2008'den 2018'e doğru azalma yönündedir (Şekil 10). Araştırmaların yürütüldüğü zamanda halen kullanılan gebeliği önleyici yöntemlere ilişkin sonuçlar, son araştırmada yöntem kullanmamanın belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Son 25 yıl içinde ilk kez, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların neredeyse yarısı (%47) gebeliği önleyici yöntem kullanmama açısından 1993 yılındaki düzeye ulaşmıştır. Buna paralel biçimde hem geleneksel hem de modern gebeliği önleyici

Şekil 10. İlk Kullanılan Gebeliği Önleyici Yöntem 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

yöntem kullanımı oranları 1993 yılındaki seviyeye gerilemiştir (Şekil 11).

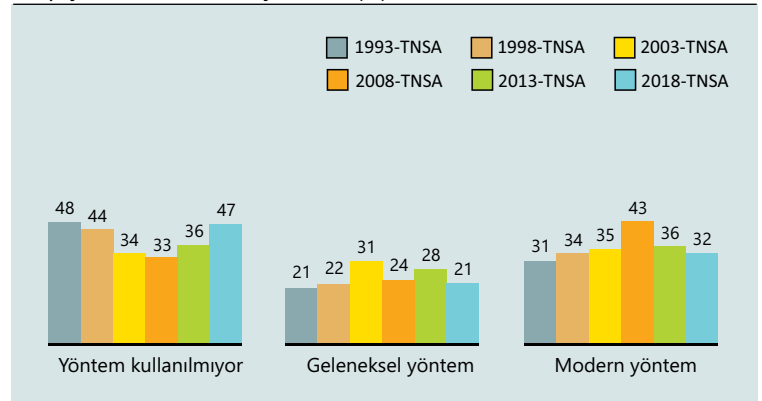
Öte yandan, 18 ve 15 yaşından önce evlenmiş kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanımı, her iki yaş grubunda da tüm kadınların yöntem kullanımından daha fazladır. Örneğin 20-49 yaş grubundaki kadınların %39'u modern yöntem kullanırken, aynı yaş grubunda 18 yaşından önce evlenenlerin %47'si, 15 yaşından önce evlenenlerin ise %48'i modern yöntem kullanmaktadır. Benzer biçimde, 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında %14 olan modern yöntem kullanımı, 18 yaşından önce evlenmiş olan kadınlarda %32 düzeyindedir. (Ek Tablo 2).

TNSA'larda modern veya geleneksel yöntem kullanan kadınlara, başka bir yöntem tercih edip etmedikleri sorulmaktadır. Son 25 yıl içinde, kadınların başka bir yöntem tercih etmelerinin oranı azalmakla birlikte, 20-24 yaş grubundaki, 18 yaşından önce evlenen kadınların dörtte biri yöntem değiştirmek istediğini belirtmiştir.

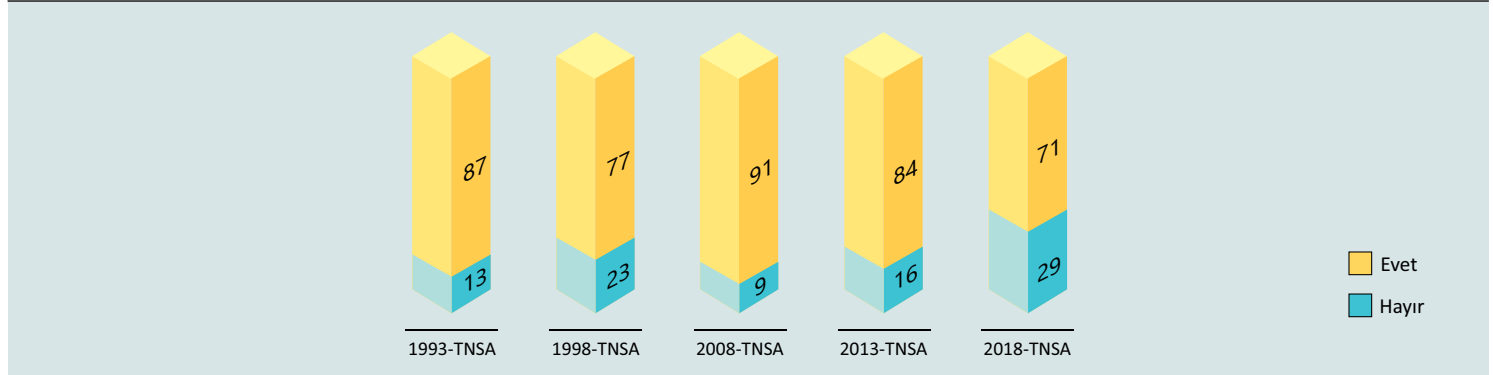
Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kaynağına İlişkin Bilgi

TNSA'larda herhangi bir gebeliği önleyici yöntem kullanmayan veya geleneksel yöntem kullanan kadınlara, gebeliği önleyici yöntemlere ulaşabilecekleri bir kaynak bilip bilmedikleri sorulmaktadır. Kadınların, gebeliği önleyici herhangi bir yönteme hangi kaynaktan ulaşacaklarına ilişkin bilgi düzeyi, 1993 ile 2008 arasında artmış, 2008 sonrasında

Şekil 11. Halen Kullanılan Gebeliği Önleyici Yöntem 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Şekil 12. Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kaynağına Dair Bilgi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

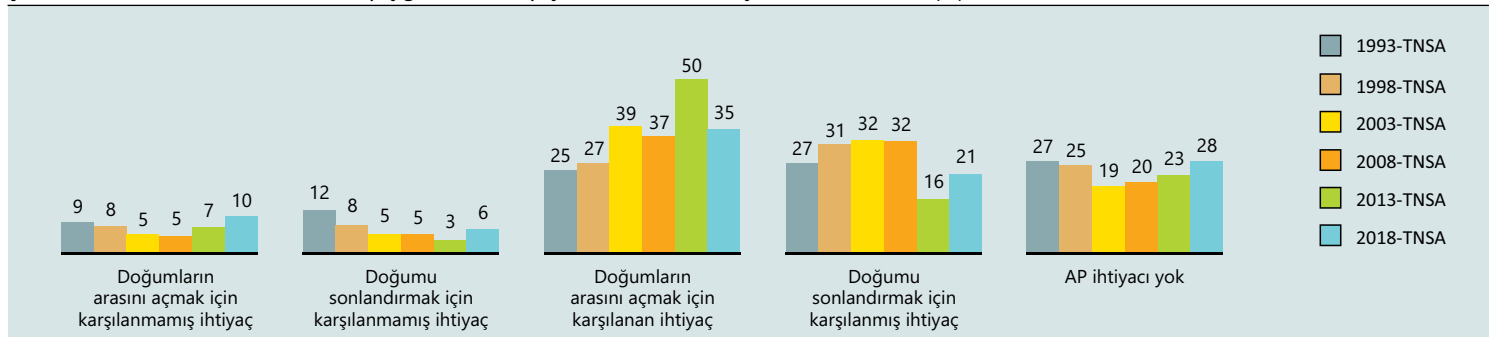
ise azalmıştır (Şekil 12). 2018-TNSA sonuçlarına göre modern yöntem kullanmayan 20-24 yaş grubundaki kadınların dörtte biri bu bilgiye sahip değildir. Gebeliği önleyici herhangi bir yönteme nasıl ulaşacağını bilmeyen 18 yaşından önce evlenmiş 20-24 yaş grubundaki kadınların oranı %29'dur.

Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı

Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı "(1) Gebe olmayan, doğum sonrası kısırlık döneminde olmayan, doğum yapabilme yetisine sahip ve bir sonraki doğumu 2 veya daha fazla yıl sonraya ertelemek veya doğurganlığı sonlandırmak isteyen fakat herhangi bir gebeliği önleyici yöntem kullanmayan veya (2) yanlış zamanda veya istenmeyen mevcut gebeliği olan veya (3) doğum sonrası geçici kısırlık döneminde olan ve son 2 yıl içindeki son doğumlarını istememiş veya daha sonra istemiş olan kadınların oranı" biçiminde tanımlanmaktadır. Üreme sağlığı çağındaki halen evli kadınlar için karşılanmamış

aile planlaması ihtiyacı 1993-2013 yılları arasında %15'ten %6'ya düşmesine rağmen, 2018-TNSA sonuçlarına göre artarak %12'ye çıkmıştır (HÜNEE, 2019a). 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınlar için de benzer bir örüntü söz konusu olmakla birlikte, bu gruptaki kadınlar açısından 2003 yılı hariç her zaman 15-49 yaş grubundaki kadınlardan daha yüksek düzeyde karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı vardır. Şekil 13'e göre, 1993 yılında %21 olan karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının zaman içinde azaldığı, 2003-2013 arasında doğumların arasını açmak ve doğumu sonlandırmak için karşılanmamış ihtiyacının %10 düzeyine indiği görülmektedir. 2018-TNSA'da ise oran, gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki azalmaya paralel olarak 2018 yılında %16 düzeyine çıkmıştır. Doğumların arasını açmak için karşılanmayan ihtiyacın payı %10, doğumların isteyerek düşük aracılığıyla sonlandırılmasının payı ise %6'dır.

Şekil 13. Aile Planlaması Talebi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş halen evli kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Bu sonuçlar, karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı içinde doğumların arasını açmaya ilişkin ihtiyacın daha yüksek olduğunu göstermektedir.

■ Gebeliğin Sonlandırılması

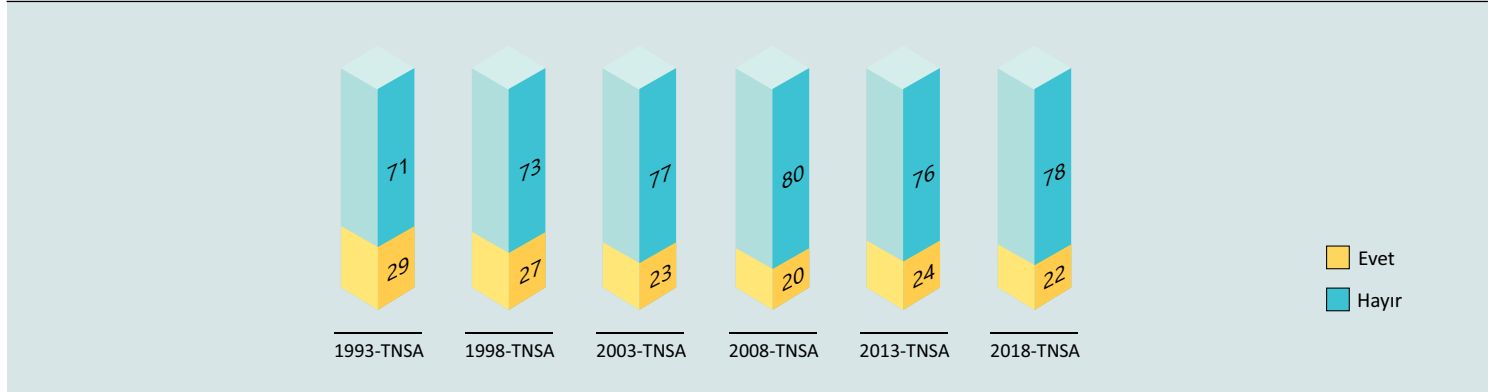
Gebeliklerin sonlanması, sonlandırılmış gebelik sayısı ile gebeliğin sonlandırılmasına yönelik görüşlere ilişkin iki soru kapsamında ele alınmıştır. Kadınlara istemli düşük yapılmasını onaylanıp onaylanmadıkları ve istenmeyen bir gebelik olduğunda istemli düşük yolunu tercih edip etmeyecekleri sorulmuştur (Ek Tablo 3).

Tablo 2. Sonlandırılan Gebelikler

Ortalama sonlandırılan gebelik sayısı	1993-TNSA	1998-TNSA	2003-TNSA	2008-TNSA	2013-TNSA	2018-TNSA
	0,386	0,391	0,322	0,253	0,339	0,300

Son 25 yıl içinde, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların en az bir sonlandırılmış gebelik yaşamalarına ilişkin oranlar Şekil 14'te verilmektedir. 1993 yılında her 10 kadından üçünün sonlandırılmış en az bir gebeliği var iken, bu oran zaman içinde az da olsa azalmıştır. 2018 araştırmasında 10 kadından ikisi bu deneyimi yaşamıştır. Toplam sonlandırılan gebelik sayısı, doğurganlığın daha erken yaşlarda başlamasıyla artmaktadır. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınlar açısından ortalama sonlandırılan gebelik sayısı zaman içinde çok önemli bir değişim göstermemiştir (Tablo 2).

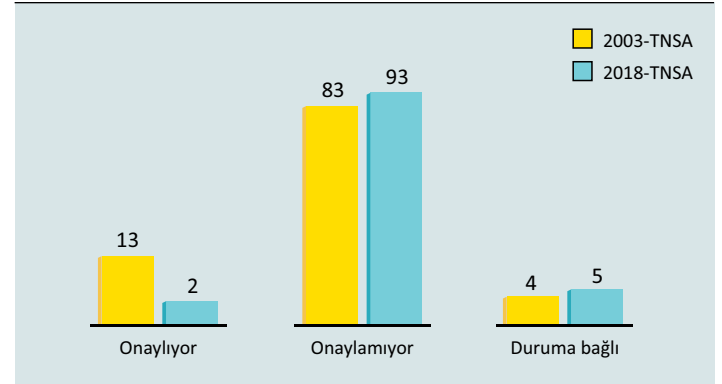
Şekil 14. Sonlandırılmış Gebelik 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

İstemli Düşüğe İlişkin Tutumlar

2018-TNSA sonuçlarına göre, istemli düşüğün onaylanması çocuk yaşta evlenen kadınlar arasında daha düşük düzeydedir. 2003-TNSA ile karşılaştırıldığında, %83 düzeyinde olan onaylamayanların oranı 2018-TNSA'da %93'e çıkarak artmıştır (Şekil 15). 2018-TNSA'da, 20-49 yaş grubundaki kadınlar arasında istemli düşüğü onaylamadığını belirtenlerin oranı %79, 15 ve 18 yaşından önce evlenen kadınlar için ise sırasıyla %83 ve %86'dır. Benzer bir durum, 20-24 yaş grubu açısından da geçerlidir. 18 yaşından önce evlenen 20-24 yaş grubundaki kadınların %93'ü istemli düşüğü onaylamamaktadır. ÇEZE sonucu evlenen kadınlar, aynı yaş grubundaki kadınlardan daha yüksek düzeyde kürtajı onaylamamaktadır. Ayrıca,

Şekil 15. İstemli Düşüğün Onaylanması 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2003, 2018-TNSA

istenmeyen gebelikler söz konusu olduğunda kürtaj yaptırabileceğini belirten kadınların oranı 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınlar arasında her iki yaş grubu için de en düşük düzeydedir (Ek Tablo 12)

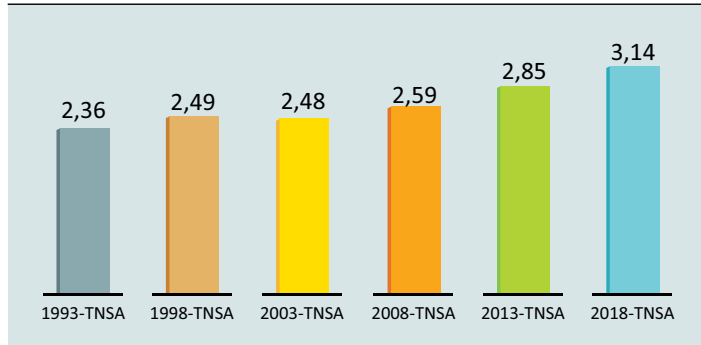
• Doğurganlık Tercihleri

İdeal çocuk sayısı, daha fazla çocuk isteği ve son araştırmada sorulan tek çocuk için cinsiyet tercihi, çocuk yaşta evlenen kadınların doğurganlık tercihleri hakkında bilgi vermektedir. Son 25 yıl içinde, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar açısından ortalama ideal çocuk sayısı tercihi, 1993 ile 2003 yılları arasında 2,5 çocuk civarında iken, son üç araştırmada artarak 2013-TNSA'da 2,85'e, 2018'de ise 3,14'e ulaşmıştır (Şekil 16).

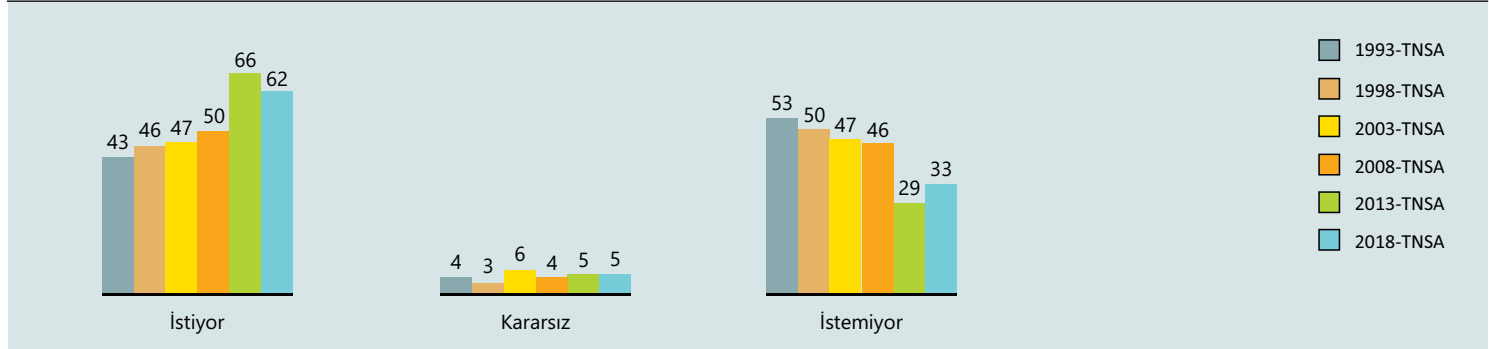
Kadınların Daha Fazla Çocuk İsteği

Halen evli kadınların daha fazla çocuk istemelerinin zaman

Şekil 16. İdeal Çocuk Sayısı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (ortalama) 1993-2018-TNSA

Şekil 17. Kadınların Daha Fazla Çocuk İsteği 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

içindeki değişimi, son iki araştırmada, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların (başka) çocuk isteğindeki artışa işaret etmektedir. Çocuk istediğini belirten kadınlar grubuna, hemen çocuk isteyen, 2 yıl içinde ve 2 yıldan sonra isteyenler ile çocuk sahibi olma zamanından emin olmadığını belirten kadınlar dahil edilmiştir. Çocuk istemeyenler arasında ise gebe kalması mümkün olmayan ve tüpleri bağlanmış kadınlar ile çocuk istemediğini belirten kadınlar bulunmaktadır. 2013-TNSA'ya göre 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların %66'sı, 2018 de ise %62'si çocuk istemektedir. Bu sonuçlara, her iki araştırmada %5 oranında kararsızların eklenmesi ile birlikte özellikle **2008 yılından itibaren çocuk isteğinin daha önceki yıllara oranla belirgin düzeyde arttığı görülmektedir** (Şekil 17). 2018-TNSA'da kadınlara yöneltilen tek çocuk için cinsiyet tercihinin verilen yanıtlarda %60'ın üzerinde "fark etmez" cevabı verilmiştir. Her iki yaş grubunda ve evlilik yaşında kız çocuk tercihinin daha baskın olduğu ve her dört kadından birinin kız çocuk tercih ettiği belirtilmiştir (Ek Tablo 4).

• Doğurganlık

Doğurganlığı etkileyen faktörler arasında kadınların çocuk doğurmaya başladıkları yaş önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de 15-49 yaş grubundaki kadınlar için hesaplanan toplam doğurganlık hızı, 2018-TNSA'da kadın başına ortalama çocuk sayısının 2,3 olduğunu göstermektedir. 1993-TNSA'da 2,7 olan toplam doğurganlık hızı, 2000'li

yılların başından itibaren durağanlaşarak son iki araştırmada 2,3 civarına ulaşmıştır. Doğurganlığın en yüksek olduğu yaş grubu 2003 yılına kadar 20-24 yaş grubu iken, 2003 sonrasında 25-29 yaş grubu olmuştur.

Tablo 3. Ortalama Canlı Doğum ve Yaşayan Çocuk Sayıları
(20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen kadınlar) 1993-2018-TNSA

	1993-TNSA	1998-TNSA	2003-TNSA	2008-TNSA	2013-TNSA	2018-TNSA
Toplam canlı doğum sayısı	2,01	1,93	1,80	1,81	1,69	1,86
Yaşayan çocuk sayısı	1,84	1,81	1,71	1,74	1,65	1,73

Canlı Doğan ve Yaşayan Çocuk Sayıları

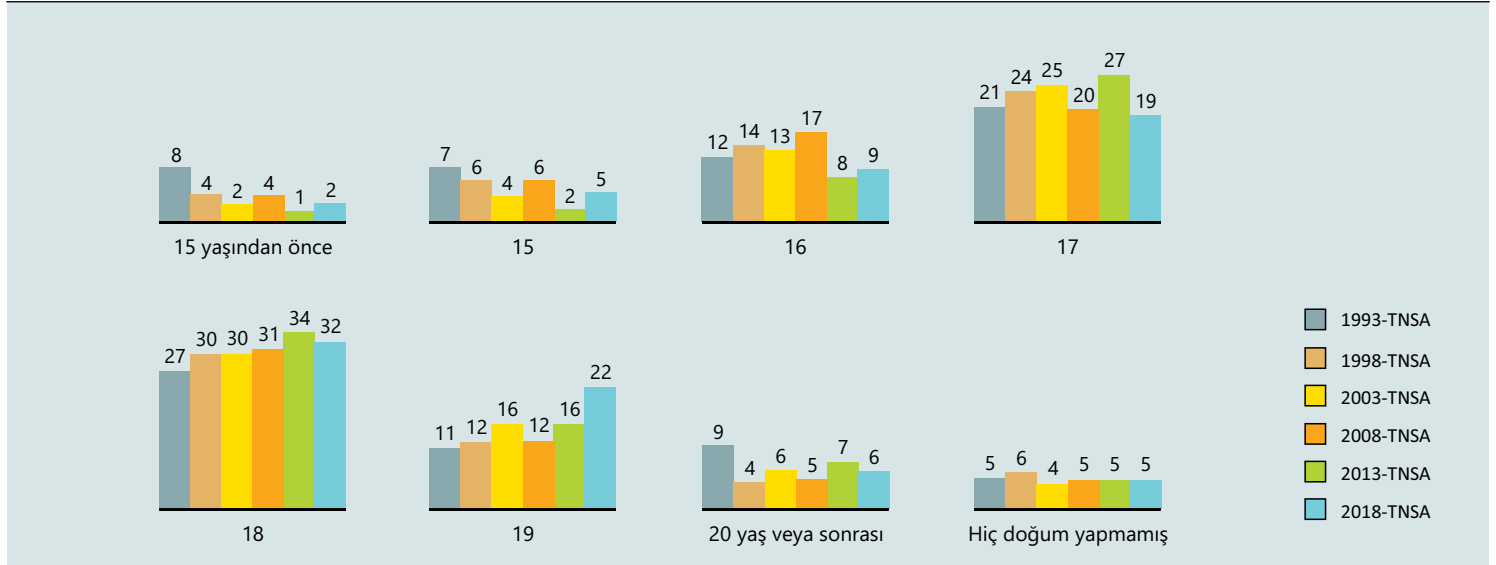
Çocuk yaşta evlenen kadınlar, doğurganlık dönemi içinde daha uzun süre kaldıklarından doğum sayıları bu süreye paralel olarak yükselen bir eğilim içinde olmaktadır. Son 25 yıl dikkate alındığında, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların doğurganlık örüntüsü, 1993 ile 2013 arasındaki zaman diliminde azalan bir örüntü vermektedir. 2018-TNSA sonuçları ise doğurganlığın artma yönünde değiştiğini göstermektedir (Tablo 3). 25 yıl önce 2,01 olan ortalama canlı doğum sayısı, canlı doğum sayısı

ve ortalama yaşayan çocuk sayısı 20-24 yaş grubunda olan tüm kadınlar temelinde incelendiğinde, bu göstergelerin 18 yaşından önce evlenmiş olanlar için daha yüksek olduğu görülmektedir. 2018-TNSA sonuçlarına göre toplam canlı doğum sayısı (0,50) ve ortalama yaşayan çocuk sayısı (0,48); aynı yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınlarda her iki gösterge için 3,5 katından fazladır (Sırasıyla 1,86 ve 1,73) (Ek Tablo 5). **Bu sonuçlar, çocukluk döneminde evlilik yaşamına başlayan kadınlar arasında gebelik ve doğumların arttığını göstermektedir.**

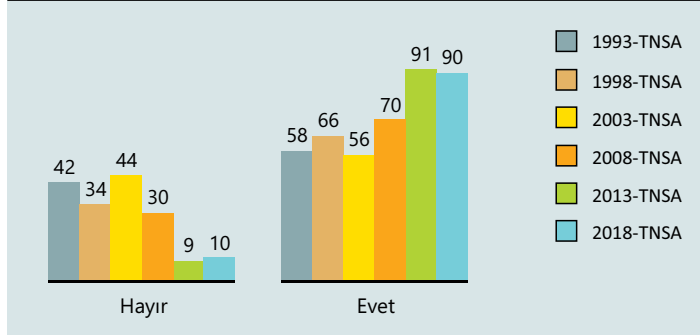
İlk Doğum Yaşı

DSÖ, ilk evliliklerin 18 yaşından önce, ilk doğumların 20 yaşından önce olmamasını tavsiye etmektedir. Türkiye’de son 25 yıl içindeki ilk doğum yaşı 18 yaşından önce evlenmiş 20-24 yaş grubundaki kadınlar açısından ele alındığında, ilk doğumlarının gerçekleştiği yaşı 20’nin altında olduğu görülmektedir. 1993-TNSA’da 20 yaşından sonra ilk doğumunu yapan kadınların oranı, diğer araştırmalardan daha yüksek olmakla birlikte, bu oran sadece %9’dur. 2018-TNSA’da ise çocuk yaşta evlenmiş 20-24 yaş grubundaki kadınların %54’ü ilk doğumlarını 18-19 yaşlarında, %33’ü 15-17 yaşında yapmıştır (Şekil 18).

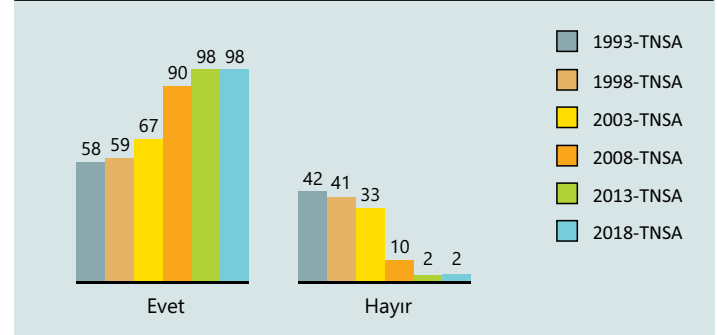
Şekil 18. İlk Doğum Yaşı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

Şekil 19. Gebeliğin İlk 3 Ayında DÖB 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

Şekil 20. Uzman Sağlık Personelinden Alınan DÖB 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

Doğum Öncesi Bakım, Doğum ve Doğum Sonrası Bakım

Doğum öncesi ve sonrasında alınan bakım, annenin ve bebeğin sağlığının korunması ve yaşamsal risklerin azaltılması açısından hayati önem taşımaktadır. Doğum öncesi bakımın (DÖB) gebeliğin ilk 3 ayı içinde yapılması, bakımın sıklığı, bakımın doktor, hemşire veya ebe gibi sağlık personeli tarafından verilmesi, DSÖ'nün bu süreçte önerdiği bakım hizmetleri kriterleri arasındadır. ÇEZE ile doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu bölümde, doğum öncesi bakım hizmetlerinin yeterliliği de ele alınmıştır. Bu göstergeler, son 2 yıl içinde doğum yapmış kadınlar için hesaplanmıştır. Doğum sonrası bakım ise bakımın 2 gün içinde ve 41 gün içinde yapılması biçiminde değerlendirilmiştir (Ek Tablo 6).

Doğum Öncesi Bakım

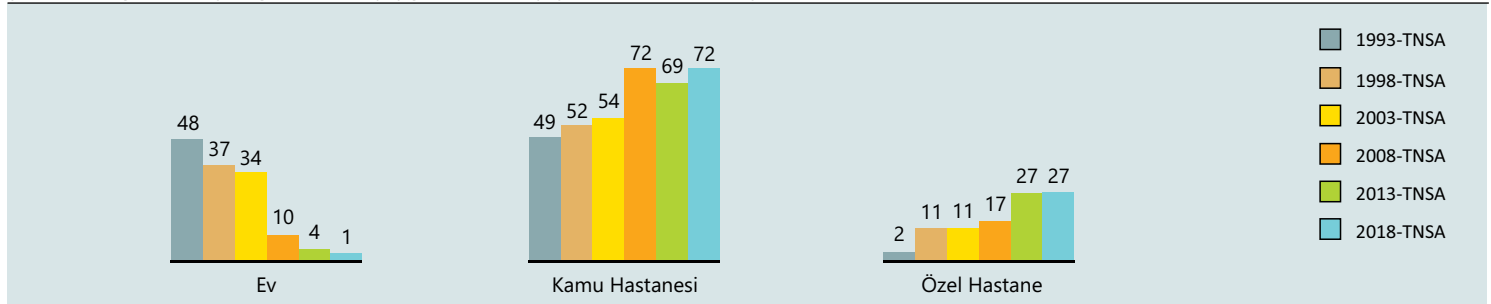
Son 25 yıl içinde gebeliğin ilk 3 ayında doğum öncesi

bakım hizmeti alma oranı artmıştır. 1993-TNSA'da 20-24 yaşında olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların %58'i gebeliğinin ilk 3 ayında hizmet aldığını belirtirken, 2018'de bu oran %90'a ulaşmıştır. Bu sonuç, doğum öncesi bakım hizmetlerinde önemli bir iyileşmeye işaret etmektedir (Şekil 19). Öte yandan, 2018-TNSA verisine daha detaylı bakıldığında, 18 yaşından önce evlenen kadınların kendi yaş gruplarındaki kadınlardan daha az doğum öncesi bakım aldığı görülmektedir. Örneğin, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların %90'ı gebeliğinin ilk 3 ayında doğum öncesi hizmet alırken, bu oran aynı yaş grubundaki tüm kadınlar için %94'tür (Ek Tablo 6).

Uzman Sağlık Personeli Tarafından Alınan Doğum Öncesi Bakım

Uzman sağlık personelinden alınan doğum öncesi bakım oranları zaman içinde artmıştır (Şekil 20). 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubundaki kadınların dört veya fazla kez doğum öncesinde bakım alma oranları tüm

Şekil 21. Doğumun Yapıldığı Yer 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

kadınlar için (%89), 18 yaşından önce evlenen kadınlar için (%88) aynı düzeydedir (Ek Tablo 6). Doğum öncesi bakımın uzman sağlık personeli tarafından verilmesi ile yeterli bakım hizmeti alınması konusunda da benzer bir iyileşme söz konusudur. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların doğum öncesi bakım hizmeti alma oranı son araştırmada %98'e ulaşmıştır. Yeterli bakım hizmetine erişim açısından, aynı yaş grubundaki kadınların %85'i bu hizmetlerden yararlanabilmektedir (Ek Tablo 6).

Doğum

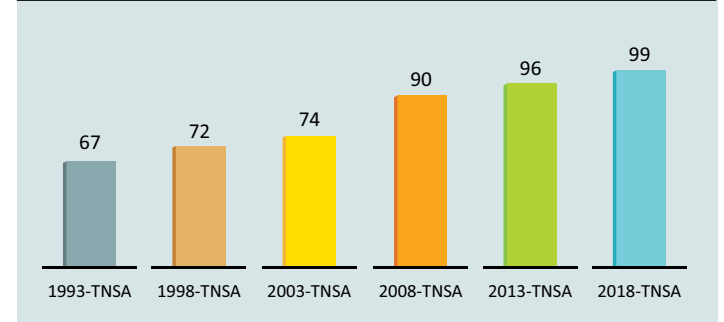
Doğumların sağlık kuruluşlarında ve uzman sağlık personeli tarafından yapılması kadınların ve bebeklerin sağlığı açısından önemlidir. Doğumların nerede, kimin yardımıyla ve nasıl gerçekleştiğine ilişkin bilgi, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların son 2 yıl içinde yaptıkları son doğumları için verilmektedir. Son 25 yıl içinde sağlık kuruluşlarında gerçekleşen doğumların oranı hızla artmış ve 2018 yılındaki doğumların hepsi kamu hastaneleri veya özel hastanelerde gerçekleşmiştir. 2018 yılında kamu hastanelerinde yapılan doğumların (%72) payı daha önceki yıllara göre en yüksek düzeydedir (Şekil 21). 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların %99'u hastanede doğum yapmıştır (Ek Tablo 6).

Bu gelişime paralel olarak, sağlık personelinin yaptırdığı doğumların payı da zaman içinde artmıştır. ÇEZE sonucunda gebe kalan kadınların doğumlarının neredeyse tamamı uzman sağlık personeli tarafından yapılmıştır (Şekil 22).

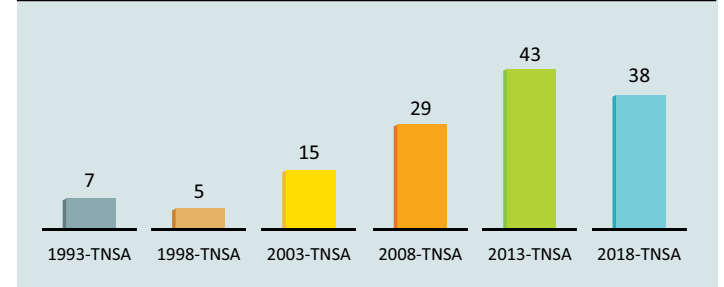
Doğumun Şekli

Doğum ile ilgili sağlık hizmetleri açısından gözlenen iyileşmelere rağmen, 18 yaşından önce evlenen kadınlar açısından en olumsuz durum doğum biçimine ilişkindir. Zaman içinde sezaryen ile yapılan doğumlarda önemli bir artış gözlenmiştir. 1993-TNSA'da 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların %7'si sezaryen ile doğum yaparken, 2013-TNSA'da bu oran %43'e ulaşmıştır (Şekil 23). 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubundaki kadınların %47'sinin doğum şekli sezaryen iken, 18 yaşından önce evlenen kadınlarda bu oran %38'e düşmektedir (Ek Tablo 6).

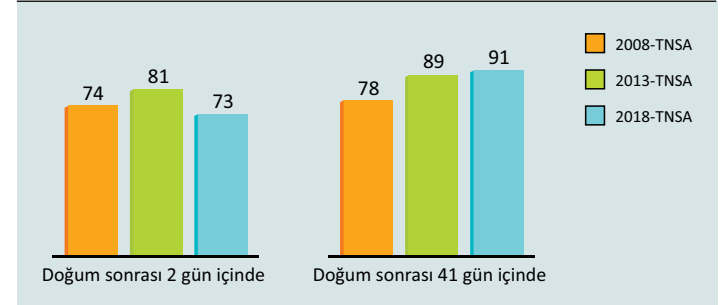
Şekil 22. Doğumun Sağlık Personeli Tarafından Yapılması 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Şekil 23. Sezaryen Doğum 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Şekil 24. Doğum Sonrası Bakımın Zamanı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2008-2018-TNSA

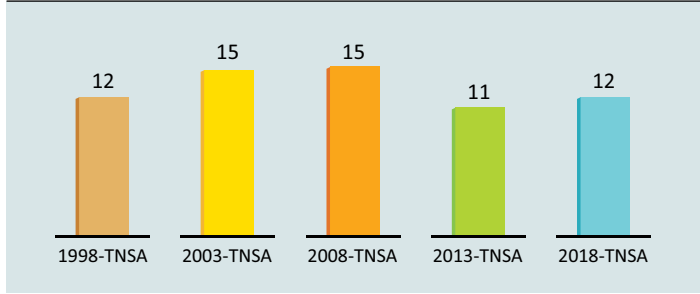
Doğum Sonrası Bakım

Doğum sonrası bakım, son 2 yıl içindeki son doğumları dikkate almaktadır. Son üç TNSA sonuçlarına göre, doğumdan sonraki 41 gün içinde bakım alan kadınların oranı artmıştır. 2013-TNSA kapsamında %78 olan bu oran, son araştırmada %91'e ulaşmıştır. Öte yandan, doğumdan sonraki 2 gün içinde bakım aldığını belirten kadınların oranı 2018-TNSA'da %73'e gerilemiştir (Şekil 24).

Çocuk Sağlığı

TNSA'lar kapsamında ÇEZE sonucunda küçük yaşlarda doğum yapan kadınların bebeklerinin sağlığına ilişkin olarak doğum ağırlığı ve emzirme pratikleri değerlendirilmiştir. Çocukların sağlığına ilişkin önemli göstergeler arasında yer alan yaşa göre boy, yaşa göre ağırlık ve boya göre ağırlık değişkenlerinin zaman içindeki değişimi analiz edilmiştir. ÇEZE sonucu doğan çocuklar açısından erken çocukluk gelişimine ilişkin ilk kez 2018-TNSA kapsamında elde edilen bilgiye de yer verilmiştir.

Şekil 25. Doğum Ağırlığı <2,5 kg 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar(%) 1998-2018-TNSA

Bebeklerin Doğum Ağırlığı

Düşük doğum ağırlığı, hem annenin beslenmesine ilişkin bilgi vermekte hem de erken çocukluk dönemindeki ölüm riskini artırmaktadır. TNSA'lar kapsamında, son 5 yıl içindeki

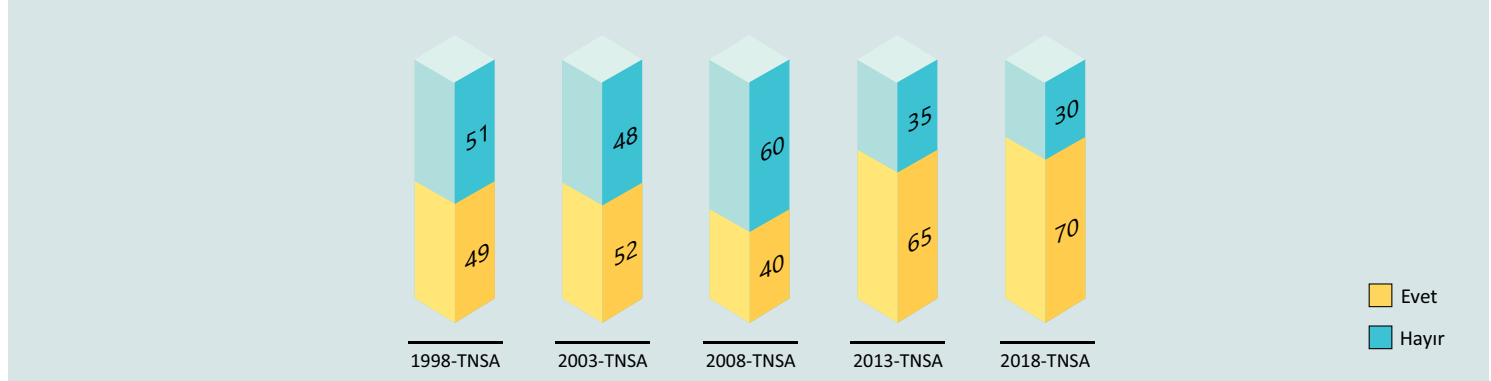
canlı doğumlar için doğum ağırlığı bilgisi annelerin beyanına ya da doğuma ilişkin belgelerden elde edilmektedir. 2018-TNSA sonuçlarına göre, doğum ağırlığı 2,5 kg'ın altında olan çocukların oranı %12 düzeyindedir (HÜNEE, 2019a). Son beş TNSA verisine göre, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların bebeklerinin doğum ağırlığının 2,5 kg'dan az olmasının oranı %12 ile %15 arasında değişmiştir (Şekil 25).

2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 ve 20-49 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların bebeklerinden 2,5 kg'dan daha küçük olan bebeklerinin oranı %12'dir. Doğum ağırlığı açısından en dezavantajlı grup, 20-49 yaş grubunda olup 15 yaşından önce evlenen kadınlar arasındadır (%15) (Ek Tablo 7).

Emzirme

Çocukların emzirilmesi, beslenmelerinin yanı sıra anne ile bebek arasındaki bağı güçlendiren önemli faktörlerden biridir. DSÖ, yaşamın ilk saati içinde bebeklerin emzirilmesini ve ilk 6 ay içinde sadece anne sütü ile beslenmelerini önermektedir (WHO, UNICEF, 2003). TNSA'lar kapsamında araştırmadan önceki 2 yılda en son doğan çocukların bir süre emzirilmesi, doğumdan sonraki ilk 1 saat içinde emzirilmesi, sadece anne sütü ve anne sütü ve ek gıdalar ile beslenmesine ilişkin bilgi toplanmaktadır(HÜNEE, 2019a). Araştırma öncesindeki 2 yıl içindeki son doğumları dikkate alan sonuçlar, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce

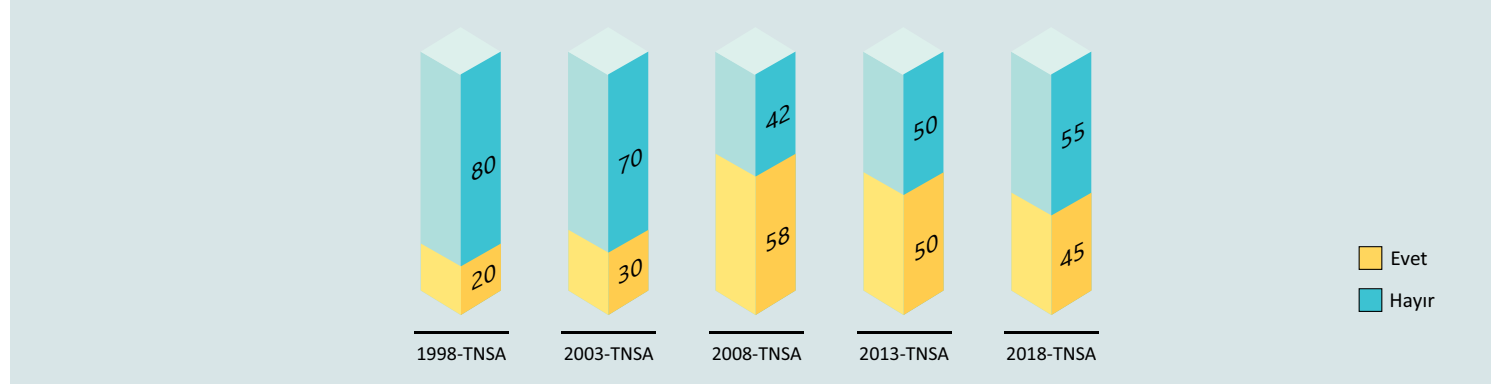
Şekil 26. Doğumdan Sonraki İlk 1 Saat İçinde Emzirilme* 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1998-2018-TNSA

* Araştırmadan önceki 2 yılda en son doğan çocuklar arasında

Şekil 27. Yaşa Uygun Emzirme 0-23 Ay* 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1998-2018-TNSA

*0-5 aylık çocuklar: Sadece anne sütüyle beslenme. 6-23 aylık çocuklar: Anne sütü ve ek gıdalar

evlenmiş kadınların çocuklarının neredeyse hepsinin bir süre emzirildiğini göstermektedir. Araştırmalardan önceki 2 yılda en son doğan çocukların bir süre emzirilme oranları 1998-2018 yılları arasındaki beş TNSA'da sırasıyla %98, %99, %97, %99 ve %97 düzeyindedir. Emzirmeye erken başlaması olarak tanımlanan ilk 1 saat içinde emzirilme açısından ise zaman içinde bir iyileşme söz konusudur. 1993 yılında 20-24 yaş grubundaki kadınların bebeklerinin doğumdan sonraki ilk 1 saat içinde emzirilme oranı %49'dur. 2018-TNSA'da ise bu oran %70'e ulaşmıştır (Şekil 26).

Çocukların yaşlarına uygun emzirilme, 6 aydan küçük çocukların sadece anne sütü ile beslenmesi, 6-23 ay arasındaki çocukların ise anne sütü ve ek gıdalar ile beslenmesi dikkate alınarak hesaplanmıştır. Şekil 27'de, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların 0-23 aylık çocuklarının yaşlarına uygun emzirilme oranları görülmektedir. Sonuçlar, 1998-2008 arasında %20'den %58 düzeyine çıkan yaşa uygun emzirilmenin, 2008 yılından sonra azaldığına işaret etmektedir. 2018-TNSA'da 20-24 yaş grubundaki kadınların 0-23 aylık çocuklarının %51'i yaşlarına uygun olarak emzirilirken, aynı yaş grubundaki kadınlardan 18 yaşından önce evlenenlerinde bu oran %45'e düşmektedir (Ek Tablo 7).

Çocukların Beslenme Durumu

TNSA'lar kapsamında, çocukların beslenme durumlarına ilişkin değerlendirilmelere olanak veren boy ve kilo ölçümleri

yapılmıştır. Antropometrik ölçümler olarak tanımlanan bu ölçümler esas alınarak, 5 yaş altındaki çocuklar için bodurluk, zayıflık, fazla ve düşük kiloluluk için endeksler hesaplanmaktadır. Bu endeksler, DSÖ'nün büyüme standardı referans nüfusu ile karşılaştırma yapılarak, referans nüfusun ortanca değerinden standart sapma birimleri ile ifade edilir. Referans nüfusun ortanca değerinden 2 standart sapmadan fazla veya az olan değerler, kötü beslenmeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Boya göre ağırlık (zayıflık) endeksi, akut beslenme yetersizliğinin; yaşa-göre ağırlık endeksi hem akut hem de kronik beslenme yetersizliğinin, boya göre ağırlık endeksi de aşırı beslenmenin göstergesidir (HÜNEE, 2019a). 5 yaş altı çocukların beslenme durumlarının zaman içindeki değişimi, tüm endeksler açısından bir iyileşme göstermektedir (HÜNEE, 2019a).

Çocukların Doğum Sonrası Bakımı

2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaşında olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların araştırmadan önceki son 2 yıl içindeki son doğumlarında, bebeklerin 2 gün içinde doğum sonrası bakım alma oranı %71'dir. Bu oran, aynı yaş grubundaki tüm kadınlarından biraz daha yüksektir. Benzer bir durum 20-49 yaş grubundaki 15 yaşından önce evlenen kadınlar açısından da geçerlidir. Aynı yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların bebekleri de, tüm kadınlara benzer düzeyde, 2 gün içinde doğum sonrası bakım hizmeti almaktadır. Bu sonuçlar,

çocukların bakımı konusunda 18 yaşından önce evlenen kadınların dezavantajlı bir konumda olmadıklarına dikkat çekmektedir (Ek Tablo 7).

Erken Çocukluk Gelişimi

İlk kez 2018-TNSA kapsamında 5 yaş altı çocukların erken çocukluk gelişimine ilişkin bilgi toplanmıştır. Okuryazarlık-sayısal beceri, fiziksel öğrenme ile sosyal-duygusal öğrenme alanlarının en az üçünde normal gelişim gösterilmesini dikkate alan erken çocukluk gelişim endeksi hesaplanmıştır. Bu endeks⁶ 2018-TNSA, 15-49 yaş grubundaki kadınların 3-4 yaşındaki çocuklarının %74'ünün dört gelişim alanından en az üçünde normal bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır (HÜNEE; 2019a).

2018-TNSA'da 20-24 ve 20-49 yaş grubundaki tüm kadınlar ile 18 yaşından önce evlenen kadınların 3-4 yaşındaki çocukları için hesaplanan erken çocukluk gelişimi endeksi verilmektedir. Erken çocukluk gelişimi endeksi açısından, 20-24 ve 20-49 yaş grubundaki kadınlardan 18 yaşından önce evlenenlerin çocuklarına ilişkin endeks değerleri daha düşük düzeydedir. Bu sonuçlar, 18 yaşından önce evlenen kadınların çocuklarının erken çocukluk gelişiminin de olumsuz yönde etkilendiğine işaret etmektedir (Ek Tablo 7).

Sosyal ve Kültürel Faktörler

▪ Evlilik Öncesine İlişkin Özellikler

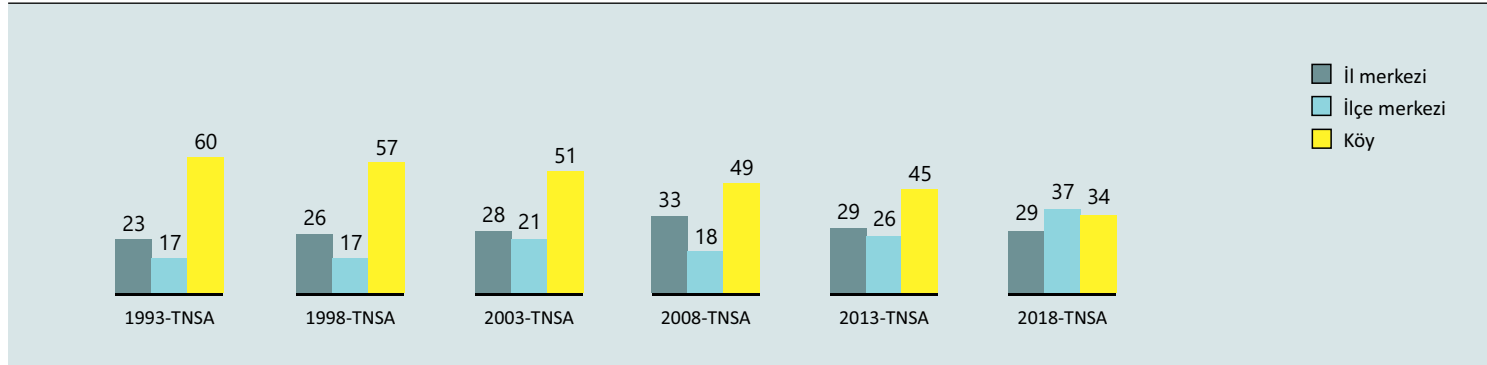
Kadınların ve eşlerinin evlilik öncesindeki durumlarına ilişkin bilgi, kadınların çocukluk dönemindeki yerleşim yeri, kadının annesinin ve babasının eğitim düzeyi ile kadının ebeveynleri arasında akrabalık olup olmaması ile sınırlıdır.

Çocukluk Dönemi Yerleşim Yeri

Çocukluk dönemi yerleşim yeri, ÇEZE'nin temelindeki etkiler arasındadır ve yetişilen ortamın kültürel dinamiklerinin günümüze değin sürdürülmesindeki önemi referans alınarak, bu bağlamda bilgi veren bir gösterge olarak kullanılmıştır. Yerleşim yeri, kadınların 12 yaşına kadar en uzun süre yaşadıkları yerin il, ilçe merkezi ya da köy olması biçiminde tanımlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, 2018-TNSA'ya kadar olan dönemde, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar arasında çocukluk dönemini köylerde yaşayan kadınlarda 18 yaş öncesinde evlilik daha yaygındır; oranlar 25 yıl içinde %60'tan %34'e inerek neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Bu sonuç 2018-TNSA'da farklılaşmıştır. 2018-TNSA'da, 20-24 yaş grubu kadınlarda 18 yaş öncesi evliliğin en yüksek olduğu yerleşim yeri ilçe merkezleridir (Şekil 28).

2013-TNSA öncesindeki araştırmalarda, 18 yaş öncesinde

Şekil 28. Çocukluk Dönemindeki Yerleşim Yeri 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

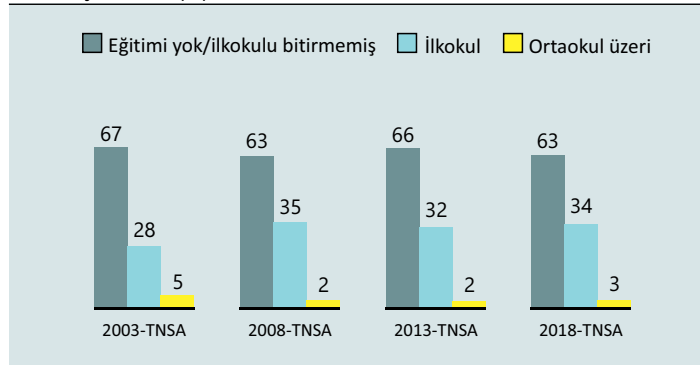
⁶ Erken çocukluk gelişimi endeksi, okuryazarlık-sayısal beceri, fiziksel, sosyal-duygusal öğrenme alanlarının en az üçünde normal gelişim gösterilmesine göre hesaplanmıştır.

evlenenler arasında çocukluğunu köyde geçirenler daha yaygınken, bu sonuç 2018-TNSA'da farklılaşmıştır. 2018-TNSA'da, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların çoğunluğu çocukluğunu ilçe merkezlerinde geçirmiştir. 2018-TNSA verisi, 20-24 ve 20-49 yaş grubu için değerlendirildiğinde, 20-49 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların yarısı (%50) çocukluk dönemlerini daha çok köyde geçirmişken, 15 yaşından önce evlenen kadınlar için bu oran %55'tir. Her iki yaş grubu açısından değerlendirildiğinde, hem genç hem de daha ileri yaştaki 18 yaşından önce evlenen kadınların küçük bir kısmı çocukluğunu kent merkezlerinde geçiren kadınlardır (Ek Tablo 8).

Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi

Çocuk yaşta evlilikler eğitim düzeyinin düşük olması ile doğrudan ilişkilidir. Sadece evlenen/evlendirilen çocuklar açısından değil, ebeveynlerin eğitim düzeylerinin de bu konuda belirleyici olduğu bilinmektedir. Son altı araştırmanın sonuçları, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların, annelerinin ve babalarının eğitim düzeylerinde bir değişimin olmadığına işaret etmektedir. Evlilikleri ÇEZE olarak nitelenen genç kadınların anneleri arasında ortaöğretim ve üzeri eğitime sahip olanların oranı %4'ten fazla değildir; eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş anne oranı, bu kadınlar için her dönem en yüksek düzeydedir (Şekil 29).

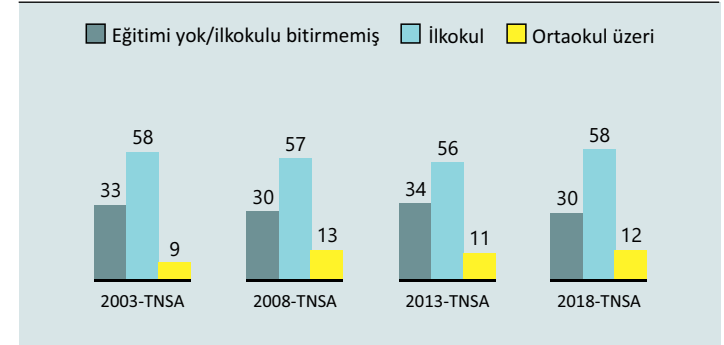
Şekil 29. Annenin Eğitim Düzeyi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2003-2018-TNSA

7 Ebeveynler arasındaki akrabalık bilgisi 2008-TNSA sonrasında elde edilmeye başlanmıştır.

ÇEZE kararlarında daha belirleyici olduğunu varsaydığımız babaların eğitimleri de oldukça düşük düzeydedir. Tüm araştırmalarda, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların babaları büyük oranda ilkokulu tamamlamıştır. ÇEZE sonucu evlenen kadınların babalarının eğitim düzeyinin ortaöğretim ve üstünde olma durumunun zaman içinde azalmaması, eğitim düzeyindeki artışın bu evliliklerin önlenmesinde yeterli olmayacağını gösteren bir sonuç olarak yorumlanabilir (Şekil 30).

Şekil 30. Babanın Eğitim Düzeyi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2003-2018-TNSA

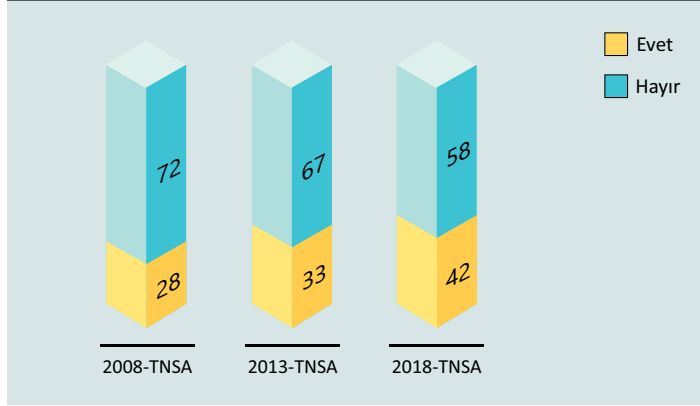

Annenin ve babanın eğitim düzeyi ile ÇEZE arasındaki ilişkinin örüntüsü, 2018-TNSA kapsamında 20-24 ve 20-49 yaş grupları açısından değerlendirildiğinde, her iki yaş grubu için oldukça benzer sonuçlar görülmektedir. 18 yaşından önce evlenen kadınların annelerinin ve babalarının eğitim düzeyleri daha düşüktür (Ek Tablo 8).

Ebeveynlerin Akraba Evliliği

Evliğin kuruluşunda gelenekselliği gösteren önemli faktörlerden biri de akraba evliliğidir. Kadının ve eşinin ebeveynleri arasında akraba evliliğinin⁷ olması, genç kadınların akraba evliliği yapmalarını ve çocuk yaşta evlendirilmelerini teşvik eden faktörlerden biridir. Şekil 31'deki sonuçlar, kadınların ebeveynleri arasındaki akrabalık ilişkisinin zaman içinde arttığını yansıtmaktadır. Sonuçlar, akraba evliliğiyle evlenmiş ebeveynlerin çocuklarının 18 yaşından önce evlenen kadınlar arasındaki paylarının arttığına dikkat çekmektedir. 20-24 yaş grubunda olup

Şekil 31. Kadının Ebeveynleri Arasında Akrabalık İlişkisi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2008-2018-TNSA

18 yaşından önce evlenen kadınların ebeveynleri arasında 2008'de %28 düzeyinde olan akraba evliliği 10 yıl içinde %42'ye yükselmiştir (Şekil 31). Kadınların eşlerinin ebeveynleri arasındaki akrabalık düzeyi de 10 yıllık dönem içinde %28'den %37'ye çıkmıştır. Bu sonuçlar, çocuk yaşta evlenen kadınlar açısından akraba evliliğinin olumsuz etkisi olduğu biçiminde yorumlanabilir (Ek Tablo 8).

▪ Evliliklerin Kuruluşu

İlk evliliklerin kuruluşu kapsamında, kadınların ilk evliliklerinde evlilik kararı, eş ile tanışma biçimi, evlilik biçimi ile resmi ve dini nikâh sırası, başlık parası, akrabalık ilişkisi ve başlangıçtaki aile yapısı değişkenleri incelenmiştir (Ek Tablo 9).

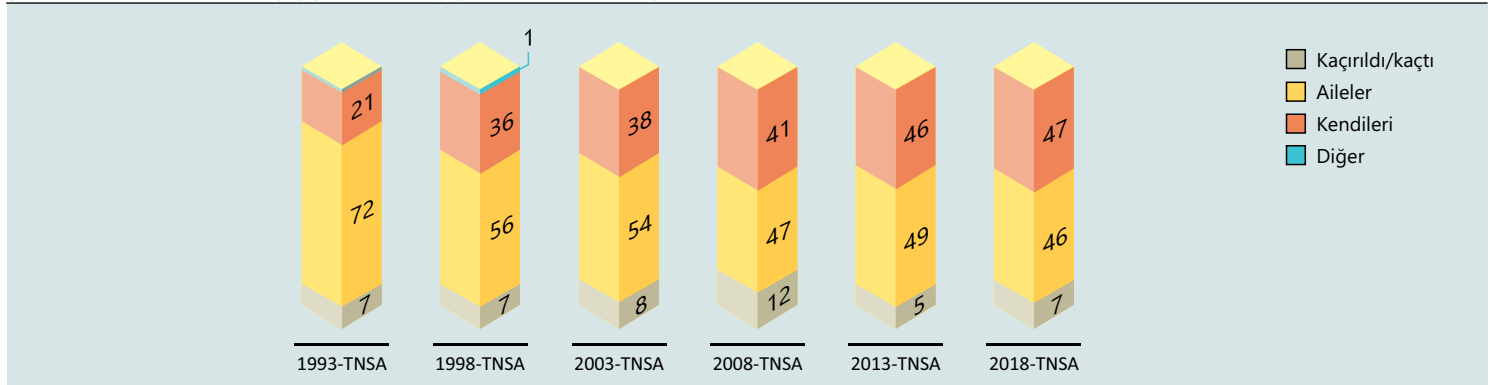
Eş ile Tanışma Biçimi ve Evlilik Kararı

Eş ile tanışma biçimi ve evlilik kararı, çocukluk döneminde gerçekleşen bu evliliklerin daha çok ebeveyn ve aile çevresi tarafından düzenlenmesine veya desteklenmesine ilişkin bilgi vermektedir. Eş ile tanışma biçimine ilişkin soru sadece 2018-TNSA'da yer almaktadır. Sonuçlar, 18 yaşından önce evlenen 20-24 yaş grubundaki kadınların %69'unun aile veya akrabalar aracılığıyla eşleri ile tanıştığını göstermektedir. Aynı yaş grubundaki tüm evli kadınlar için bu oranın %55'e düşmesi, ÇEZE açısından aile ve akraba çevresi aracılığıyla tanışmanın yaygınlığını ortaya koymaktadır.

Şekil 32'de 18 yaşından önce evlenen 20-24 yaş grubundaki kadınların, evlilik kararını nasıl aldıklarının zaman içindeki değişimi görülmektedir. Sonuçlar, ÇEZE'de kararın aileler tarafından verilmesinin son 25 yılda azaldığına dikkat çekmektedir. 1993 yılında 20-24 yaş grubundaki kadınların %70'inden fazlası ailelerinin kararı ile 18 yaşından önce evlenirken, bu oran 2018 yılında %46 olmuştur. Öte yandan, 1993 yılında genç kadınların %21'i evlenme kararını kendileri alırken, son araştırmada kendi isteğiyle çocukluk döneminde evlenen kadınların oranı %47'ye çıkmıştır.

Ailelerin karar aldığı bu evliliklerde, 18 yaşından küçük kız çocuklarının bu kararı "onaylaması" bu evliliklerde "rıza" olduğu anlamını taşımamaktadır, çünkü cevaplar arasında, evlilik kararını ailenin verip kız çocuklarının "onaylarının alınmadığı" durumlar, zorla evliliklerinin ancak bir

Şekil 32. Evlilik Kararı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

bölümünü yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında zaman içinde bir azalma görülmektedir. 1993 araştırmasında %15 düzeyinde olan ailesi karar verip çocuğun onaylamadığı evliliklerin oranı 2018’de %5 düzeyinde tespit edilmiştir.

Nikâh Biçimi ve Sırası

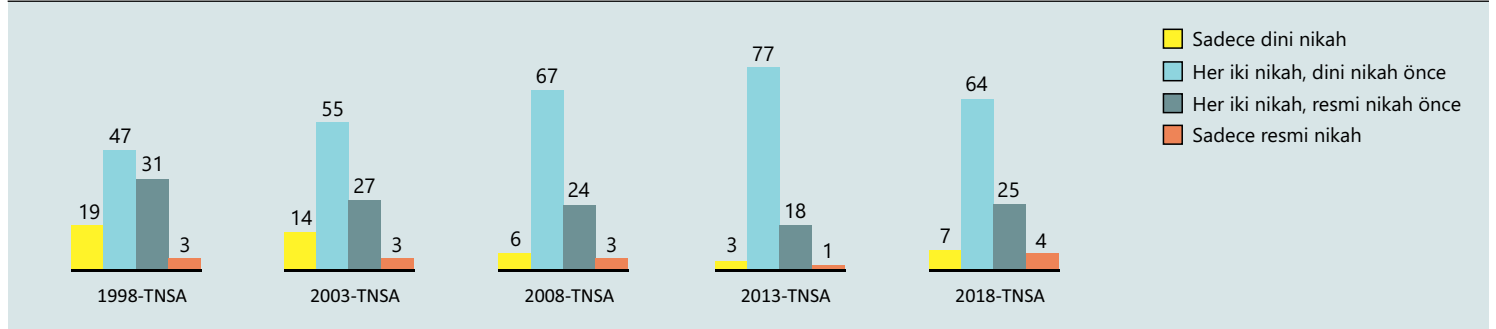
18 yaşından önce yapılan evliliklerde, resmi evlenme yaşına ulaşmamış kız çocuklarının dini nikâh ile evlendirilmeleri tercih edilmektedir. Dini nikâh ile yapılan evliliklerin ÇEZE üzerindeki etkisini görebilmek amacıyla “tören biçimi/sırası” değişkeni oluşturulmuştur. Şekil 33’te 1998-2018-TNSA kapsamında nikâh biçimleri ve sıraları gösterilmektedir. Genç kadınların evliliklerinde hem resmi hem de dini nikâhın birlikte olması yaygındır.

1993 yılında %78 düzeyinde olan her iki nikâhlı olma oranı, 1993-2013 yılları arasında artarak 2013’te %95’e ulaşmış, 2018 yılında %89’a gerilemiştir. Sadece resmi nikâhın olduğu

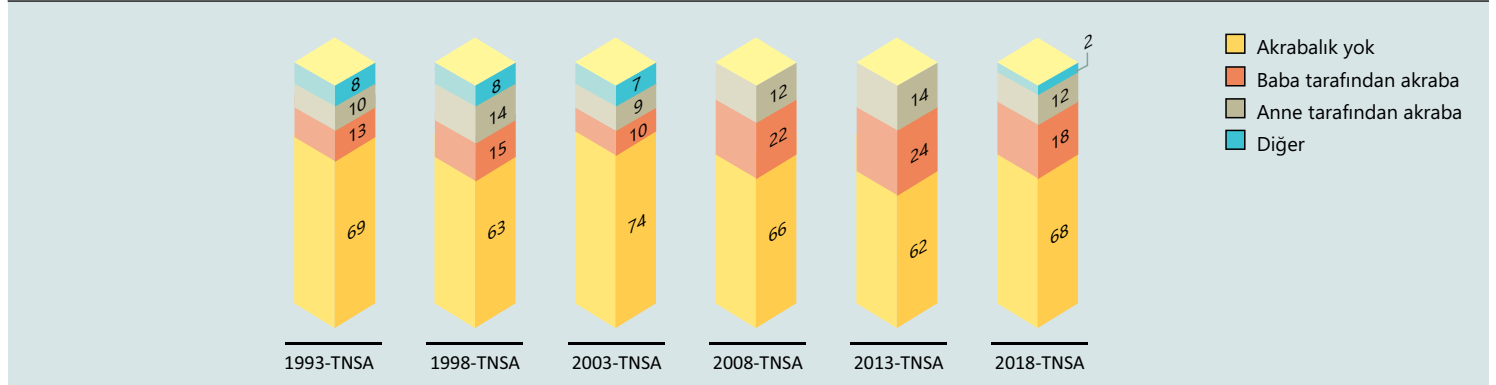
evliliklerin oranı zaman içinde bir değişim göstermemiştir; 2018-TNSA’da genç yaş grubundaki kadınların %4’ü sadece resmi nikâh ile evli olduğunu belirtmiştir. Sadece dini nikâh ile yapılan evliliklerin oranı ise son 25 yıllık dönem dikkate alındığında azalmış, ancak son araştırmada az da olsa bir artma eğilimine girmiştir.

Resmi ve dini nikâh törenlerinin sıralamasında, 18 yaşından önce yapılan evliliklerde her zaman dini nikâh önce gerçekleşmiştir. 2018-TNSA’ya göre, 18 yaşından önce evlenen kadınların %64’ünün önce dini nikâhı yapılmıştır; %7’sinin ise sadece dini nikâhı vardır. Dolayısıyla **20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce yapılan evliliklerin %71’inde dini nikâh önce yapılmıştır.** 2018-TNSA; 20-49 yaş grubunda, 15 yaşından önce evlenen ve her iki nikâhı olan kadınların dörtte üçünden fazlasının (%77) evliliğinde dini nikâh öncedir. Yaş gruplarına göre nikâh sıralaması ve biçimi benzer bir örüntüdedir (Ek Tablo 9).

Şekil 33. Nikâh Biçimi ve Sırası 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1998-2018-TNSA

Şekil 34. Akraba Evliliği 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

Akraba Evliliği

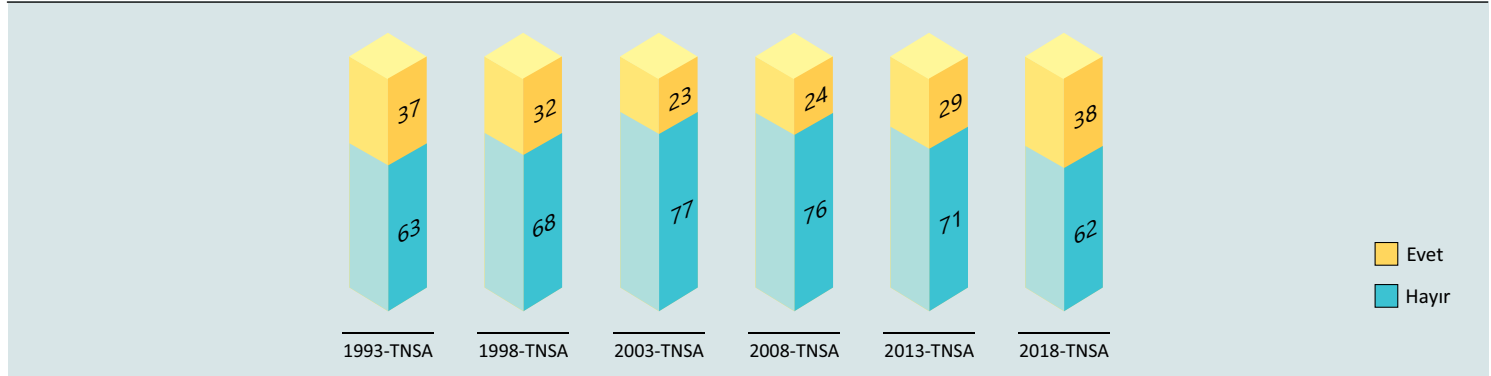
18 yaşından önce evlenen kadınların akrabalarıyla evlenmeleri, son 25 yıl içinde değişmeyerek %30 civarında kalmıştır. Bu evliliklerde, baba tarafından akrabalar ile evliliğin daha fazla olduğu, hatta zaman içinde arttığı görülmektedir. Baba tarafından bir akraba ile evlenme 1993'teki %13 düzeyinden, 2018'de %18'e yükselmiştir. Öte yandan, "diğer" kategorisinde yer alan uzak akrabalar ile evlenmenin payı da %8'den %2'ye düşmüştür. Çocuk yaşta evlenen/evlendirilen 10 kadından üçünün akrabalarıyla evlenmesi, ÇEZE açısından akraba evliliğinin bu evliliklerdeki rolüne dikkat çekmektedir. (Şekil 34).

Başlık Parası

Evliliklerin kuruluşunda gelenekselliği yansıtan bir diğer konu başlık parası uygulamasıdır. 1993-TNSA'da, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen her 10 kadından yaklaşık dördünün evliliğinde kadının ailesine başlık parası verilmiştir. Bu uygulamada 1990'ların sonundan başlayarak az da olsa bir azalma eğilimi gözlenmekle beraber 2018-TNSA sonuçları, 25 yıl öncesi ile aynı düzeydeki başlık parası uygulamasına işaret etmektedir (Şekil 35).

2018-TNSA verisindeki 20-49 yaş grubunda 15 yaşından önce evlenen kadınlar için başlık parası ile yapılan evlilikler %35, 18 yaşından önce evlenenler için ise %27 düzeyindedir. **20-24 yaş grubundaki genç kadınların %27'sinin evliliğinde başlık parası verilirken, bu oran aynı yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen kadınlarda %38'dir.**

Şekil 35. Başlık Parası 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Bu sonuçlar, 2018-TNSA'da çocuk yaşta evliliklerde başlık parası ile evlenmenin arttığını göstermektedir.

Çocuk yaşta yapılan evliliklerde, yaşam düzeni büyük oranda erkeğin ailesinin yanında başlamaktadır. 2018-TNSA sonuçları, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş 10 kız çocuğundan yaklaşık sekizinin evliliğine en az bir akrabanın yaşadığı hanelerde başladığını göstermektedir (Ek Tablo 9).

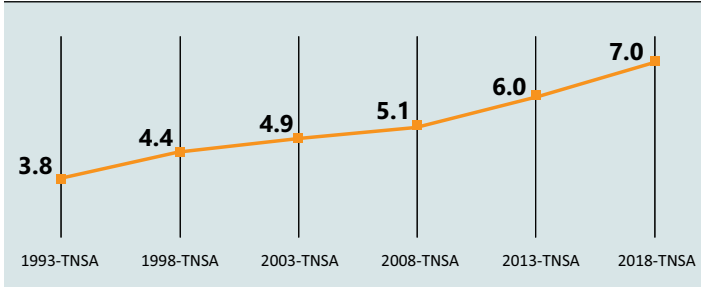
- Kadınların Özellikleri

Çocuk yaşta evlenen kadınlara ilişkin özellikler, bu evliliklere maruz kalan kadınların yaşamları ve evliliğin yaşamlarına etkisi hakkında bir fikir vermektedir (Ek Tablo 10). Bu çerçevede anadil dikkate alındığında, ÇEZE'nin anadili Kürtçe olan kadınlar arasında daha yaygın olduğu görülmektedir. 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubunda olup çocuk yaşta evlenen her 10 kadından yedisinin anadili Kürtçe, ikisinin Türkçe, birinin de Arapça veya diğer dillerdir.

Kadınların Eğitim Düzeyi

ÇEZE, kız çocuklarının eğitimlerine devam etmelerine engel olmaktadır. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların ortalama eğitim süreleri son 25 yıl içinde 4 yıldan 7 yıla çıkmıştır (Şekil 36). 1993 ile 2008 arasındaki dönemde, ÇEZE en çok ilköğretim mezunu kadınlar için söz konusu iken, 2013 yılından sonra ortaokul mezunu kadınlar arasında daha yaygın olmuştur. 2018-TNSA

Şekil 36. Ortalama Eğitim Yılı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

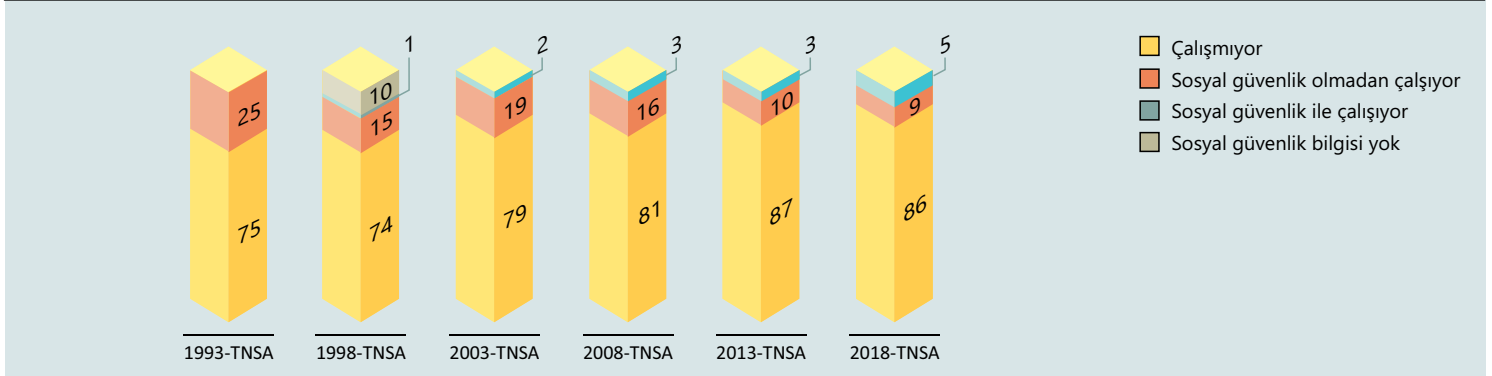
sonuçlarına göre, 18 yaşından önce evlenen kadınlardan ortaokul mezunlarının oranı %52, hiç eğitimi olmayan/ilkokul bitirmeyenlerin oranı %11, ilkokul mezunlarının oranı %30, lise mezunlarının oranı ise %7'dir. Ortaokul mezunu olan kadınların payının zaman içinde artması, zorunlu eğitim süresindeki artış ile birlikte olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilirken, ortaokul mezunu olmanın kız çocuklarını çocuk yaşta evlilikten korumadığını göstermektedir (Ek Tablo 10).

Kadınların İstihdamı

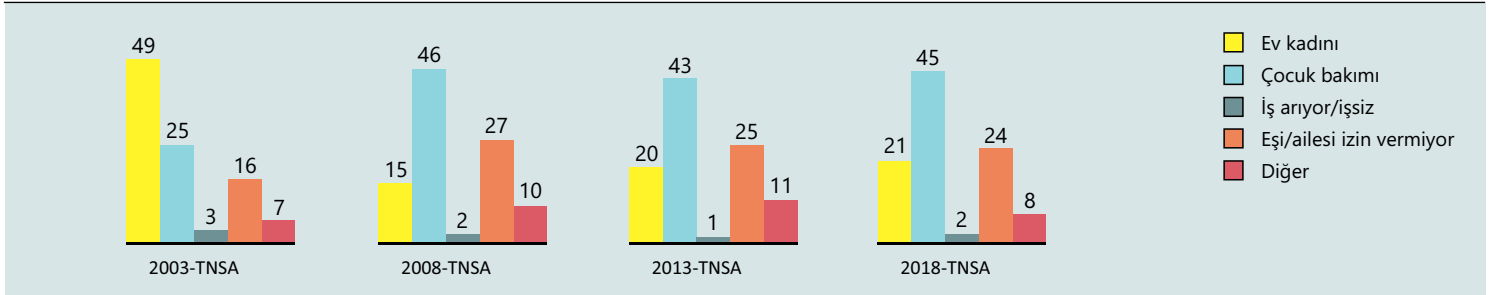
Çocuk yaşta evliliğin kadınların yaşamları üzerindeki olumsuz etkilerinden biri de istihdama dahil olamamaktır. Kadın istihdamının düşük olduğu Türkiye'de, 18 yaşından önce evlenen kadınların son 25 yıl içinde istihdama katılmaları daha da azalmıştır. 1993 yılındaki araştırmada her 100 kadından 75'i halen çalışmadığını belirtirken, 2018 yılında her 100 kadından 86'sı istihdamda değildir. İstihdama katılanlar da çoğunlukla sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmaktadır (Şekil 37). Sonuçlar, 18 yaşından önce evlenen kadınların daha çok ev ile sınırlı bir yaşamları olduğunu göstermektedir.

İstihdama katılmayan kadınların çalışmama nedenleri arasında ev işleriyle meşgul olmak, çocuk bakımı, eşin ve ailenin izin vermemesi ön plandadır. Son üç araştırma, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların dörtte birinin çalışmasına izin verilmediğini ortaya koymuştur (Şekil 38). Bu sonuçlar, ev işi, çocuk

Şekil 37. Kadınların İstihdamı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Şekil 38. Çalışmama Nedenleri 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2003-2018-TNSA

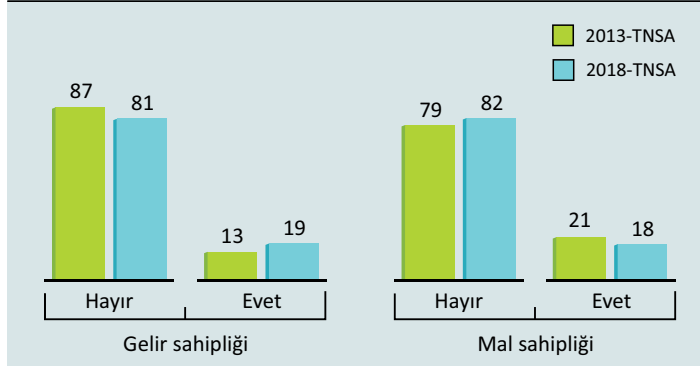

çocuk bakımı ve izin verilmemesinin kadınların istihdamının önündeki en temel üç engel olduğunu göstermekte ve zaman içinde bu konuda önemli bir değişim olmadığına dikkat çekmektedir.

Kadınların Gelir ve Mal Sahipliği

Mal sahipliği değişkeni, ev, arazi ya da arabaya tek başına veya bir başkasıyla birlikte sahip olmaya karşılık gelmektedir. Son iki TNSA'da sorulan bu sorulara verilen cevaplar, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların kendine ait gelir ve mal sahipliğinin her 10 kadından ikisini geçmeyecek düzeyde olduğunu göstermektedir (Şekil 39).

Şekil 39. Gelir ve Mal Sahipliği 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2013-2018-TNSA

2018-TNSA'da 20-49 yaş grubunda kadınların %27'si kendilerine ait geliri olduğunu belirtirken, 15 yaşından önce evlenen kadınlarda bu oran %14'e gerilemektedir. 20-24 yaş grubundaki kadınların %21'i kendilerine ait gelirleri olduğunu belirtirken, bu kadınlardan 18 yaşından önce evlenenlerin gelir sahipliği de %20 düzeyindedir. 20-49 yaş grubundaki tüm kadınların ve 18 yaşından önce evlenenlerin mal sahipliğinin %32, 15 yaşından önce evlenenlerin ise %31 düzeyinde olması, evlenme yaşından bağımsız olarak, kadınların ancak ileri yaşlarda mal sahibi olabildiklerini göstermektedir (Ek Tablo 10).

- Kadınların Eşleriyle İlişkileri

Eşler arası yaş ve eğitim farkı, kadınların sağlıklarıyla ilgili kararları kimin verdiği, eşin kısıtlayıcı davranışları, kadının

cinsel ilişkiye girmek istemediğinde "hayır" diyebilmesi, kadınların evlilik ilişkisi içindeki statüleri hakkında bilgi vermektedir. ÇEZE ile ilgili olarak çok eşli evlilikler tartışılmakla birlikte, ülke genelinde oldukça düşük sayıda olan çok eşli evlilikler konusunda TNSA'lar kapsamında yorum yapılması doğru olmadığından bu konuya yer verilmemiştir. Analizler, ilk evlilikleri devam eden kadınlar için yapılmıştır.

Eşler Arasındaki Yaş Farkı

Yaş ve eğitim farkı eşler arasındaki güç ilişkilerini etkileyen önemli faktörler arasındadır. Türkiye'de gerçekleşen evliliklerde genellikle erkekler kadınlardan daha büyük yaşta. Şekil 40, bu örüntünün 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınlar açısından zaman içinde değişmediğini göstermektedir. Zaman içinde oranlar biraz farklılaşsa da bu yaş grubundaki kadınların yarısından fazlası kendilerinden 5-9 yaş büyük erkekler ile evlenmiştir. Yaş farkının 10 ve üzeri olduğu evliliklerin oranı da son üç TNSA'da beşte bir düzeyine yakındır. 2018-TNSA'da evliliği ÇEZE sonucu gerçekleşen her 10 kadından ikisinin eşi kendisinden 10 yaş ve daha büyük, beşinin 5-9 yaş büyük, üçünün ise 1-4 yaş daha büyüktür.

Eşler Arasındaki Eğitim Farkı

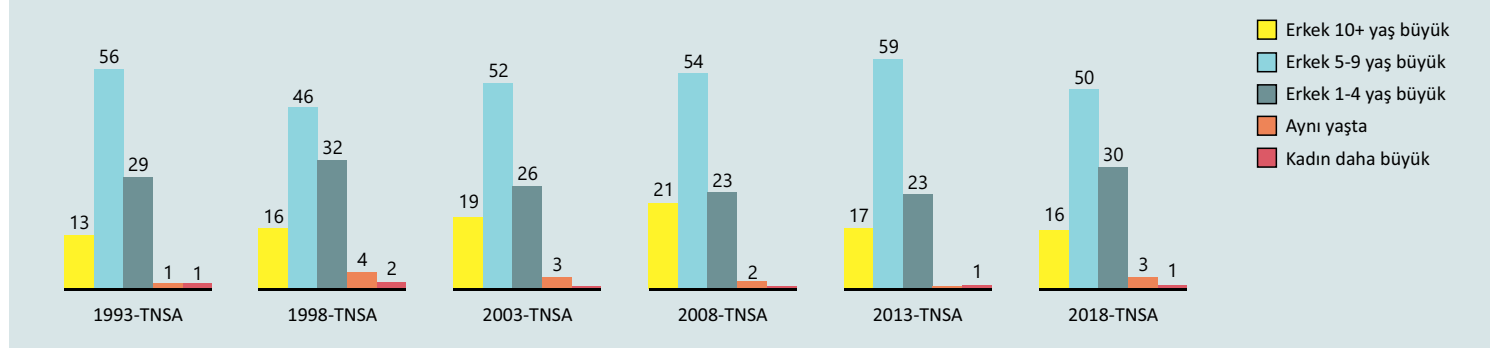
Evliliklerin yaklaşık yarısında eşin eğitim düzeyi daha yüksektir. Son 25 yıldaki değişim, eşin eğitiminin fazla olduğu durumda büyük bir değişim olmamasına rağmen kadının eğitiminin erkeğin eğitiminden daha fazla olduğu durumlarda bir artışa işaret etmektedir. 1993'te 18 yaşından önce evlenen 20-24 yaş arası kadınların %8'i eşlerinden daha eğitimliyken 2018'de bu oran %29'a çıkmaktadır. Bu bulgu, 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen her 10 kadından üçünün eşinden daha eğitilmiş olmasına rağmen çocukluk döneminde evlilik yaşamına girmiş olması açısından dikkat çekicidir (Şekil 41).

Eşlerin Kısıtlayıcı Davranışları

Çocuk yaşta evlenen/evlendirilen kadınların eşleriyle ilişkilerinde ve yaşamlarında sınırlandırma olup olmadığını ortaya koymak amacıyla, kadınların gündelik yaşamlarındaki bazı davranışların kısıtlanıp kısıtlanmadığına bakılmıştır.

Şekil 40. Eşler Arasındaki Yaş Farkı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önces evlenmiş kadınlar (%)1993-2018-TNSA

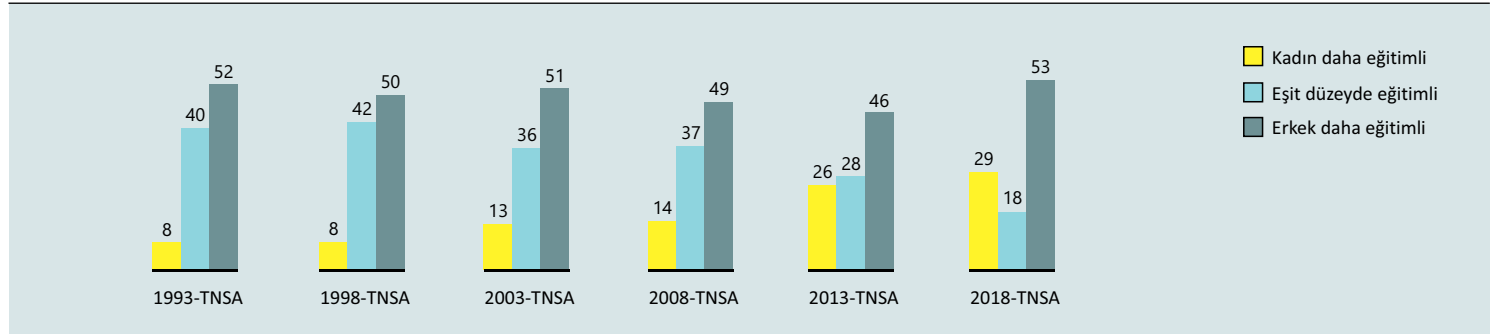
Kadının arkadaşlarıyla görüşmesinin engellenmesi, ailesiyle iletişiminin sınırlandırılması, kadının her zaman nerede olduğunun bilinmesinde ısrar edilmesi, para ile ilgili konularda kadına güvenilmemesi ve sadakatsiz olmak ile suçlanma gibi eylemlerin bir ya da ikisine ve üçten fazlasına maruz kalınması biçiminde bir gruplandırma yapılmıştır. Son 10 yıl içindeki değişime bakıldığında, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların davranışlarının sınırlandırılması 2008 yılında %60'tan 2018 yılında %49'a gerilemiştir. Öte yandan, halen kadınların neredeyse yarısının belirtilen davranışları eşleri tarafından sınırlandırılmaktadır (Şekil 42).

2018-TNSA sonuçları detaylı biçimde değerlendirildiğinde, 20-49 yaş grubundaki kadınların bir ya da iki davranışının sınırlandırılması oranı %32 iken, 18 yaşından önce evlenen kadınlar için bu oran %34'tür. Daha ileri yaş gruplarındaki kadınların davranışlarının sınırlandırılması açısından en

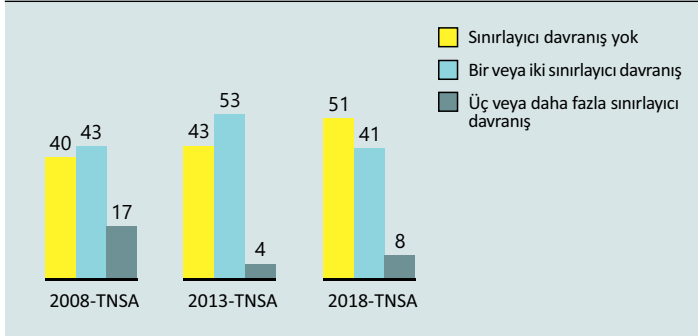
çarpıcı sonuç, tüm kadınlar için %5 düzeyinde olan üç veya daha fazla davranışın sınırlandırılmasının 15 yaşından önce evlenen kadınlarda iki katına çıkmasıdır. Öte yandan, 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlilik, kısıtlanma açısından çok önemli bir değişiklik yaratmamıştır (EK Tablo 11).

Davranışların kısıtlanmasının ötesinde, sağlık ile ilgili konularda karar vericinin kim olduğu, kadının istemediğinde cinsel ilişkiye girmeyi reddedebilmesi ve çok eşli bir evliliğin varlığı da kadınların eşleri ile eşitsiz güç ilişkisinde belirleyicidir. 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların %77'si sağlık konusundaki kararları eşleriyle birlikte aldıklarını belirtmişlerdir. Sadece kendisinin karar verdiğini belirten kadınların oranı tüm kadınlar arasında %23, 18 yaşından önce evlenenlerde ise %17 düzeyindedir.

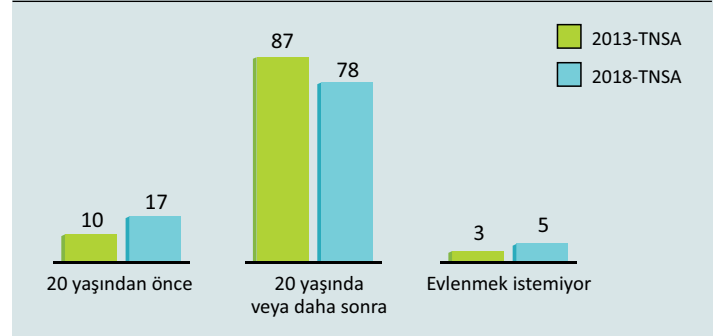
Şekil 41. Eşler Arasındaki Eğitim Farkı 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1993-2018-TNSA

Şekil 42. Sınırlayıcı Davranış 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)2008-2018-TNSA

Şekil 43. Kadınların Evlenme Yaşı Tercihi 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%)2013-2018-TNSA

• Kadınların Tutumları

Kadınların evlenme yaşı tercihleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve fiziksel şiddete ilişkin tutumları ile cinsel ilişkiyi reddedebilmeleri, toplumun kadınlara ve erkeklere atfettiği geleneksel rollerin kadınlar tarafından ne oranda benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Kadınların Evlenme Yaşı Tercihi

Son iki TNSA'da sorulan "Kaç yaşında evlenmek isterdiniz" sorusuna verilen cevaplara göre 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar büyük oranda 20 yaşından sonra evlenmek istediklerini belirtmiştir. Kadınların evlenmek istedikleri yaş ortalaması⁸, 2013 yılında 22,5, 2018'de ise 22,6'dır. Her iki araştırmada 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş her 10 kadından dokuzu⁹ daha geç yaşta evlenmek istediğini belirtmektedir.

Kadınların evlendikleri yaştan daha geç yaşlarda evlenme isteği daha baskın olmakla birlikte, 2013-TNSA'da %87 olan 20 yaşından önce evlenmek isteyenlerin oranının %78'e düşmesi dikkat çekicidir (Şekil 43).

2018-TNSA'da 20 yaşından önce evlenmek istediğini belirten kadınların %1'i 15 yaşından önce, %6'sı 15-17 yaşları arasında, %10'u ise 18-19 yaşlarında evlenmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. 2013-TNSA'da ise 15 yaşından önce evlenme isteği dile getirilmemiş; kadınların %6'sı

15-17 yaşlarında %4'ü ise 18-19 yaşlarında evlenmek istediklerini belirtmiştir (Ek Tablo 12).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Tutumlar

Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bazı tutumları görebilmek amacıyla kadınlara çeşitli ifadeler okunmuş ve bunlara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Son üç TNSA'da ortak olan değişkenlerin zaman içindeki değişiminin görüldüğü Şekil 44'e göre, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların eşitlikçi tutumları desteklemesi; kız çocuklarının eğitimi, erkeklerin ev işlerine katılımı, küçük çocuğu olan kadınların çalışması ve evlendiğinde kadınların bakire olması konularında değişmiştir. "Küçük çocukları olan kadınlar çalışmamalıdır" ifadesine katılan 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı 2008'den 2018'e azalan bir eğilim gösterse de varılan noktada kadınların %56'sı küçük çocuğu olan kadınların çalışmamasını onaylamaktadır. Öte yandan, kadınların %24'ü, "Ailede önemli kararlar sadece ailenin erkekleri tarafından alınmalıdır" diye düşünmekte, %45'i de "Kadınlar siyasette daha çok yer almalıdır" ifadesine katılmamaktadır (Şekil 44).

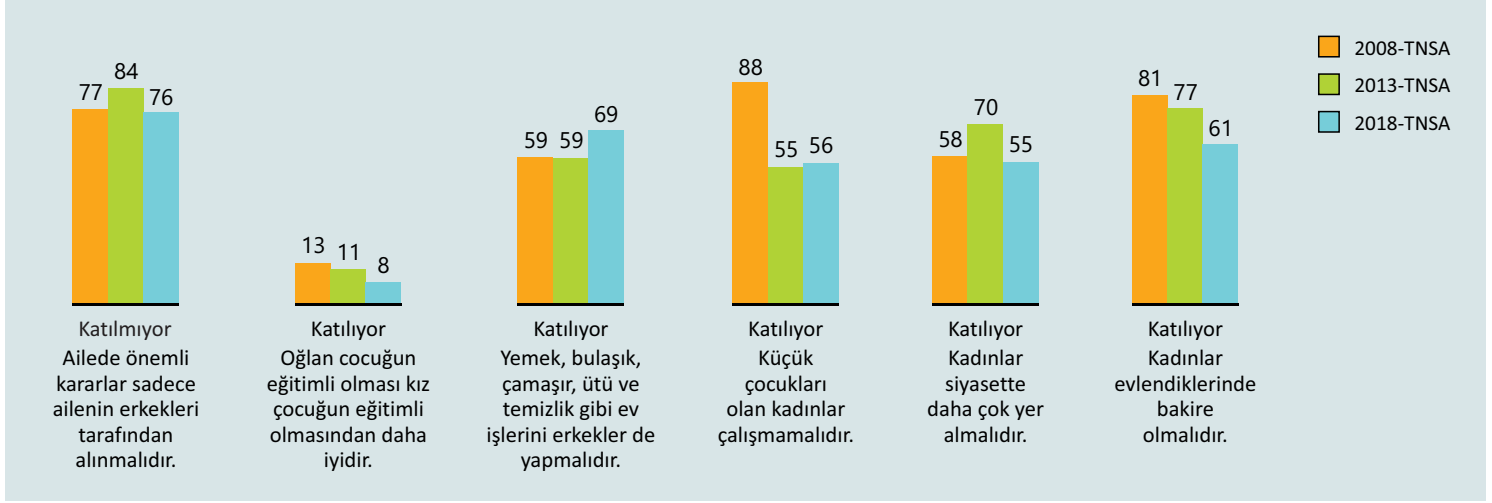
Fiziksel Şiddete İlişkin Tutumlar

Fiziksel şiddete ilişkin tutumlar, kadının eşine haber vermeden dışarı çıkması, çocukların bakımını ihmal etmesi, eşine cevap vermesi, cinsel ilişkiyi reddetmesi ve yemeği yakması gibi durumlarda fiziksel şiddeti doğru bulup

⁸ "Hiç evlenmek istemezdim" diyen kadınlar ortalama hesaplamalarına dahil değildir.

⁹ 2013-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenmiş kadınların %92,8'i daha geç evlenmek istediğini, %4,3'ü istediği yaşta evlendiğini, %2,9'u ise evlenmek istemediğini belirtmiştir. Benzer biçimde 2018-TNSA'da aynı oranlar sırasıyla %93,3, %1,8 ve %4,9'dur.

Şekil 44. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Tutumlar 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 2008-2018-TNSA

bulmadığına göre kategorize edilmiştir. Şekil 45’de son 20 yıl içinde fiziksel şiddeti onaylamadığını belirten kadınların oranının 18 yaşından önce evlenen 20-24 yaş grubundaki kadınlarda arttığı görülmektedir. 1998 yılında her 10 kadından sadece dördü fiziksel şiddeti doğru bulmadığını ifade ederken, 2018’de her 10 kadından sekizi doğru bulmadığını belirtmiştir (Şekil 45).

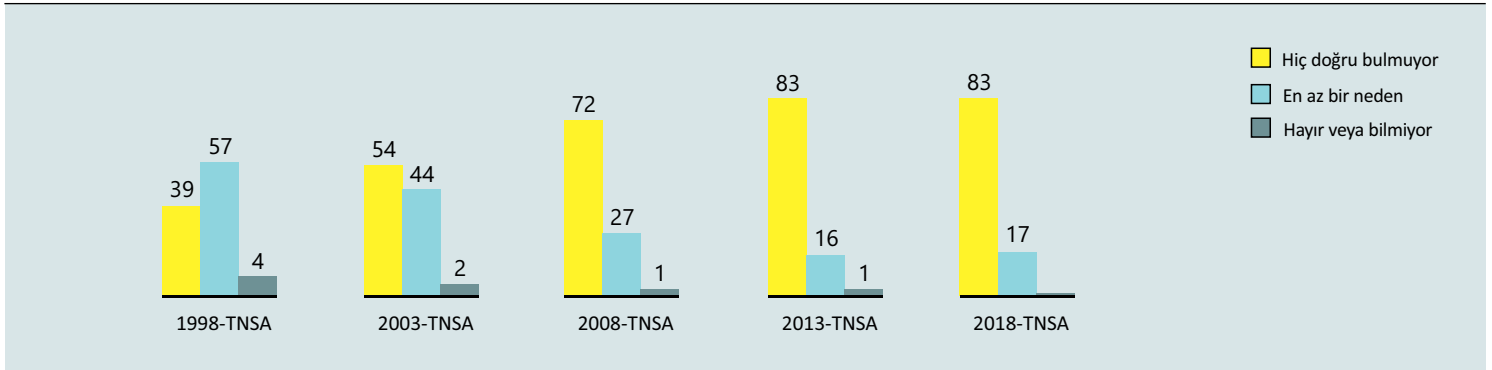
2018-TNSA kapsamında görüşülen 20-49 yaş grubundaki her 10 kadından dokuzunun, 18 ve 15 yaşından önce evlenen her 10 kadından sekizinin fiziksel şiddeti hiçbir şekilde onaylamadığı görülmektedir. 20-24 yaş grubu açısından da benzer bir örüntü söz konusudur (Ek Tablo 12).

Zaman içinde artan bu oranlara rağmen, çocukluk döneminde evlenen kadınlar arasında herhangi bir nedeni onaylama düzeyi daha yüksektir.

Kadınların Cinsel İlişkiyi Reddedebilmesi

Kadınların cinsel ilişkiyi reddedebilmelerine ilişkin oranlar, her iki yaş grubu için de ÇEZE sonucu evlenen kadınlar ile tüm kadınlar açısından benzer düzeydedir. 20-24 ve 20-49 yaş grubundaki her 10 kadından sekizi cinsel ilişkiyi reddedebileceğini belirtirken, 18 yaşından önce evlenen kadınlarda bu oranlar genç kadınlar için aynı kalmakta, 20-24 yaş grubunda ise %7’ye düşmektedir (Ek Tablo 11).

Şekil 45. Fiziksel Şiddete İlişkin Tutumlar 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar (%) 1998-2018-TNSA

V. TNSA Analizlerinin Ön Plana Çıkardıkları

Bu çalışma ile ÇEZE'nin önlenmesi için yapılacak program, çalışma ve uygulamalara bilimsel destek oluşturmak üzere veri temelli bilgi sağlanması amaçlanmıştır. Bu bilgi, 1993-2018 yılları arasında beşer yıllık aralıklar ile yürütülen TNSA analizleri sonucunda elde edilmiştir. Bu yolla, Türkiye'de ÇEZE'ye ilişkin konulardaki güncel durumun ve zaman içindeki değişimin görünür hale gelmesine çalışılmıştır. ÇEZE'nin insan haklarını, çocuk haklarını ve kadın haklarını ihlal eden, kız çocuklarının fiziksel ve ruhsal sağlığına zarar veren, eğitimlerini ve gelecek yaşamlarını sınırlayan, gelişimlerini engelleyen ve yaşamın her alanına eşit katılmalarını önleyen zararlı uygulamalardan biri olarak ele alındığı bu çalışma ile özellikle 20-24 yaş grubundaki genç kadınların 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerine yakından bakılmıştır. Kız ve oğlan çocuklarının yaşamlarını olumsuz etkileyen ÇEZE'nin bir suç olarak tanımlanmasına ve ortadan kaldırılmasına yönelik politika ve programlar oluşturulurken kullanılmak üzere veri ve analizler sunulmuştur.

▪ ÇEZE Yaygınlığı

20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenenlerin oranı, 1993 ile 2008 yılları arasında azalmıştır; ancak 2008-2018 arasında bu azalma devam etmemiştir. Ülke genelinde son 10 yılda gözlenen bu durağanlaşma bölgeler açısından homojen değildir. Batı Marmara, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde son 10 yıl içinde ÇEZE oranları artmıştır. Çocukluğu kırsal yerleşim yerlerinde geçmiş ve halen kırsal alanlarda yaşayan genç kadınlar arasında çocuk yaşta gerçekleşen evlilikler ise daha yaygındır.

▪ Eğitim Düzeyinin ÇEZE'ye Etkisi

Araştırma sonuçları, ÇEZE'nin eğitim süresi ve düşük eğitim düzeyi ile ilişkisini net biçimde ortaya koymaktadır. Kız ve oğlan çocuklarının eğitimlerini engelleyen ÇEZE'yi destekleyen ailelerdeki anne ve babaların eğitim düzeyleri de düşüktür. Eğitim düzeyi eşinden daha yüksek olan kadınların oranında zaman içindeki artış, sadece kadınların eğitim düzeylerindeki artışın ÇEZE'nin engellenmesi açısından yeterli olmadığını göstermektedir.

▪ ÇEZE ve Ekonomik Düzey ile İlişkisi

TNSA verilerinde ÇEZE sonucu evlenen kadınların evlendirilme nedenleri arasında yoksulluğun ve ekonominin ne kadar etkisi olduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Ancak başlık parası uygulamasındaki artış, evliliklerin kuruluşunda ailelerin çocuk yaştaki evlilikleri desteklemesinde etkili olduğunu göstermektedir. Son 10 yılda ÇEZE ile evlenen kadınların en yoksul hanelerde yaşıyor olmalarındaki artış, bu evliliklerin daha çok yoksul gruplar arasında gerçekleştiğine işaret etmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan kız çocuklarının yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde istihdama katılım düzeyleri de oldukça düşüktür. İstihdamın yanı sıra kendilerine ait gelir ve mal sahipliği de benzer biçimde düşük orandadır.

▪ Cinsel Sağlık, Üreme Sağlığı ve Hakları Açısından ÇEZE

DSÖ, üreme sağlığının bireylerin güvenli ve tatmin edici bir cinsel yaşamlarının olmasını, üreme yeteneğine sahip olmalarını ve bu yeteneği kullanıp kullanmayacakları ve ne zaman, ne sıklıkla kullanacakları konusunda karar verme özgürlüğüne sahip olmalarını içerdiğini belirtir. Bütün bu süreçlerde, bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik halinin sağlığı önceliklidir (WHO, 2020). Bu çalışmada üreme sağlığı ve cinsel sağlık çerçevesinde, aile planlaması/gebeliği önleyici yöntem kullanımı, gebelik, adölesan gebeliği ve doğum kapsanmıştır.

Araştırma sonuçlarının 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların dörtte üçünün gebe kalınacak döneme dair bilgisinin olmadığını göstermesi çarpıcı bir bulgudur. Genç kadınların dörtte üçünün aile planlaması hakkında kimse ile görüşmemiş olması ise üreme sağlığına ilişkin bilgi düzeyinin yetersizliğini göstermektedir. Çocukluk döneminde evlenen 20-24 yaş grubundaki kadınların neredeyse yarısının gebeliği önleyici bir yöntem kullanmaması, gebe kalma isteğinin yanı sıra bu alandaki hizmetlerin ulaşılabilirliği ve elde edilebilirliği konusunda daha fazla gayrete ve çalışmaya ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Aynı yaş grubundaki kadınların üçte biri gebeliği önleyici yöntemlere hangi kaynaklardan ulaşacağını bilmemektedir. Öte yandan, gebeliği önleyici yöntem kullananların dörtte üçü kullandığı yöntemi değiştirmek istemektedir. 1993 yılından itibaren azalan karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı da 2018-TNSA'da, 2013 yılına oranla iki kat artarak %12 düzeyine çıkmıştır. Gebeliği önleyici yöntemler konusuna ilişkin sonuçlar, üreme sağlığı haklarına erişim açısından sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgulara göre altta yatan temel sorunlardan biri, kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığına yönelik temel bilgilerinin eksik olduğudur.

TNSA'ların analizi, üreme sağlığının 2008 yılından itibaren yaygınlaşan doğurganlığı teşvik edici politikalara paralel olarak doğum ve doğumla ilgili hizmetler açısından olumlu bir gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. İdeal çocuk sayısı 2008 yılından sonra artarak ilk kez 3,14'e ulaşmıştır. Çocukluk döneminde evlilik yaşamına başlamış olan 20-24 yaş grubundaki kadınlar daha fazla çocuk sahibi olmak istemektedir; doğurganlığın sonlandırılmasına ilişkin oranlar da azalmıştır. 18 yaşından önce evlenen her 10 kadından dokuzu 19 yaşından önce doğum yapmıştır. Çocuk yaşta evlenen bu yaş grubundaki kadınların doğurganlıkları da bir önceki araştırmaya göre artmış, düşük oranları ise azalmıştır. Bu sonuçlar hemen her ÇEZE'nin aslında çocuk yaşta gebelik anlamına geldiğini ortaya çıkarmaktadır. Doğumu teşvik eden politikaların doğum öncesi, doğum ve doğum sonrasındaki hizmetlere yansımaları, doğumların büyük oranda sağlık kuruluşlarında, nitelikli sağlık personeli tarafından yapılması biçiminde olmuştur. Doğumla ilgili hizmetler açısından yetersizliğin olduğu iki alandan biri, genç kadınların sezaryen doğumlarının yüksekliği ve doğum sonrasındaki ilk 2 gün içinde alınan bakım hizmetinin diğer hizmetlerden daha düşük düzeyde olmasıdır.

Doğurganlığı teşvik eden politikalar arasında yer alan istemli düşük karşıtlığı da genç kadınların düşüncelerinde etkili olmuştur. Çocukların sağlığı açısından ise kendi yaş grubundaki kadınlara oranla daha fazla dezavantaj söz

konusu olmakla birlikte, doğum sonrasındaki sağlık hizmetlerindeki iyileşmeye paralel olarak zaman içinde bir iyileşme söz konusudur.

▪ **Evliliklerin Kuruluşunda ÇEZE'yi Destekleyen Faktörler**

Türkiye'de evliliğin ve aile kurmanın önemi dikkate alındığında evliliklerin nasıl kurulduğu ÇEZE için/yönünden önemlidir. Geleneksel olarak aile kararıyla kurulan ÇEZE açısından, 2008 yılından sonraki önemli değişimlerden biri, 18 yaşından küçük yaştaki kız çocuklarının evlilik kararını kendilerinin de onayladıklarını belirtmelerindeki artıştır. Bu evliliklerde çocukların "rızası" ve "onayı" yasal olarak tartışmalı bir konudur. TMK'ya göre ayırt etme gücüne sahip olmayan kişi evlenemez. Aynı zamanda evlenmenin " tarafların tam ve serbest rızası" ile yapılması gerekir. Evlenme izni başvurularında çocuğun görüşü alınsa ve ayırt etme yeteneği araştırılsa bile, tam ve serbest iradenin bulunup bulunmadığı araştırılmamaktadır. Araştırma sırasında evliliği onaylayıp onaylamamalarına bakılsa da bu onayın verildiği koşullar bilinmemektedir. Dolayısıyla bu onay hakkında değerlendirme yapmak için elimizde yeterince veri bulunmamaktadır.

Yasal olarak sorunlu bir diğer konu ise 18 yaşından önce yapılan bu evliliklerin önce dini nikâh ile gerçekleşmesidir. 2015 yılına kadar resmi nikâh olmaksızın dini nikâh yaptıranlar ve nikâh kıyanlara Türk Ceza Kanunu'nun 230'uncu maddesine (230/5 ve 230/6) göre hapis cezası verilmekteydi. Bu maddelerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle resmi nikâh için gerekli koşullar sağlanmadığında, çocukların dini nikâh ile evlendirilmesine ilişkin caydırıcılık ortadan kalkmış oldu. Araştırma sonuçları, ÇEZE'nin yaklaşık dörtte üçünde dini nikâhın önce kıyıldığına dikkat çekmektedir.

Anayasa Mahkemesi Kararı sonrasında çocukların evlendirilmesine aracılık edenler bakımından yeni bir düzenlemenin yapılmaması, TMK'nın evlenme yaşı sınırlaması ile getirmeye çalıştığı korumayı da işlevsiz kılmaktadır.

Evliliklerin başlangıcında, daha çok erkeğin ailesi ile birlikte yaşanması da kız çocuklarının evlilik içindeki statülerini olumsuz yönde etkilemektedir.

▪ **ÇEZE’de Kadınların Konumu, Tutumu ve Eşleriyle İlişkileri**

18 yaşından önce evlenen 20-24 yaş grubundaki kadınların eşlerinin kendilerinden en az 5 yaş büyük olması yaygın bir örüntüdür. Genç kadınların yarısının davranışları eşleri tarafından sınırlandırılmaktadır. Öte yandan, fiziksel şiddeti herhangi bir neden ile onaylayan kadınların oranı azalmış, istemedikleri durumda cinsel ilişkiyi reddedebileceğini belirten kadınların oranı artmıştır. Toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlar açısından kadınların daha eşitlikçi bakış açısını benimsedikleri görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir sonucu olarak gerçekleşen ve kadınların yaşamlarını sınırlandıran, gelişimlerini engelleyen ÇEZE’ye rağmen kadınların siyasete daha fazla katılması dışındaki durumlarda daha eşitlikçi bir yaklaşımı benimsedikleri görülmektedir.

Son altı TNSA verisinin analizleri, ÇEZE’nin halen Türkiye’nin önemli bir sorunu olmaya devam ettiğine, doğurganlığı teşvik eden politikalara bağlı olarak doğum çevresindeki hizmetler açısından bir iyileşme söz konusu olurken, özellikle gebeliği önleyici yöntemlere ilişkin bilgi düzeyi açısından eksiklikler olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan, sağlık sadece fiziksel sağlık ile sınırlı değildir; ruh sağlığı ve sosyal yaşam içindeki iyilik hali dikkate alındığında, çocukların eğitim, istihdam ve sosyal katılımları ile kendilerini geliştirecek ve güçlendirecek ortamların yaratılmaması sorunu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş her 10 kadından biri, evlendiği yaştan daha geç evlenmek istediğini belirtmektedir. Söylem düzeyinde kadınların çocuk yaşlarda evlenmesine yönelik bir eğilimden söz edilebilse de sonuçlar, çocuk yaşta evlenmiş kadınların evlilik yaşlarından çok da memnun olmadıklarına işaret etmektedir.

ÇEZE’nin önlenmesine ilişkin birçok uluslararası sözleşmenin yürürlükte olduğu bir ülke olan Türkiye’de, resmi evliliklere ilişkin yasal düzenlemelere rağmen ÇEZE halen tümüyle yasak değildir. Uluslararası sözleşmeler, taraf devletleri minimum yasal evlenme yaşı belirlemeye teşvik eder ve 18 yaşından önce resmi ya da dini nikâh ile gerçekleşen evliliklerin önlenmesine ilişkin her türlü önlemin alınması konusunda uyarır. Bu durumda, resmi evlenme yaşının belirlenmesi toplumsal olarak meşru kabul edilen çocukların evlendirilmesi için yeterli olmadığından, çocukların evliliğini meşru kabul eden geleneksel ve kültürel normların değişmesine yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Ayrıca çocuk yaşta evlenen/evlendirilen her 10 kadından yedisinin anadilinin Kürtçe, ikisinin Türkçe, birinin de Arapça veya diğer diller oluşu, bu konuda yürütülecek çalışmalarda çok dilli araçlara ve yöntemlere yer verilmesinin daha olumlu sonuçları ortaya koyabileceği yönünde ipucu vermektedir.

Bu çalışma, sürdürülebilir kalkınmanın önündeki engeller arasında yer alan ve kadınların yüz yüze kaldıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği biçimlerinden biri olan ÇEZE’nin ortadan kaldırılması ve ÇEZE’yi teşvik eden, pekiştiren toplumsal ve kültürel normlar ile mücadele etmeye yönelik politikalar geliştirilmesinde kullanılacak veri temelli bulguları sunarak, bu alandaki mücadeleye katkıda bulunmayı amaçlamakta ve bu yönde katkı sağlayacağına inanmaktadır.

Ek Tablolar

Ek Tablo 1. ÇEZE ve Yerleşim Yeri, Bölge ve Refah Endeksi (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Bölge										
Batı	12,1	35	100,0	262	3,2	71	17,4	353	100,0	1.926
Güney	18,9	24	100,0	115	4,4	35	22,5	181	100,0	779
Orta	14,0	28	100,0	177	2,9	40	20,5	285	100,0	1.258
Kuzey	5,1	8	100,0	121	1,9	18	16,0	139	100,0	814
Doğu	20,4	63	100,0	294	5,3	90	25,1	407	100,0	1.557
Yerleşim yeri										
Kent	14,0	104	100,0	694	3,0	143	18,2	873	100,0	4.555
Kır	17,1	54	100,0	275	5,6	111	26,0	492	100,0	1.779
İBBS 1 Bölgeleri										
Istanbul	15,1	13	100,0	73	2,5	14	16,6	92	100,0	528
Batı Marmara	12,1	9	100,0	64	4,4	26	18,1	103	100,0	561
Ege	14,3	11	100,0	66	3,8	19	18,3	93	100,0	489
Doğu Marmara	6,8	7	100,0	89	2,8	15	17,5	97	100,0	540
Batı Anadolu	11,9	10	100,0	70	2,7	13	17,0	84	100,0	468
Akdeniz	18,9	24	100,0	115	4,4	35	22,4	181	100,0	779
Orta Anadolu	18,0	11	100,0	57	3,9	18	27,5	128	100,0	453
Batı Karadeniz	6,1	5	100,0	74	2,3	12	19,9	103	100,0	532
Doğu Karadeniz	5,7	5	100,0	67	2,4	12	16,6	77	100,0	427
Kuzeydoğu Anadolu	17,2	14	100,0	72	6,7	30	25,6	114	100,0	432
Ortadoğu Anadolu	16,1	16	100,0	91	5,2	26	24,7	124	100,0	481
Güneydoğu Anadolu	22,9	33	100,0	131	5,1	34	25,2	169	100,0	644
Refah endeksi										
En düşük	35,6	68	100,0	197	8,4	100	33,5	404	100,0	1.216
Düşük	20,3	42	100,0	231	4,4	69	27,0	367	100,0	1.343
Orta	9,5	25	100,0	207	3,4	46	20,5	272	100,0	1.297
Yüksek	6,5	14	100,0	206	2,1	24	14,9	199	100,0	1.276
En yüksek	7,5	9	100,0	128	1,3	15	9,8	123	100,0	1.202
Toplam	14,7	158	100,0	969	3,6	254	19,9	1.365	100,0	6.334

Ek Tablo 2. ÇEZE ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Gebe kalınabilecek döneme ilişkin doğru bilgi										
Evet	24,0	37	27,9	256	20,3	42	22,2	279	29,1	1.684
Hayır	76,0	121	72,1	713	79,7	212	77,8	1.086	70,9	4.650
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
AP hakkında biriyle konuşma										
Evet	20,8	32	29,3	272	21,8	52	19,1	250	25,1	1.521
Hayır	79,2	126	70,7	697	78,2	202	80,9	1.115	74,9	4.813
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
Herhangi bir yöntem kullanımı										
Hiç kullanmamış	21,2	30	68,0	614	10,7	33	10,5	143	25,8	1.476
Sadece geleneksel yöntem	15,0	26	7,1	92	11,4	31	10,5	164	9,6	697
Modern yöntem	63,9	102	24,9	263	78,0	190	78,9	1.058	64,6	4.161
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
İlk kullanılan yöntem*										
Geleneksel yöntem	40,5	51	46,4	172	30,0	69	29,9	390	33,1	1.669
Modern yöntem	57,6	74	51,9	178	69,1	149	69,1	820	66,0	3.152
Diğer	2,0	3	1,8	5	0,9	3	1,0	12	1,0	37
Toplam	100,0	128	100,0	355	100,0	221	100,0	1.222	100,0	4.858
Halen kullanılan yöntem										
Yöntem yok	47,0	72	78,3	728	33,7	95	33,3	451	44,7	2.703
Geleneksel yöntem	21,4	35	7,7	90	18,8	48	19,7	284	16,3	1.127
Modern yöntem	31,6	51	14,0	151	47,5	111	47,0	630	39,0	2.504
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
Başka yöntem kullanma tercihi**										
Evet	24,1	19	23,5	52	16,5	28	18,9	164	17,2	607
Hayır	75,9	67	76,5	189	83,5	131	81,1	750	82,8	3.024
Toplam	100,0	86	100,0	241	100,0	159	100,0	914	100,0	3.631
Herhangi bir AP yönteminin kaynağına ilişkin bilgi***										
Evet	71,0	74	74,2	594	68,4	93	76,6	541	78,9	2.950
Hayır	29,0	33	25,8	224	31,6	50	23,4	194	21,1	880
Toplam	100,0	107	100,0	818	100,0	143	100,0	735	100,0	3.830

* Herhangi bir yöntem kullanmış kadınlar için ** Halen yöntem kullanan kadınlar için *** Modern yöntem kullanmayan kadınlar için

Ek Tablo 3. ÇEZE ve Sonlandırılmış Gebelikler (Ortalama ve yüzde), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n
Toplam sonlandırılmış gebelik sayısı										
	0,30	158	0,09	969	0,87	254	0,74	1.365	0,47	6.334
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
En az bir kez sonlandırılmış gebelik										
Evet	21,8	34	7,5	82	45,5	113	42,9	588	29,6	1.984
Hayır	78,2	124	92,5	887	54,5	141	57,1	777	70,4	4.350
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
İsteyerek düşüğü onaylama*										
Onaylıyor	2,2	4	10,5	84	4,9	12	4,2	48	9,4	480
Onaylamıyor	92,6	144	78,6	779	82,8	215	86,2	1.190	78,8	5.116
Duruma bağlı	5,2	9	10,9	100	12,3	25	9,6	118	11,7	698
Toplam	100,0	157	100,0	963	100,0	252	100,0	1.356	100,0	6.294
Planlı olmayan bir durumda istemli düşüğü uygulama										
Hayır	89,2	143	81,5	814	73,2	188	79,1	1.097	78,0	5.072
Evet	6,2	10	12,2	99	11,7	28	9,5	117	12,3	635
Uygun değil (gebe kalmaz)	0,0	0	0,0	0	11,6	30	8,4	111	5,4	359
Bilmiyor	4,6	5	6,3	56	3,5	8	2,9	40	4,3	268
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam sayı daha az olabilir.

Ek Tablo 4. ÇEZE ve Doğurganlık Tercihleri (ortalama ve yüzde), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n
İdeal çocuk sayısı*										
	3,14	158	2,79	964	3,43	251	3,18	1.359	2,87	6.292
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Kadınların daha fazla çocuk isteği**										
İstiyor	62,0	91	72,9	314	12,1	25	19,5	225	27,4	1.334
Kararsız	5,2	6	3,9	16	1,3	5	2,3	27	4,1	206
İstemiyor	32,8	51	23,2	105	86,6	183	78,2	942	68,5	3.374
Toplam	100,0	148	100,0	435	100,0	213	100,0	1.194	100,0	4.914
Tek çocuk için cinsiyet tercihi*** ****										
Kız	26,8	39	25,3	244	25,0	64	23,3	303	26,9	1604
Oğlan	13,4	20	12,6	119	9,6	28	11,8	160	11,0	681
Fark etmez	59,8	96	62,1	577	65,4	155	64,9	854	62,1	3819
Toplam	100,0	155	100,0	940	100,0	247	100,0	1317	100,0	6104

* Sayısal olmayan veriler çıkartılmıştır.

** Halen ilk evliliğinde olan kadınlar için hesaplanmıştır.

*** Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir.

**** İdeal çocuk sayısı sıfır olan kadınlara sorulmamıştır.

Ek Tablo 5. ÇEZE ve Doğurganlık (ortalama ve yüzde), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n	Ort.	n
Yaşayan çocuk sayısı	1.73	158	0.48	964	3.46	254	3.06	1.365	1.87	6.234
Toplam canlı doğum sayısı	1.86	158	0.50	969	3.71	254	3.23	1.365	1.94	6.334
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
İlk doğum yaşı*										
Hiç doğum yapmamış	5,5	7	22,3	94	1,9	5	1,7	18	6,6	308
15 yaşından önce	1,7	1	0,6	1	18,2	36	3,3	38	0,8	40
15	5,3	8	1,9	8	33,6	69	7,2	86	1,7	86
16	8,7	14	3,0	14	16,1	33	11,3	139	2,7	143
17	18,8	34	6,6	34	12,8	29	21,6	260	5,0	263
18	32,1	49	13,6	55	5,3	14	29,3	353	8,0	405
19	21,8	28	16,7	68	4,9	9	12,6	142	9,1	461
20 veya sonra	6,1	7	35,5	161	7,2	18	13,0	158	66,1	3.208
Toplam	100,0	148	100,0	435	100,0	213	100,0	1.194	100,0	4.914

* Halen ilk evliliğinde olan kadınlar için hesaplanmıştır.

Ek Tablo 6: ÇEZE ve Doğum Öncesi Bakım, Doğum ve Doğum Sonrası Bakım Hizmetleri (%), 2018-TNSA

SON 2 YIL İÇİNDEKİ SON DOĞUM	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
İlk 3 ayda DÖB ziyareti*										
Evet	90,2	69	94,2	206	*	*	92	177	93,8	858
Hayır	9,8	8	5,8	15	*	*	7,8	19	6,2	65
Toplam	100,0	77	100,0	221	100,0	24	100,0	196	100,0	923
DÖB ziyareti										
Doğum öncesi bakım yok	2,0	1	3,7	5	(2,9)	1	3,5	7	3,5	31
1-3	10,2	9	7,1	20	(16,3)	5	7,5	16	5,9	63
4 veya daha fazla	87,8	68	89,2	201	(80,7)	19	88,8	179	90,4	857
Bilmiyor	0,0	0	0,0	0	(0,0)	0	0,2	1	0,3	3
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
Sağlık personelinde DÖB										
Evet	98,0	77	96	221	(97,1)	24	96,5	196	96,5	923
Hayır	2,0	1	3,7	5	(2,9)	1	3,5	7	3,5	31
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
Yeterli DÖB¹										
Evet	85,4	66	87,2	196	(72,2)	17	84,8	169	87,2	823
Hayır	14,6	12	12,8	30	(27,8)	8	15,2	34	12,8	131
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
Doğumun yapıldığı yer										
Ev	1,2	1	0,4	1	(4,9)	1	0,5	1	0,3	4
Devlet hastanesi	72,1	59	67,0	162	(81,2)	20	75,5	157	58,3	598
Özel hastane	26,7	18	32,4	62	(13,9)	4	24,0	45	41,2	350
Diğer	0,0	0	0,2	1	(0,0)	0	0,0	0	0,2	2
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
Uzman sağlık personeli tarafından doğum²										
Evet	98,0	77	99,4	224	(100,0)	25	99,0	201	99,5	948
Hayır	1,2	1	0,6	2	(0,0)	0	1,0	2	0,5	6
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
Sezaryen doğum										
Evet	38,1	31	47,0	100	(31,4)	8	40,2	83	54,4	510
Hayır	61,9	47	53,0	126	(68,6)	17	59,8	120	45,6	44
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954

Ek Tablo 6: ÇEZE ve Doğum Öncesi Bakım, Doğum ve Doğum Sonrası Bakım Hizmetleri (%), 2018-TNSA

SON 2 YIL İÇİNDEKİ SON DOĞUM	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	Evlilik yaşı		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	Doğum sonrası bakım		%	n	%	n	%	n	%	n
İlk iki günde DSB										
Evet	72,9	59	76,7	174	(90,8)	24	79,6	167	78,5	759
Hayır	27,1	19	23,3	52	(9,2)	1	20,4	36	21,5	195
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
İlk 41 günde DSB										
Evet	91,4	72	94,2	212	(100,0)	25	93,4	190	95,5	909
Hayır	8,6	6	5,8	14	(0)	0	6,6	13	4,5	45
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir.

1 Yeterli DÖB; ilk üç ayda DÖB ziyareti yapmayı, toplamda 4 veya daha fazla DÖB ziyareti yapmayı, sağlık personelinin DÖB almayı tanımlar.

2 Uzman sağlık personeli tarafından (doktor, hemşire veya ebe) gerçekleştirilen doğumlardır.

Ek Tablo 7. ÇEZE ve Çocuk Sağlığı (%), 2018-TNSA

SON 5 YIL İÇİNDEKİ TÜM DOĞUMLAR	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Doğum kilosu 2.5 kg'dan az										
Evet	12,0	28	12,0	60	15,1	14	12,4	85	11,8	331
Hayır	88,0	180	88,0	401	84,9	78	87,6	523	88,2	2.268
Toplam	100,0	208	100,0	461	100,0	92	100,0	608	100,0	2.599
Yaşa göre boy										
Ciddi şekilde bodur	3,2	6	3,3	13	1,4	1	1,5	9	1,5	42
Bodur	11,0	21	8,1	32	12,1	9	7,0	41	6,0	156
Toplam	100,0	167	100,0	365	100,0	80	100,0	507	100,0	2.069
Yaşa göre ağırlık										
Çok düşük kilolu	0,0	0	0,2	1	0,0	0	0,0	0	0,4	7
Düşük kilolu	3,4	6	2,5	10	2,2	2	1,7	11	1,5	37
Yaşa göre ağırlık	2,6	6	3,8	13	5,5	4	6,1	26	4,7	96
Toplam	100,0	174	100,0	383	100,0	83	100,0	521	100,0	2.139
Boya göre ağırlık										
Boyuna göre çok zayıf	1,2	2	0,7	3	0,0	0	0,4	2	0,7	11
Boyuna göre zayıf	3,6	7	2,5	12	5,0	4	1,6	10	1,6	37
Fazla kilolu	4,2	9	7,2	23	11,7	10	9,5	46	8,1	165
Toplam	100,0	169	100,0	364	100,0	80	100,0	504	100,0	2.057
SON 2 YIL İÇİNDEKİ SON DOĞUM										
Doğum sonrası bakım	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Doğum sonrası 2 gün içinde bakım										
Evet	71,3	52	67,6	151	(74,4)	20	67,1	135	68,4	646
Hayır	28,7	26	32,4	75	(25,6)	5	32,9	68	31,6	308
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954
Doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirme										
Evet	70,0	54	70,5	152	(56,0)	15	68,9	134	70,9	648
Hayır	30,0	24	29,5	74	(44,0)	10	31,1	69	29,1	306
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954

Ek Tablo 7. ÇEZE ve Çocuk Sağlığı (%), 2018-TNSA

	SON 2 YIL İÇİNDEKİ SON DOĞUM				20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar			
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM			
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n		
Bir süre emzirilenler												
Evet	97,1	75	98,5	221	(95,1)	24	98,0	197	97,7	930		
Hayır	2,9	3	1,5	5	(4,9)	1	2,0	6	2,3	24		
Toplam	100,0	78	100,0	226	100,0	25	100,0	203	100,0	954		
Yaşa uygun emzirme 0-23 ay*												
Evet	45,1	31	51,0	111	(58,2)	14	48,8	93	55,0	514		
Hayır	54,9	42	49,0	110	(41,8)	11	51,2	104	45,0	429		
Toplam	100,0	73	100,0	221	100,0	25	100,0	197	100,0	943		

* Annesiyle yaşayan çocuklar için hesaplanmıştır.
 0-5 aylık çocuklar: Sadece anne sütüyle beslenme.
 6-23 aylık çocuklar: Anne sütü ve ek gıdalarla beslenme.

EK Tablo 8. ÇEZE ve Evlilik Öncesine İlişkin Özellikler (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Çocukluk dönemi yerleşim yeri*										
İl merkezi	28,5	38	38,8	341	19,9	46	21,2	265	32,0	1.819
İlçe merkezi	37,0	49	34,4	302	25,2	55	28,8	343	31,3	1.813
Mahalle/köy	34,5	70	26,8	323	54,9	149	50,0	744	36,7	2.631
Toplam	100,0	157	100,0	966	100,0	250	100,0	1.352	100,0	6.263
Kadının annesinin eğitimi*										
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	63,3	102	33,7	376	78,7	201	72,3	982	53,8	3.606
İlkokul	33,6	48	49,8	450	18,4	39	24,8	316	36,0	2.101
Ortaokul ve üzeri	3,1	4	16,5	133	2,8	5	2,9	32	10,1	532
Toplam	100,0	154	100,0	959	100,0	245	100,0	1.330	100,0	6.239
Kadının babasının eğitimi*										
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	29,6	49	14,5	162	47,3	113	38,6	495	24,3	1.611
İlkokul	58,0	81	50,1	465	47,8	94	53,3	640	51,8	3.049
Ortaokul ve üzeri	12,4	19	35,4	316	4,9	12	8,1	104	23,9	1.320
Toplam	100,0	149	100,0	943	100,0	219	100,0	1.239	100,0	5.980
Kadının ebeveynleri arasında akrabalık										
Evet	41,7	56	28,8	282	28,8	65	26,7	336	24,2	1.559
Hayır	58,3	102	71,2	687	71,2	189	73,3	1.029	75,8	4.775
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir.

Ek Tablo 9. ÇEZE ve İlk Evliliklerin Kuruluşu (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Eş ile tanışma biçimi*										
Aile/akraba	69,1	110	54,6	259	74,6	172	75,3	957	59,5	3.182
Diğer	30,9	46	45,4	192	25,4	58	24,7	320	40,5	2.018
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Evlilik kararı*										
Kaçırıldı	0,6	1	0,3	2	0,8	3	0,6	8	0,4	22
Aile (kadının onayı olmadan)	5,1	6	2,1	8	23,0	51	13,7	173	6,0	314
Aile (kadının onayı ile)	40,9	65	29,9	132	40,9	101	45,9	574	33,7	1.806
Kendileri	46,6	73	61,0	276	29,1	61	34,0	447	56,4	2.843
Kaçtı	6,8	11	6,8	33	6,4	14	5,6	73	3,5	209
Diğer	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,1	2	0,1	6
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Evlence biçimi ve nikah sırası*										
Sadece dini	7,4	8	7,6	31	4,8	10	3,6	37	2,1	105
İkisi de, dini önce	64,0	109	52,7	251	77,0	182	63,1	854	51,3	2.798
Her ikisi de, resmi önce	25,0	35	37,4	162	12,7	28	30,2	358	43,3	2.165
Sadece resmi	3,5	4	2,2	7	4,8	8	2,4	23	2,9	120
Nikah yok	0,0	0	0,0	0	0,7	2	0,6	5	0,4	12
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Akraba evliliği*										
Akrabalık yok	68,1	109	76,7	341	60,3	136	64,2	822	75,9	3.925
Baba tarafından akraba	18,5	31	12,9	68	25,1	58	22,2	284	14,0	759
Anne tarafından akraba	11,7	14	9,8	40	13,7	34	12,7	160	9,7	493
Diğer	1,7	2	0,6	2	0,9	2	0,8	11	0,4	23
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Başlık parası*										
Evet	38,2	58	26,9	125	35,0	85	26,8	365	15,0	893
Hayır	61,8	98	73,1	326	65,0	145	73,2	912	85,0	4.307
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Başlangıçtaki aile yapısı*										
Hiç kimse	24,0	35	43,3	187	18,3	34	22,7	250	47,5	2.253
Sadece cevaplayıcının yakınları	0,2	1	0,3	2	0,3	1	0,1	3	0,4	26
Sadece eşin yakınları	75,1	119	56,1	260	81,4	195	76,2	1.012	51,5	2.893
Hem kadının hem eşinin yakınları	0,7	1	0,4	2	0,0	0	1,0	12	0,5	28
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir. Tek evliliği olan kadınlar için hesaplanmıştır.

Ek Tablo 10. ÇEZE ve Kadınların Temel Özellikleri (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Kadının anadili										
Türkçe	65,4	98	78,6	718	61,5	148	69,4	920	79,7	4.888
Kürtçe	21,0	42	16,0	198	27,4	83	22,5	348	15,2	1.132
Arapça ve diğer	13,6	18	5,4	53	11,2	23	8,1	97	5,1	314
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
Kadının eğitimi										
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	10,6	16	3,2	39	35,0	97	21,5	327	10,7	804
İlkokul	30,2	47	8,8	99	49,0	121	52,2	690	33,7	2.237
Ortaokul	52,1	84	25,7	277	11,1	27	20,2	273	15,4	1.023
Lise ve üzeri	7,1	11	62,3	554	4,9	9	6,2	75	40,1	2.270
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
Kadınların mevcut çalışma durumu*										
Sosyal güvenlik ile çalışıyor	4,7	6	6,8	70	6,7	14	8,7	104	19,7	1.099
Sosyal güvenlik olmadan çalışıyor	9,5	16	15,9	127	16,0	43	16,1	237	11,6	802
Çalışmıyor	85,8	136	77,4	772	77,3	196	75,2	1023	68,7	4.431
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	253	100,0	1.364	100,0	6.332
Kadının (halen) çalışmama nedenleri*										
Öğrenci	0,0	0	22,5	153	0,0	0	0,5	3	5,1	187
Ev kadını	21,7	31	9,9	87	31,4	67	32,4	361	24,5	1.212
Çocuk bakımı	45,0	56	18,5	152	15,6	30	23,3	226	25,3	1.084
İş arıyor/işsiz	1,8	3	16,5	117	3,0	7	3,9	39	9,3	379
Eşi/ailesi izin vermiyor	23,8	35	11,5	99	19,0	37	17,2	171	11,8	535
Diğer	7,7	11	21,1	164	31,0	55	22,8	223	24,0	1.033
Toplam	100,0	136	100,0	772	100,0	196	100,0	1.023	100,0	4.430
Gelir sahipliği*										
Evet	19,5	27	38,0	327	15,6	37	19,7	248	32,1	1.824
Hayır	80,5	131	62,0	642	84,4	217	80,3	1.117	67,9	4.506
Toplam	100,0	156	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.330
Mal sahipliği*										
Evet	18,5	30	12,9	136	31,5	79	31,8	440	31,9	2.063
Hayır	81,5	128	87,1	833	68,5	175	68,2	925	68,1	4.271
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir.

Ek Tablo 11. ÇEZE ve Kadınların Eşleriyle İlişkisi (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Eşler arasındaki yaş farkı*										
Eş 3 yaş veya daha büyük	85,3	135	78,3	353	95,2	218	86,8	1115	63,7	3.353
Yaş farkı 3'ten az	14,0	20	21,2	96	4,8	12	13,1	161	33,5	1.696
Kadın 3 yaş veya daha büyük	0,7	1	0,5	2	0,0	0	0,1	1	2,8	151
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1277	100,0	5200
Eşler arası eğitim farkı*										
Kadın daha eğitimi	29,0	40	31,0	123	13,5	17	17,5	153	23,7	998
Eşlerin eğitim düzeyleri eşit	17,6	29	23,5	106	46,9	64	37,9	377	36,6	1.681
Eş daha eğitimi	53,4	66	45,5	182	39,6	57	44,5	458	39,7	1.839
Toplam	100,0	135	100,0	411	100,0	138	100,0	988	100,0	4.518
Kısıtlayıcı davranışlar*										
Kısıtlayıcı davranış yok	50,7	76	50,8	224	55,4	134	59,9	772	63,0	3.242
Bir veya iki kısıtlayıcı davranış	40,8	66	42,5	196	34,0	74	32,8	423	32,1	1.706
Üç veya daha fazla kısıtlayıcı davranış	8,6	14	6,7	31	10,6	22	7,3	82	4,9	252
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Kadınların sağlık durumlarına ilişkin karar vericiler*										
Sadece cevaplayıcı	16,7	28	23,3	104	34,5	73	32,9	381	37,7	1.789
Kadın ve eşi	77,0	119	71,5	324	60,4	145	61,9	824	57,9	3.155
Sadece eşi	5,3	7	3,6	18	4,8	11	4,8	65	4,1	238
Diğer	1,1	2	1,5	5	0,2	1	0,4	7	0,3	18
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Kadının cinsel ilişki kararı*										
Reddedemez	17,5	24	15,3	59	19,4	46	17,8	212	13,0	698
Reddedebilir	78,7	125	81,5	372	75,2	170	77,6	1.002	83,3	4.283
Duruma bağlı	3,9	7	3,2	20	5,4	14	4,6	63	3,7	219
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200
Çok eşli evlilik*										
Evet	1,5	3	0,7	4	1,6	2	1,7	20	1,2	65
Hayır	98,5	153	99,3	447	98,4	228	98,3	1.257	98,8	5.135
Toplam	100,0	156	100,0	451	100,0	230	100,0	1.277	100,0	5.200

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir. Tek evliliği olan kadınlar için hesaplanmıştır.

Ek Tablo 12. ÇEZE ve Kadınların Tutumları (%), 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlar (katılıyor)*										
Ailede önemli kararlar sadece ailenin erkekleri tarafından alınmalıdır.	23,6	36	8,8	95	21,1	60	17,9	256	10,2	745
Yemek, bulaşık, çamaşır, ütü ve temizlik gibi ev işlerini erkekler de yapmalıdır.	68,7	112	55,1	573	73,8	193	70,9	1.003	60,0	4.044
Erkek çocuğun eğitilmiş olması kız çocuğun eğitilmiş olmasından daha iyidir.	8,4	12	4,5	52	16,0	42	10,6	150	7,1	496
Küçük çocukları olan kadınlar çalışmamalıdır.	55,9	85	41,9	408	54,3	142	50,0	686	42,3	2.727
Kadınlar siyasette daha çok yer almalıdır.	54,6	91	73,1	687	67,4	169	70,3	972	74,9	4.704
Kadınlar evlendiklerinde bakire olmalıdır.	60,8	99	52,4	539	77,3	204	74,9	1.044	62,5	4.154
Evlilik yaşam boyu süren bir ilişkidir ve hiçbir zaman sona ermemelidir.	75,3	116	86,3	818	76,9	192	78,6	1.069	85,1	5.319
Kötü giden bir evliliği sürdürmektense boşanmak daha iyidir.	84,0	131	90,4	871	85,0	211	85,8	1.172	90,3	5.666
Total	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.331
Fiziksel şiddete ilişkin tutumlar (doğru bulma)										
Hiç doğru bulmuyor**	83,0	136	91,3	877	76,0	187	81,3	1.091	89,2	5.556
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334
İsteyerek düşüğü onaylama*										
Onaylıyor	2,2	4	10,5	84	4,9	12	4,2	48	9,4	480
Onaylamıyor	92,6	144	78,6	779	82,8	215	86,2	1.190	78,8	5.116
Duruma bağlı	5,2	9	10,9	100	12,3	25	9,6	118	11,7	698
Toplam	100,0	157	100,0	963	100,0	252	100,0	1.356	100,0	6.294
Planlı olmayan bir durumda istemli düşüğü uygulama										
Hayır	89,2	143	81,5	814	73,2	188	79,1	1.097	78,0	5.072
Evet	6,2	10	12,2	99	11,7	28	9,5	117	12,3	635
Uygun değil (gebe kalamaz)	0,0	0	0,0	0	11,6	30	8,4	111	5,4	359
Bilmiyor	4,6	5	6,3	56	3,5	8	2,9	40	4,3	268
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	254	100,0	1.365	100,0	6.334

Ek Tablo 12. ÇEZE ve Kadınların Tutumları (%) , 2018-TNSA

Evlilik yaşı	20-24 yaş grubu kadınlar				20-49 yaş grubu kadınlar					
	18 yaş öncesi		TOPLAM		15 yaş öncesi		18 yaş öncesi		TOPLAM	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Evlenme yaşı tercihi										
20 yaşından önce	17,2	27	5,7	60	9,6	25	11,9	167	6,5	423
20 yaşında veya daha sonra	77,9	126	90,5	870	76,0	193	78,7	1.072	84,8	5.356
Evlenmek istemiyor	4,9	5	3,8	39	14,4	35	9,4	125	8,8	554
Toplam	100,0	158	100,0	969	100,0	253	100,0	1.364	100,0	6.333

* Eksik gözlemler nedeniyle toplam az olabilir.

** Hiç doğru bulmuyor: Belirtilen durumlardan hiçbirini doğru bulmuyor.

Referanslar

Adalı, T. (2020). "Çocuk ve Erken Yaşta Evlilik". (içinde) *Kişisel Olan Politikadır, Kadınlara Yönelik Eviçi Şiddet Verisi ve Politika* (ed.) İlknur Yüksel-Kaptanoğlu. NotaBene Yayınları. İstanbul.

Aktepe, E.; Atay, İ. M. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları [Child Marriages and Psychosocial Outcomes]. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9 (4), 410–420.
<https://doi.org/10.18863/pgy.310791>

Altay, S. (2017). Sosyal Kelam Açısından Yoksul Mahallelerdeki Kadınlarda Dini Düşünce ve Bu Düşüncenin Sosyal Yaşama Yansımaları (Diyarbakır Örneği) (Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye.

Altuntek, N. S. (2001). Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, 18 (2), 17–28.

Altuntek, N. S. (2006). Bone and Flesh, Seed and Soil: Patriliney by Father's Brother's Daughter Marriage. *Ethnology*, 45(1), 59–70.
<https://doi.org/10.2307/4617564>

Anık, M., Barlin, R. (2017). Türkiye'de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1827–1841.
<http://www.itobiad.com/download/article-file/337894>

Arkadaş-Thibert, A., Ergin, E., Kor, İ. (2017). *Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu*. Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı Bilkent.

Aydın, D., Akay, B. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Erken Evlilik ve Çocuk Gelinler Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi [Assessment of the Opinions of Prospective Nurses on Early Marriage and Child Brides]. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 7(2), 39–44.
<https://doi.org/10.5152/clinexphealthsci.2017.112>

Badael Derneği. (2019). *Suriyeli Kadınların Türkiye'de Yaşama Bakışları: Haklar, Toplumsal İlişkiler ve Sivil Toplum*, İstanbul.

Baykara-Krumme, H. (2016). Consanguineous Marriage in Turkish Families in Turkey and in Western. *International Migration Review*, 50 (3), 568–598.
<https://doi.org/10.1111/imre.12176>

Boğucu, M. (2018). *Çocuk Yaşta Evliliklerin İhmal ve İstismar Kapsamında Değerlendirilmesi: 2016 Yılı Ağrı Örneği (Yüksek Lisans Tezi)*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26 (2), 58–62.
<https://doi.org/10.5472/MMJ.2013.02751.1>

Burcu, E., Filiz-Yıldırım, F., Sırma, Ç.S., Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin Kaderi:Türkiye'de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Bilig*, 73, 63–98.

Çakmak, D. (2009). "Türkiye'de Çocuk Gelinler". (içinde) *Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler E-kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Çaycı, M. Ş. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın; Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Ağzı Türkülerde İşlenişi (Yüksek Lisans Tezi)*. Haliç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Çelik, İ. A., Vural, F. (2018). Suriyeli Mülteci Kadınların Kuma Dramı: Kilis İli Örneği [Second Wife Dram of Syrian Refugee Women: Kilis Sample]. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 341–382. <https://doi.org/10.26466/opus.406308>

Çocuk Vakfı (2016). *Çocuğun Cinsel İstismarı, Ceza Kanunu Maddesi Raporu*.

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı (2018). *Başlangıç Raporu (Yayımlanmamış Rapor)*.

Dağdelen, G. (2011). *Early Marriage: The Case of Van Province in Turkey*. Middle East Technical University, Ankara, Türkiye.

Damarlı, N., Kuyucu, N. (2017). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları İzleme Raporu*. Kadın Dayanışma Vakfı.

Demirdirek, H., Sener, U. (2014). *81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*. TEPAV.

Edirne, T., Can, M., Kolusari, A., Yildizhan, R., Adali, E., Akdag, B. (2010). Trends, Characteristics, and Outcomes of Adolescent Pregnancy in Eastern Turkey. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 110, 105–108. <https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2010.03.012>

Ertem, M., Koçturk, T. (2008). Opinions on Early-Age Marriage and Marriage Customs among Kurdish-Speaking Women in Southeast Turkey. *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, 34 (3), 147–152. <https://doi.org/10.1783/147118908784734927>

Ertem, M., Saka, G., Ceylan, A., Değer, V., Çiftçi, S. (2008). The Factors Associated with Adolescent Marriages and Outcomes of Adolescent Pregnancies in Mardin Turkey. *Journal of Comparative Family Studies*, 39 (2), 229–239.

Evlendirme Yönetmeliği 1985, 85/9747
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf>

Eyüboğlu, D., Eyüboğlu, M. (2018). Küçük Yaşta Evlendirilmek İstenen Çocuklarda Psikiyatrik Bozukluklar ve Sosyodemografik Özellikler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 21 (2).

Göç Vakfı (2012). *2012 Yılı İnternet Medyası Çocuk Hak İhlali İzleme Raporu*.

Göç Vakfı (2013). *2013 Yılı İnternet Medyası Çocuk Hak İhlali İzleme Raporu*.

Göç ve İnsani Yardım Vakfı (2015). *2015 Yılı İnternet Medyası Çocuk Hak İhlali İzleme Raporu*.

Gök, M. (2016). Child Marriages in Turkey with Different Aspects. *International Journal of Human Sciences*, 13 (1), 2222–2231. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v13i1.3795>

Gökçe, B., Özşahin, A., Zencir, M. (2007). Determinants of Adolescent Pregnancy in an Urban Area in Turkey: A population-Based Case-Control study. *Journal of Biosocial Science*, 39 (2), 301–311.
<https://doi.org/10.1017/S0021932006001763>

Güler, Ö., Küçükler, H. (2010). "Early Marriages Among Adolescent Girls in Afyonkarahisar, Turkey", *European Journal of General Medicine*, 7 (4), 365-371.

Güney, A., Karadağ, G., Saygılıgil, F., Ayla, F. (2014). *Türkiye'de Kadın Sağlığı Politikaları Forumu*. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1980). *Türkiye Doğurganlık Araştırması 1978*. Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1987). *1983 Türkiye Doğurganlık, Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı ve Aile Sağlığı Araştırması*. HÜNEE, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1989). *Türkiye Doğurganlık ve Sağlık Araştırması 1988*, HÜNEE, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. (1999). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998*, HÜNEE, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2004). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003*, HÜNEE, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009a). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009b). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019a). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019b). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriye Örnelemi*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

Kahraman, A.B., Şenates, T. (2018). Çocuk Gelinler (Siverek Örneği). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (29), 380–392.

KAMER Vakfı. (2016). *Kadın Hakları İnsan Haklarıdır Projesi*. Diyarbakır.

Kara, B. (2015). Değişen Aile Dinamikleri Açısından Erken Yaşta Evlilikler Sorunu ve Toplumsal Önemi [The Matter of Early Marriage and Its Social Importance in Terms of Changing Family Dynamics]. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 59–72.

Kardam, F., Yüksel, İ. (2009). "Aile İçi Şiddet Algısı: Niteliksel Araştırma Sonuçları". *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması 2008* içinde. HÜNEE ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara, Elma Yayıncılık. Türkiye.

Kavlak, O., Atan, Ş. Ü., Yaşar, Ö., Yanık, N. T. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Erken Yaş Evlilikler Hakkında Bilgi ve Görüşlerinin İncelenmesi. *Sted*, 27 (1), 37–44.

Kayi, I., Simsek, Z., Beyazgul, B. (2018). Reproductive Health, Consanguineous and Teenage Marriages among Farmworkers in Turkey. *European Journal of Public Health*, 28 (4).

Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Türkiye'de Çocuk Gelinler [Gender Roles and Child Marriage in Turkey]. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1–8.

Koçtürk, N., Bilginer, Ç. (2019). Negative Reactions to the Sexually Abused Victims, Withdrawing the Complaint and Outcomes of the Litigation: The First Data from Turkey. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 30 (1), 152–166. <https://doi.org/10.1080/14789949.2018.1523947>

Köse, N. (2014). *Acarlar Beldesinde Okul Terkleri ve Devamsızlık Sorunu (Yüksek Lisans Tezi)*. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.

Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye'de "Çocuk Gelin" Sorunu. *Nesne*, 2 (3), 27–38. <https://doi.org/10.7816/nesne-02-03-03>

Mazlumder (2014). The Report on Syrian Woman Refugees Living Out of the Camps, Mazlumder Women Studies Group. [https://istanbul.mazlumder.org/webimage/files/The%20Report%20on%20Syrian%20Women%20Refugees\(1\).pdf](https://istanbul.mazlumder.org/webimage/files/The%20Report%20on%20Syrian%20Women%20Refugees(1).pdf) (Erişim tarihi: 07.02.2020)

Mihçioğur, S., Erbaş, F., Akın, A. (2010). Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçları. *Sağlık ve Toplum*, 1:3-12.

Nasıroğlu, S., Semerci, B. (2017). Erken Yaşta Evlilik İçin Başvuran Kızların Ruhsal Değerlendirmesi ve Risk Etkenlerinin Belirlenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18 (5), 460–467. <https://doi.org/10.5455/apd.258477>

Orçan, M., Kar, M. (2008). Türkiye'de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Risk Algısı: Bismil Örneği. *Aile ve Toplum*, 4. (14), 97–112. <https://doi.org/10.21560/spcd.08372>

Ördek, K. (2017). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği.

Özcebe, H., Biçer, B. K. (2013). Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler [An Important Female Child and Woman Problem: Child Marriages]. *Türk Pediatri Arşivi*, 48 (2), 86–93.

Plan International UK. (t.y.). Ending Child Marriage.
<https://plan-uk.org/about/our-work/child-marriage>

Rittersberger-Tılıç, H., Çelik, K. (2016). *Genç Nüfusa Genel Bir Bakış*. Nüfusbilim Derneği.

Sakallı, A. E., Doğan, D., Günel, H., Güreli, Z. (2017). *Mor Çatı Deneyimi Kadına Yönelik Şiddete Dair Neler Anlatıyor?* Mor Çatı kadın Sığınağı Vakfı.

Soylu, N., Ayaz, M., Yüksel, T. (2014). Early-Married and Sexually Abused Girls Differ in Their Psychiatric Outcomes. *Child Abuse and Neglect*, 38, 1552–1559.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.05.017>

Subaşı-Kırıkçı, E. (2018). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kız Çocuklarının Erken Yaşta Evlilikleri ve Din Algısı: Şanlıurfa Örneği (Yüksek Lisans Tezi)*. Harran Üniversitesi, Şanlıurda, Türkiye.

Süt, H. K. (2017). Suriye'den Göç Eden Kadınlar ve Üreme Sağlığı Sorunları [Women Migrating from Syria and Reproductive Health Problems]. *Sağlık ve Toplum*, 27 (1), 3–7.

Şen, S., Kavlak, O. (2011). Çocuk Gelinler: Erken Yaş Evlilikleri ve Adölesan Gebeliklere Yaklaşım [Child Brides: Approach to Early Marriage and Adolescent Pregnancies]. *Aile ve Toplum*, 7 (25), 35–44.

Şenol, D., Dinç, A. (2017). Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme (Syrian Child Brides of Turkey: A Sociological Review). (içinde) *Uluslararası Göç ve Çocuklar*. Transnational Press London.

Şimşek, Z., Yentur-Doni, N., Gül-Hilali, N., Yildirimkaya, G. (2018). A Community-Based Survey on Syrian Refugee Women's Health and its Predictors in Şanlıurfa, Turkey. *Women and Health*, 58 (6), 617–631.
<https://doi.org/10.1080/03630242.2017.1321609>

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2006). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006*.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011*.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) ve Macro International Inc. (1994). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993*, HÜNEE, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) ve Macro International Inc. (2004). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003*, HÜNEE, Ankara.

TÜBAKKOM (2015). Tübakkom 13. Dönem 2. Yürütme Kurulu Toplantısı 11.09.2015 Tarihli "Çocuk Gelinler" Çalıştayı.
<https://doi.org/10.1377/hlthaff.2013.0625>

Türk Ceza Kanunu 2004, 5237.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

Türk Medeni Kanunu 2001, 4721.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

Türk Tabipler Birliği (TTB). (2014). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2019. Yayın No. 4575.

Uçan Süpürge. (2010). *Küçük Yaşta ve/veya Zorla Evlilikler*.

UNICEF (2019a)., Around 23 Million Boys have Married Before Reaching 15; ' We Can End This Violation' Says UNICEF Chief. *UN News*. <https://news.un.org/en/story/2019/06/1039971> (Erişim tarihi: 30.11.2019)

UNICEF (2019b). *Child Marriage Around the World Infographics*.
<https://www.unicef.org/stories/child-marriage-around-world> (Erişim tarihi: 30.11.2019).

UNICEF (2005). *Early Marriage A Harmful Traditional Practice A Statistical Exploration 2005*.
<https://books.google.com/books?id=FOh-h6oSVQwC&pgis=1>

UNICEF (2011). *Türkiye'de çocukların durumu. 1–127*.
<https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>

UNICEF (2018). Child Marriage Latest Trends and Future Prospects. *Economic and Political Weekly*.
<https://doi.org/10.1177/104438942500600710>

United Nations (UN). (2015). Sustainable Development Goals.
<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>

United Nations Statistics Division (UNSD). (2019). The United Nations Minimum Set of Gender Indicators

Uslu, F. G. (2018). *Adölesan Annelerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Doğum Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.

Ünal, B. (2017). *Türk Sinemasında 2010 Sonrası Filmlerde Çocuk Gelin Temsili (Yüksek Lisans Tezi)*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

WHO, UNICEF. (2003). *Global Strategy for Infant and Young Child Feeding*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

WHO. (2020). Reproductive Health in the Western Pacific.
<https://www.who.int/westernpacific/health-topics/reproductive-health>

Wringe, A., Yankah, E., Parks, T., Mohamed, O., Saleh, M., Speed, O., Scott, J. (2019). Altered Social Trajectories and Risks of Violence among Young Syrian Women Seeking Refuge in Turkey: A qualitative study. *BMC Women's Health*, 19 (9), 1–8.
<https://doi.org/10.1186/s12905-019-0710-9>

Yağbasan, M., Tekdemir, N. (2017). Sosyolojik Perspektiften Çocuk Gelinlerin Yaşadıkları Travmalar (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Özelinde Anne-Çocuk İlişkisi ve İletişimi Bağlamında Bir Alan Araştırması). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (16), 18–32.

Yakit, E., Coşkun, A. M. (2014). Toplumsal Açından Çocuk Yaşta Evlilikler Gerçeği: Hemşire ve Ebenin Sorumluluğu [The Truth of Child Marriage in a Social Context: Responsibilities of the Nurse and Midwife]. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11 (3), 3–10.

Yavuz, S. (2012). A Comparative Analysis of Adolescent Fertility in Morocco, Egypt and Turkey. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10 (2), 111-127.

Yücel, A., Utaş, C., Luchsinger, G., Kavlak, İ.V., Kristjansdottir, I.B., Freizer, S. (2018). *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*. UNWOMEN ve SGDD-ASAM.

Yüksel, H., Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 1–24.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B. A. (2014). Early Marriage: Trends in Turkey, 1978-2008. *Journal of Family Issues*, 35 (12), 1707–1724.
<https://doi.org/10.1177/0192513X14538025>

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 128–161.
<https://doi.org/10.18490/sad.85353>

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. and Dayan, C. (2020). "Child, Early and Forced Marriages Among Syrian Migrant Women in Turkey." (in) *Syrian Refugees in Turkey A Demographic Profile and Linked Social Challenges* (ed.) Alanur Çavlin. Routledge.

Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi

